

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

KADINLARDA ORUÇ İBADETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fehime Gashi JUSUFI

İSTANBUL, 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

KADINLARDA ORUÇ İBADETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fehime Gashi JUSUFI
(180111037)

Danışman
Prof. Dr. Abdulkerim ÜNALAN

İSTANBUL, 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **180111037** numaralı **FEHİME GASHI JUSUFI**'nin hazırladığı "**Kadınlarda Oruç İbadeti**" konulu **Yüksek Lisans Tezi** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, 16/07/2020 Perşembe günü saat 18:00'da Çevrimiçi Video Görüşmesi ile yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE * OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Düzeltilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde:

Tez adının

.....
..... şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (*)	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EFE	KABUL	
Prof. Dr. Abdulkerim ÜNALAN	KABUL	
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TIRABZON	KABUL	

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fehime Gashi JUSUFI

İmza

KADINLARDA ORUÇ İBADETİ

FEHIME GASHI JUSUFI

ÖZET

İslâm dininin en temel ibadetlerinden biri olan oruç, yeme içme ve cinsel ilişkiden belli süre uzak durmayı ifade etmektedir. Belli bazı şeyleri yapmaktan kaçınma anlamına gelen oruç/imsak hem İslâm'da hem de İslâm öncesi diğer dinlerde var olan bir ibadettir. Oruç aynı zamanda hem beden hem de ruhu arındırma gibi önemli fonksiyonları olan bir ibadet biçimidir.

Oruç bir ibadet olarak mükellef bütün Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu farzın yerine getirilmesi esnasında kadın ve erkek eşit olmakla beraber kadınlara belli ruhsatlar sunulmuştur. Bu çalışmada kadınlara sunulan ruhsatlar oruç özelinde incelenmiştir. Kadınların hangi durumlarda oruç tutmayacakları veya oruçlarını bozduklarında keffâretin gerekip gerekmediği çalışmamızın temel konusudur. Özellikle hamilelik, emzirme ve kadınların özel halleri yani hayız, nifas ve istihâze kanı görmeleri durumunda oruç tutup tutmayacakları ele alınacaktır. Bu meselelere dair verilen hükümler hem mezheplerin kendi içinde hem de mezhepler arasında farklılaştığı için temelde Hanefî ve Şâfiî mezhebi üzerinden ele alınmıştır.

Tezde incelenecek diğer bir temel mesele ise günümüzde kadınların özel hallerinde oruç tutmaları gerektiğini savunan kişilerin görüşleri ile buna verilen cevaplar olacaktır. Bu görüşü savunan kişilerin iddiaları çoğunlukla Türkiye özelinde ele alınacaktır. Kişilerin ne tür iddiaya sahip oldukları, bu iddialarını nasıl delillendirdikleri, buna kimlerin karşı çıkıp akademik anlamda cevap verdiğini ve bu cevapların gelenekte ifade edilen görüşlerle uyuşup uyuşmadığı irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Oruç, hayız, nifas, istihaze, emzirme, hamilelik, eza.

WORSHIP OF FASTING IN WOMEN

FEHIME GASHI JUSUFI

ABSTRACT

Fasting, which is one of the most basic prayers of the Islamic religion, means to stay away from eating, drinking and sexual relations for a certain period of time. Fasting / imsak, which means avoiding doing certain things, is a form of worship that exists in both Islam and other pre-Islamic religions. Fasting is also a form of worship that has important functions such as cleansing both body and spirit.

In terms of fasting worship, all taxpayers were assumed. During the fulfillment of this assumption, although men and women are equal, women are given certain licenses. In this study, the licenses offered to women were examined in a special way of fasting. The main issue of our study is in which cases women will not fast or whether or not they need disaster when they break their fast. Particularly, pregnancy, breastfeeding and special cases of women, namely, if they see blood, nifas and blood of recovery, will be examined whether they will fast. Since the provisions on these issues differ both within the sects and among the sects, they are mainly dealt with through the Hanafi and Shafii sects.

Another main issue to be examined in the thesis will be the opinions of the people who advocate that women should fast in their private situations and the answers given to them. The proponents of this view is mostly of the claims will be handled by Turkey's private. It will be examined what kind of claims people have, how they prove these claims, who opposes this and responds academically, and whether these answers match the views expressed in the tradition.

Anahtar kelimerler: Fasting, menstruation, nifas, istihaza, breastfeeding, pregnancy.

ÖNSÖZ

İslâm dinin beş rûknünden biri olan oruç hem önceki dinlerde hem de İslâm dininde çok önemli bir ibadet formudur. Yeme içme ve cinsel ilişkiden belli bir süre uzak durma yoluyla yerine getirilen bu ibadet, mükellef olan bütün müslümanlara farzdır. Ancak bazı nedenlerden dolayı oruç tutmamak veya tutulan orucun bozulması meşru olabilmektedir. Ayette buna örnek olarak hastalık ve yolculuk sayılmaktadır.

Bu tezde oruç gibi önemli bir ibadet döneminde kadınların karşılaşılabileceği emzirme, hamilelik ve özel haller gibi durumlarda oruçla nasıl bir ilişkileri olması gerektiği ele alınmaktadır. Kadınların emzirme, hamilelik, hayız, lohusalık ve istihaze kanı görme gibi durumlarda oruç tutup tutmayacakları, hangi durumlarda oruçlarını bozabilecekleri, bozulan oruca karşılık kaza ve keffâret durumları ele alınmıştır. Ayrıca günümüzde kadınların hayız esnasında dahi oruç tutmaları gerektiğini söyleyen kişilerin görüşleri de delilleri ile ele alınmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında çok değerli katkılarını gördüğüm danışman hocam Sayın Prof. Dr. Abdulkerim ÜNALAN'a, juri üyeliği yaparak birçok noktaya dikkat çeken ve katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Efe ile Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Tırabzon'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezin farklı aşamalarında her türlü desteği sağlayan değerli arkadaşlarım Tuğba Yıldırım ve Seyyid Meşreb'e de çok teşekkür ederim. İlmi hayatımda daima desteklerini gördüğüm annem Hacı Arife ve babam Hacı İsmail Gashi ile bütün kardeşlerime çokça teşekkür ederim. Elbette en büyük teşekkürü her türlü desteği benden esirgemeyen sevgili eşime ve evimizin neşesi çocuklarımız Aksa, Esra ve Muhammed'e olacaktır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1
1. TEZİN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI	1
1. İSLÂM'DAN ÖNCEKİ DİNLERDE ORUÇ İBADETİ	3
1.1. SÂBÎLİK'TE ORUÇ	4
1.2. HİNDUİZM'DE ORUÇ	6
1.3. YAHUDİLİK'TE ORUÇ	8
1.4. HİRİSTİYANLIK'TA ORUÇ	11
1.5. İSLÂM'DAN ÖNCEKİ ARAPLARDA ORUÇ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	17
HANEFÎ VE ŞÂFÎ MEZHEBİNDE ORUÇ	17
1. HANEFÎ VE ŞAFİİLERDE ORUCUN TEMEL HÜKÜMLERİ VE RUHSAT DURUMLARI	17
1.1. ORUCUN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMİ	17
1.2. ORUCUN FARZİYETİ	18
1.3. ORUCUN RÜKÜNLERİ	20
1.4. ORUCUN ŞARTLARI	21

1.4.1. Orucun Vücup Şartları.....	21
1.4.2. Orucun Eda Şartları	22
1.4.3. Orucun Sıhhat Şartları	23
1.5. ORUCUN SÜNNETLERİ.....	26
1.6. ORUCU BOZAN ŞEYLER.....	27
1.7. ORUÇ TUTMAMAYI MEŞRU KILAN DURUMLAR	28
1.8. ORUCUN KAZASI VE KEFFÂRET DURUMLARI	30
İKİNCİ BÖLÜM	34
HAMİLELİK VE EMZİRMEDE ORUÇ AHKÂMI.....	34
2. HAMİLELİK VE EMZİRMEDE ORUÇ TUTMAMA DURUMU	34
2.1. HAMİLELİK VE EMZİRMEDE ORUÇ TUTMAMANIN HÜKMÜ ...	34
2.2. HAMİLE VE EMZİRENİN KAZA VE FİDYE DURUMLARI	35
2.3. KAZA ORUÇLARIN ÖTELENMESİ, TERKİ VE FİDYE DURUMU	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	44
KADINA AİT ÖZEL HALLERDE ORUÇ	44
3. HAYIZ, NİFAS VE İSTİHÂZE DURUMUNDA ORUÇ	44
3.1. HAYIZ	44
3.1.1. Sözlük ve Terim Anlam	44
3.1.2. Hayızlı Kadına Yasak Olan Şeyler	45
3.1.3. Hanefilere Göre Hayzın Ahkamı	47
3.1.4. Şâfiilere Göre Hayzın Ahkamı.....	49
3.1.5. Orucun Kaza Edilip Namazın Kaza Edilmemesi	51
3.1.6. Oruç Bozulduktan Sonra Günün Geri Kalanında Nasıl Davranılmalı	53
3.1.7. Temizlik Dönemi.....	56

3.1.8. Mütəhayyire/Şaşırmiş Kadın.....	58
3.2. NİFAS/LOHUSALIK	61
3.3. İSTİHÂZE.....	64
3.4. HAYIZ VE NİFAS KONUSUNDA MODERN TARTIŞMALAR	73
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ.....	90

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU, AMACI, YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

İslâm dininin en temel ibadetlerinden biri şüphesiz oruçtur. Oruç, yeme içme ve cinsel ilişkiden belli bir süre uzak durmayı ifade etmektedir. Belli bazı şeyleri yapmaktan kaçınma anlamına gelen oruç/imsak hem İslâm'da hem de İslâm öncesi diğer dinlerde var olan bir ibadet biçimidir. Oruç aynı zamanda hem beden hem de ruhu arındırma gibi önemli fonksiyonları olan bir ibadet biçimidir. Şekilsel yönü ve rükünleri açısından fıkıh ilmine konu olmuşken ruhu arındırması açısından ise tasavvuf ve ahlakın konusu olmuştur. Her iki literatürde farklı açılardan çokça işlenmiş ve işlenmeye devam edilmektedir.

Oruç bir ibadet olması açısından mükellef bütün Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu farzın yerine getirilmesi esnasında hem kadın hem de erkek bu yasaklardan sakınmak durumundadır. Bu anlamda teklif açısından kadın ve erkek arasında herhangi bir fark yoktur. Ancak kadınlara belli ruhsatlar sunulmuştur. Bu çalışmada kadınlara sunulan ruhsatlar oruç özelinde incelenecektir.

Kadınların hangi durumlarda oruç tutmayacakları veya oruçlarını bozduklarında keffâretin gerekip gerekmediği çalışmamızın temel konusudur. Özellikle hamilelik, emzirme ve kadınların özel halleri yani hayız, nifas ve istihâze kanı görmeleri durumunda oruç tutup tutmayacakları ele alınacaktır. Bu meselelere dair verilen hükümler hem mezheplerin kendi içinde hem de mezhepler arasında farklılık arz etmektedir.

Bu çalışmada kadınların Ramazan gündüzünde özel hallerinden temizlenmeleri durumunda oruçlu gibi olup olmayacakları, eşlerini öpme durumu, inzal olmaksızın cinsel ilişkiye girme, kadının rızası olmaksızın cinsel ilişkiye girme durumunda kaza ve keffâretin gerekmesi, unutarak cinsel birliktelik, adak veya nafil ibadetlere başlayan kadının hayız görmesi, orucunu özürsüz bir şekilde bozduktan

sonra adet görmesi gibi durumlar da tartışılacaktır. Ayrıca kadınların hamilelik ve emzirme sürecinde kendilerine veya çocuklarına bir zarar gelme korkusu olduğunda oruç tutup tutmama meselesi, tutmama durumunda kaza ve keffâret gerekip gerekmemesi farklı görüşler çerçevesinde ele alınacaktır.

Tezde incelenecek diğer bir temel mesele ise günümüzde kadınların özel hallerinde oruç tutmaları gerektiğini savunan kişilerin görüşleri ile buna verilen cevaplar olacaktır. Bu görüşü savunan kişilerin iddiaları çoğunlukla Türkiye özelinde ele alınacaktır. Kişilerin ne tür iddiaya sahip oldukları, bu iddialarını nasıl delillendirdikleri, buna kimlerin karşı çıkıp akademik olarak cevap verdiğini ve bu cevapların gelenekte ifade edilen görüşlerle uyuşup uyuşmadığı irdelenecektir.

Bu çalışma ile Ramazan orucu gibi önemli bir ibadet esnasında kadınların karşılaşılabileceği özel durumlara Hanefî ve Şafiî mezhebinin sunmuş olduğu hükümlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ramazan orucu esnasında kadınların karşılaşılabileceği durumlara dair verilen hükümler ele alınmak istenildiği için bu durumların fıkıh perspektifinden nasıl anlaşıldığı, ne tür hükümler verildiği ve özellikle de günümüzde farklı düşünen kesinlerin geneleksel fıkıh anlayışıyla nasıl ters düştikleri gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Hanefî ve Şafiî mezheplerine göre hamilelik ve emzirme sürecindeki kadının kendisine veya çocuğuna zarar gelme korkusu olduğu durumlarda oruç tutmama ve bunun keffâretini verme durumları da ortaya konulmuş olacaktır.

Oruç hemen her dinde var olan bir ibadet şekli olduğu için ilk önce diğer dinlerde de bunun izi sürülecek ve genel hatları ile bu dinlerdeki oruç ibadeti ve çeşitleri kısaca ele alınacaktır. Böylece bu ibadetin sadece İslâm dinine has olmadığı, İslamdan önce de var olan bir ibadet olduğu ifade edilecektir.

Bölgemizde Hanefî ve Şafiî mezhebi daha ağırlıkta olduğu ayrıca tezin hacmini ve kapsamını aşacağı düşüncesiyle çalışmamızda bu iki mezhebin görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. Meseleler iki mezhebin bakış açısını göstererek ele alınacağı için tez boyunca karşılaştırmalı bir yöntem takip edilmiştir. Ayrıca şunu ifade etmek gerekir ki bu konular Hanefî ve Şafiî âlimleri arasında daha çok tartışılmıştır. Konunun alt yapısını oluşturması adına birinci bölümde Hanefî ve Şafiî

mezhebinde oruç ibadetinin genel yapısı, tanımı, rükünleri, şartları, sünnetleri ve orucu bozan şeyler, oruç tutmamayı meşrû kılan sebepler ile oruzun kazası ve keffâret durumları ele alınmıştır. Bu bölüm tezin diğer bölümlerin dayandığı bir zemin olması açısından önem arz etmektedir.

Tezin ikinci bölümünde daha az tartışmalı olan hamilelik ve emzirme durumunda kadınların oruç tutma meselesi irdelenmiştir. Bu noktada Şâfiî mezhebinde emziren kadının oruç tutma durumunda kendi hakkındaki korkusu ile çocuğu hakkında korkması gibi ayrımlara da dikkat çekilerek meseleler karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde ise tartışmaların hem mezhepler arası hem de mezhep içi daha derin bir şekilde sürdüğü hayız, nifas ve istihaza konusu ele alınacaktır. Bu bölümde ilk önce hayız konusu genel hatları ile anlatıldıktan sonra Hanefî ve Şâfiî mezhebinin görüşleri ayrı başlıklar altında sunulacaktır. Ardından nifas yani lohusalık durumu daha sonra ise istihaze konusu aynı yöntemle tartışılacaktır. Bu bölümün son kısmı ise bu konulara dair modern tartışmalar olacaktır. Özellikle Türkiyede hayızlı kadının oruç tutması gerektiğini savunan kişiler, onların görüşleri, görüşlerini delillendirirken kullandıkları argümanlar ve son olarak bunlara verilen cevaplar ele alınacaktır.

Konular ele alınırken her iki mezhebin temsil gücü kuvvetli metinleri seçilmiştir. Hanefîlerden Kuduri'nin *el-Muhtasar*'ı, Serahsî'nin *el-Mebsut*'u, Kâsânî'nin *Bedâ'i 'u's-Sanâ'i* buna örnek verilebilir. Şâfiî mezhebinden ise Şirazî'nin *et-Tenbih*'i, Maverdî'nin *el-Havî*'si, Cüveynî'nin *Nihayetü'l-matlab*'ı ile Şirbînî'nin *Muğni'l-Muhtâc*'ı örnek gösterilebilir.

1. İSLÂM'DAN ÖNCEKİ DİNLERDE ORUÇ İBADETİ

İnsanoğlu yaratılışından itibaren yüce bir güce inanıp sığınma ihtiyacı hissetmektedir. Bu sığınmanın bir tezahürü olarak da ibadet etmektedir. Bu bağlamda din hem yüce bir güce/yaratıcıya inanmayı hem de bunun bir gereği olarak ibadet etmeyi ifade etmektedir. Dinin inanç boyutu kadar pratik yani ibadet boyutu da önem arz etmektedir. Dinlerin inanç boyutunun bir göstergesi olan ibadetler ise dinler göre

farklılaşmaktadır. Ancak bazı ibadet formları birbirine çok benzemektedir. Bu ibadet formlarından biri ise oruçtur.

Oruç dinlere göre farklılık göstermekle beraber çoğunlukla bir şeyden sakınma ve yapmama gibi olumsuz/kaçınma durumunu ifade eden bir ibadettir. Genellikle yeme ve içme ile cinsel ilişkiden belli bir süre uzak durma olarak yerine getirilmektedir. Bunun dışında bazen sadece yeme içmeden veya yeme içmenin belli yapılaş tarzlarından bazen de hiçbir iş yapmama gibi her türlü fiilden kaçınmayı ifade etmektedir. Kimi dinlerde ise erkek ve kadın arasında ayrıma gidilmekte ve belli durumlarda belli fiillerden uzak durmaları istenmektedir. Zikredilen durumlar dışında susma gibi farklı oruç formları da bulunmaktadır.¹ Zikredilen formların tamamında hem bedensel hem de manevî bir arınma amacı dikkat çekmektedir. Oruç bir arınma yolu olarak görüldüğü için hem dinlerde hem de felsefi anlayışlarda bunun tezahürlerini görmek mümkündür.²

Âyet-i kerimede ifade edildiği üzere oruç önceki dinlerde de var olan bir ibadet biçimidir. *“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.”*³ Âyette orucun önceki dinlerde bir ibadet formu olarak farz kılındığı açıkça belirtilmektedir. Ancak önceki dinlerde farz kılınan orucun şekli ve zamanı hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Orucun bütün dinlerde varlığını ve İslâm dinindeki oruçla ortak yönlerini görebilmek adına önceki dinlerin oruç ibadeti hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.1. SÂBİİLİK’TE ORUÇ

Sâbiilik, Güney Mezopotamya’da yaşayan bir topluluğun mensup olduğu bir din için kullanılan bir kavramdır. Bu dine mensup olanlara “sabeitler/sabiiler” denir. Bunlar ışık-karanlık düalizmine dayalı gnostik inanca sahip kişilerdir. Sâbiilik, milâttan önce son iki yüzyıl içinde Filistin-Ürdün bölgesinde mevcut olan heterodoks yahudi akımları arasında filizlenmiş bir yapıdır. Hz. Yahyâ, Sâbiiler tarafından

¹ Ali İhsan Yitik, “Oruç”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (07.08.2019).

² Ali İhsan Yitik, “Oruç”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (07.08.2019).

³ Bakara, 2/183.

büyük bir önder ve ışık peygamberi olarak görülmüş ve peygamber olunca Yahudiliğe karşı çıkıp Kudüs dışında kendi cemaatini kurduğuna inanılmıştır. Sâbiî düşüncesinde metafizik evrenle içinde yaşanan evren arasında düalist bir ilişki vardır. Gnostik karakterli bu düalizme göre bir tarafta ışık ve nur âlemi, diğer tarafta karanlık âlemi bulunur. Sâbiîlik'te farklı ibadet formları olmakla beraber ibadetlerin en önemlisi boy abdestine benzer şekilde tüm vücudu suya sokup çıkarmak şeklinde yerine getirilen vaftizdir. Oruç da onların ibadet formlarından bir tanesidir.⁴

İslâm kaynaklarında Sâbiîler ve kimlikleri hakkında ortak bir görüş bulunmamaktadır. Konu hakkında çalışmaları olan Gündüz, Sâbiîler hakkındaki bu ihtilafın erken dönem ayrışmasını şöyle ifade etmektedir:

Erken dönem Müslüman yazarlarca kaleme alınan eserlerde Sâbiîlerin kimliği konusundaki tanımlamalar incelendiğinde birçok görüş farkı göze çarpmaktadır. Bu görüş farklarında özellikle Abbasi halifesi Me'mun'un ölüm tarihi olan MS 832-833 (h.218) yılı adeta bir dönüm noktası gibidir. Bu tarih, birazdan ele alacağımız gibi Sâbiîlerle ilgili görüşlerde ciddi bir kırılma noktası gibidir. Kaba bir ifadeyle bu tarihten önceki İslâm âlimleri Sâbiîlerin kim oldukları, nerede yaşadıkları, inançları ve ibadet esasları konusunda birbirine yakın bir görüş açısı takip ederken, bu tarihten sonraki kaynaklarda birbirinden oldukça farklı açıklamalara ve yorumlara yer verildiği, peç çok spekülasyonun yapıldığı görülmektedir.⁵

Sonraki dönemlerde farklı birçok görüş olmakla beraber Sâbiîler çoğunlukla yıldız tapan bir grup olarak ifade edilmektedir. İbn Hazm'ın şu ifadeleri onların hem inanç yapılarını hem de oruç ibadetinin varlığını göstermesi açısından önemlidir:

Alemin yöneticilerinin birden fazla olduğunu söyleyen kimselerin cümlesine Sâbiîler de dahildir. Sâbiîler, -Mecûsîlerin görüşlerini açıklarken benzerini ortaya koyduğumuz üzere- iki aslın kadim olduğunu kabul ederler. Ancak onlar (Sâbiîler), yedi yıldız ve on iki burcu tâzim ederler. Bunları (yedi yıldız ve on iki burcu) mâbetlerinde tasvir

⁴ Şinasi Gündüz, "Sâbiîlik", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sabiilik> (31.07.2019). Ayrıca bkz.: Gündüz, "Sabiîlikte Din ve Din Anlayışı", **Dinler Tarihi Araştırmaları-II**, (Sempozyum: 1998, Konya), 2000, s. 135-152; a.mlf. "Kur'an'daki Sabiîlerin Kimliği Üzerine Bir Tahlil ve Değerlendirme", **Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu**, (24-25 Eylül 1992), 1992, s. 43-81; a.mlf. "Sâbiî Kaynaklarında İslâm ve Müslümanlar", **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, 2012, cilt: IX, sayı: 1, s. 7-30; Nasoiraio, Brikha, "Sabiîlikte Tanrı, Evren, Akıl ve Bilgi Anlayışı", **XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı & Gnostik ve Okültizm Sempozyumu**, 2012, sayı: 1, s. 75-80.

⁵ Şinasi Gündüz, **İslâm ve Sâbiîlik**, (İstanbul: Hikav Yayınları, 2018), s. 41.

edip onların kadim olduklarına inanırlar; onlara kurbanlar adayıp tütsüler yakarlar. Onların (Sâbiîlerin), müslümanların namazına benzeyen gece ve gündüz (kıldıkları) beş namazları vardır; **Ramazan ayında oruç tutarlar**; namazlarında Kâbe'ye ve Beytülharam'a yönelirler; Mekke'ye ve Kâbe'ye tâzim ederler; ölü hayvanın etini yemeyi, kanı ve domuzu haram sayarlar; Müslümanların (evlenilmesini) haram kabul ettikleri akrabalarla evlenmeyi haram kabul ederler.⁶

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere Sâbiîlik'te oruç ibadeti vardır. Ancak İslâm kaynaklarında onların oruçlarının detayları görevildiğimiz kadarıyla yer almamaktadır. Dinler tarihi alanında yapılan çalışmalarda ise Sâbiîlik'te şu üç tür oruç olduğu ifade edilmektedir:

- 1) **Asgar:** Şubat'ın 9'unda başlayıp 16'sına kadar devam eden 7 günlük oruç.
- 2) **Evsat:** Ekim ayında bazen 8 bazen 9 gün tutulan oruçtur.
- 3) **Ekber:** Mart'ın 8'inden Nisan'ın 8'ine kadar olan bazen 30 bazen 29 günlük oruçtur.⁷

1.2. HİNDUİZM'DE ORUÇ

Hindistan'ın geleneksel dinlerinden biri olan Hinduizm'in merkezinde Brahma adlı tanrı bulunmaktadır. Brahma aşkın bir tanrıdan ziyade bütün varlıkların ve onların oluşturduğu yasaların içinde bulunmaktadır. Hinduizm'de tanrılara ibadetin farklı formları bulunmaktadır. Mâbed ve ev dışında icra edilen en temel ibadet "kozmetik su"dan geldiğine inanılan Ganj nehrinde yıkanmaktır. Bir nevi hac fonksiyonuna sahip olan bu ibadetin insanı günahlardan arındırdığına inanılmaktadır. Çoğunlukla din adamlarınca

⁶ İbn Hazm (ö. 456/1064), **el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ' ve'n-Nihal: Dinler ve Mezhepler Tarihi**, (çev. Halil İbrahim Bulut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2017), I, 230.

⁷ Recep Demir, "Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)", (**Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan ve Oruç**, kitabının içinde, İstanbul: Ümraniye Belediyesi 2015.), s.80-81; Tahsin Feyizli, **İslâm'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban**, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993) s.12; İsmail Cerrahoğlu, "Kur'an-ı Kerim ve Sâbiîler", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1962, cilt: X, s. 103-116.

icra edilen ve kurtuluşa ulaştıracağı düşünölen daha ferdî ibadetler de vardır. Bu ibadetlerden biri de oruç ibadetidir.⁸

Hindu kutsal metinlerinde orucu ifade etmek için “upvaas” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kavram “upa” yakınlık ve “vaas” durmak, kelimelerinden oluşmakta olup “Yaratıcı’ya yakınlaştırmak” anlamına gelmektedir.⁹

Oruç çoğunlukla Brahmanlar adı verilen kâhinler grubu tarafından kış mevsimi ile yaz mevsiminin başlama günlerinde ve her kamerî ayın ilk günü ile on dördüncü gününde tutulmaktadır. Brahmanlar hasta veya yaşlı olmaları durumunda bile oruç ibadetinden muaf tutulmazlar. Kimileri ise 10-15 gün boyunca sadece azıcık su ile oruç tutarak nefsin isteklerini kırmaya çalışırlar. Bugün de Brahmanlar oruç olarak çoğunlukla ekmek yememek ve su içmemek şeklinde ibadetlerini yerine getirmekteler. Ancak meyve yiyip süt içmelerine müsaade edilmiştir.¹⁰

Hinduizm’de temelde dört tür oruç vardır:

a) Hafta içi veya gezegenel etkilere göre oruç: Hafta içi günlerinde tanrılar adına tutulup gezegenler ile ilişkisi kurulan oruçlardır. Örneğin Şiva için Pazartesi orucu tutulur ve bunun gezegeni Aydır. Ganapati içinse Salı günü tutulur ve Mars’a adanmıştır. Bugünde tutulan oruçta buğday ve şeker kamışından pişirilen yemek tüm günde bir defa yenilmek suretiyle tutulur. Krişna için Çarşamba günü tutulan oruç ise Merkür’e adanmıştır. Bugünde yeşil renk elbiseler giyilir. Dattagur için ise Perşembe günü oruç tutulur ve Jüpiter’e adanır. Bugünde Bengal nohodu içeren bir yemek bir defa yenilir ve sarı elbiseler giyilir. Lakmiş için ise Cuma günü oruç tutulur ve Venüs’e

⁸ Kürşat Demirci, “Hinduizm”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hinduizm> (31.07.2019).

⁹ Thowhisul Islam, “Hinduizm, Budizm ve İslâm’da Oruç: Mukayeseli Bir Çalışma”, (Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan ve Oruç, kitabının içinde, İstanbul: Ümraniye Belediyesi 2015.), s.63-78.

¹⁰ Recep Demir, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm’da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, s. 82-83; Ali Güdendede, “Hinduizm’de İbadet İnanç Panoraması”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) s.85-89.

adanır. Hanuman için ise Cumartesi günü oruç tutulur ve Satürn'e adanır. Pazar günü ise Surya-Güneş adına oruç tutulur ve bugünde yağlı ve tuzlu yemekler yasaklanır.¹¹

b) Festival oruçları: Hinduizm'de bazı festivaller/bayramlar adına oruç tutulur. Buna örnek olarak şunlar zikredilebilir: Navaratri festivalinde oruç tutulur ve Şanti'ye adanır. Şivaratri festivalinde ise oruç Şiva'ya adanır. Şasti festivalinde ise oruç Tanrı Muruga veya Kartşkeya'ya adanır.¹²

c) Kamerî gün oruçları: Senelik oruç günleri kameri takvime göre hesaplanmaktadır. Buna göre Magh, Ocak-Şubat'ın 14. günü bazı Hindular uyumaz, yemez ve içmezler. Cheit, Mart-Nisan'ın 9. günü orucunda sadece bezelye, kek, muz ve Hindistan cevizi yenilir. Aşada, Temmuz-Ağustos'un 9. günü bekar kızlar iyi kocaya sahip olmak için oruç tutarlar.¹³

d) Büyüyen ve küçülen ay orucu: Ayın farklı evrelerde büyüyüp küçülmesine göre tutulan oruçlardır. Ayın ilk iki haftasına beyaz iki hafta, son iki haftaya ise siyah iki hafta denilmektedir. Çoğunlukla her iki haftanın 8., 9., 11. ve 14. günlerinde tutulan oruçları ifade etmektedir.¹⁴

Hinduizm'de oruçla kişinin duygularını kontrol ettiğine, şehvi arzularını bastırdığına ve manevî açıdan geliştiğine inanılır. Oruç sadece bedensel değil ruhsal açıdan da önemlidir. Bundan dolayı oruç esnasında vakit tefekkür ve kutsa metinler okunarak geçirilir. Orucun açılışında da basit yiyecekler veya süt gibi içeceklerin tüketilmesi istenir. Oruçla vücudun ihtiyaçları sınırlandırılır ve irade zapt altına alınır.¹⁵

1.3. YAHUDİLİK'TE ORUÇ

En eski dinlerden biri olup etki alanı günümüzde hızla yayılan Yahudilikte ibadetler çoğunlukla mabed merkezlidir. Hz. Süleyman mabedi

65. ¹¹ Thowhisul Islam, "Hinduizm, Budizm ve İslâm'da Oruç: Mukayeseli Bir Çalışma", s.

¹² Thowhisul Islam, a.g.e., s. 66.

¹³ Thowhisul Islam, a.g.e., s. 66.

¹⁴ Thowhisul Islam, a.g.e., s. 67.

68. ¹⁵ Thowhisul Islam, "Hinduizm, Budizm ve İslâm'da Oruç: Mukayeseli Bir Çalışma", s.

dinin en temel sembollerinden biridir. Yahudilikte ibadetlerin bir kısmı ferdi olup bir kısmı ise cemaatle yapılmaktadır. Cemaatle yapılan ibadetler çoğunlukla mabette olurken ferdî ibadetler ise evlerde yapılmaktadır.

Hem ferdî hem de cemaatle yapılan ibadetlerden biri oruçtur. Yahudilikte oruç bir kefarete eylemi, pişmanlık ifadesi, tövbe ve teslimiyetin simgesidir. Oruç, kişinin bilerek veya bilmeyerek yaptıkları kötü fiillerin kefareti ve pişmanlığın dışavurumudur. Bu kötü fiil kişinin kendisi tarafından işlenmiş olabileceği gibi kavmi veya din mensubu biri tarafından da işlenmiş olabilir. Oruç, ayrıca Yahudilik tarihinde yaşanmış kötü olayları yad etme yollarından biridir.¹⁶

Oruç Tevrat'ta "tzom" veya "innah nefes" kalıpları ile ifade edilmektedir. İlgili ayette şöyle ifade edilmektedir.¹⁷

Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: Bu yedinci ayın tam onuncu günü kefarete günüdür; sizin için mukaddes toplantı olacaktır, ve canlarımızı alçaltacaksınız; ve Rabbe ateşle yapılan takdime arz edeceksiniz. Ve tam o günde hiç bir iş yapmayacaksınız; çünkü sizin için Allah'ımız Rabbin önünde kefarete etmek üzere kefarete günüdür.¹⁸

Yahudilikte zorunlu olarak tutulması gereken altı oruç şekli vardır. Bunlardan birisi Tevrat kaynaklı iken diğerleri ise tarihte yaşanan acı olaylar adına tutulan oruçlardır.

1) Tevrat'ta emredilen oruç, Yahudi takviminin ilk ayı Tişri ayının 10. günü yani "Yom Kippur" günü orucudur. Bu oruç Tevrat'ta şöyle ifade edilmektedir:

Ve sizin için ebedî bir kanun olacak; yedinci ayda, ayın onuncu gününde *canlarınızı alçaltacaksınız*, yerli olsun ve aranızda misafir olan garip olsun, hiç bir iş yapmayacaksınız; çünkü o günde, sizi tathir etmek üzere sizin için kefarete edilecektir.¹⁹

¹⁶ Ali İhsan Yitik, "İzmirli İsmail Hakkı ve Diğer dinlerde Oruç", (İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu -24-25 Kasım 1995- kitabı içinde) s. 222-224; a.mlf., "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019).

¹⁷ Ali İhsan Yitik, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019).

¹⁸ Levîliler, 23/26-29. Tevrat ve İncil çevirilerinde <https://incil.info/> web adresinden istifade edilmiştir.

¹⁹ Levîliler, 16/29.

Bugünde yeme ve içme yasak olup önceki günün güneşin batışı ile başlayan sonraki günün güneş batışına kadar devam eden bir süreçtir. Yaklaşık 25 saatlik bir oruçtur. Bugün tutulan oruçta herhangi bir şey yemek içmek, cinsel ilişkide bulunmak, yıkanmak, her türlü temizlik yapmak, deriden yapılmış ayakkabı giymek ve yağlanmak yasaktır. Birçok yasağın olduğu bu günde Yahudiler ya evlerinde ya da mabetlerde dua ederek geçirirler ve günahlarından tövbe ederler.²⁰ Bu oruçla yemek ve içmekten uzak durarak ruhun terbiye edilmesi, günahlarından dolayı pişmanlığın ifade edilmesi ve tövbe yoluyla günahlardan affedilme amacı taşımaktadır.²¹

- 2) Tevet/Ocak ayının 10. günü (Asarah be Tevet) Kudüs'ün Babilliler tarafından kuşatılmasının başlangıcı anısına tutulan bir oruçtur.
- 3) Temmuz ayının 17. günü (Shiuah Asar be Tammuz) Kudüs surlarının Babilliler tarafından aşılması anısına tutulan bir oruçtur. Kudüs kalelerin düşmesi olayı “Orşelim” olayı olarak da bilinmektedir. Bu süreçte neşeli denilebilecek şeylerden kaçınılır.²²
- 4) Av/Ağustos ayının 9. gününde Kudüs'teki mabedin (Bet Amikdaş) yıkılışı anısına tutulan oruç. Bu günde birinci ve ikinci tapınakların yıkıldığı, Yahudilerin sürgün edildiği için matem günü olarak oruç tutulmaktadır. Yom Kippurdan sonra en fazla önem verdikleri oruçtur. Hem Sinagoglarda hem de evlerde matem havası hâkimdir. Eğlence ve süs eşyalarından uzak durulur ve bu süre içinde evlenilmez.²³
- 5) Tişri/Ekim ayının 3. günü Yahudi önderi Gedalya'nın öldürülmesinin anısına tutulan (Tzom Gedalya Orucu) oruçtur. Bu oruç Yom Kippur orucundan yedi gün öncesinde tutulan bir oruçtur.

²⁰ Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019).

²¹ Hasan Büyükkaya, “İlahi Dinlerde Oruç”, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), s. 34; Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, (Ankara: Ocak Yayınları 1993) s. 455-456.

²² Hasan Büyükkaya, “İlahi Dinlerde Oruç”, s. 34; Recep Demir, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, s. 85-86.

²³ Hasan Büyükkaya, “İlahi Dinlerde Oruç”, s. 39-40.

6) Adar/Mart ayının 13. günü ise Ester'in hayatını tehlikeye atarak Yahudileri kurtarmasının anısına oruç tutulmaktadır.²⁴ Kraliçe Ester hem Yahudileri koruyup kollamış hem de Babil'de kralın Yahudileri öldürme planını önceden Yahudilere haber vererek öldürülmelerinin önüne geçtiği için onun anısına tutulmaktadır.

Yom Kippur ile Dokuz Av oruçları gün batımından başlayıp ertesi günün gün batımına kadar devam eder ve süreçte yeme ve içme dışında başka bir işin de yapılmaması emredilmektedir. Diğer oruçlarda ise günlük güneşin doğuşu ile batışı arasında olup yeme ve içme dışında herhangi bir yasak söz konusu değildir.²⁵

Toplum olarak tutulan bu oruçlar dışında Ester orucu (13 Mart), ilk doğan erkek kişinin orucu, küçük Yom kippur orucu (Fısıh bayramından sonraki oruç), sükût orucu, izdivaç gününde damadın tuttuğu oruç, baba ve annenin ölümünün senesinde tutulan oruç, yeni hilalden önce tutulan oruç, büyük ayin yapılarak tutulan oruçlar gibi hususi oruç çeşitleri de bulunmaktadır.²⁶

1.4. HİRİSTİYANLIK'TA ORUÇ

Hıristiyanlıkta ibadet çoğunlukla kilise ile özdeşleşmiştir. Birçok ibadet kilisede cemaatle yapılmakla beraber bazı dua ve ibadetler bireysel olup kilise dışında yapılmaktadır. Bu ibadetlerden biri de oruçtur.

Hıristiyanlıkta orucun varlığı Markos İncilinde şöyle ifade edilmektedir.

Yahya'nın öğrencileriyle Ferisiler oruç tutarken, bazı kişiler İsa'ya gelip, "Yahya'nın ve Ferisilerin öğrencileri oruç tutuyor da, senin öğrencilerin niçin tutmuyor?" diye sordular. İsa şöyle karşılık verdi: "Güvey aralarında olduğu sürece davetliler oruç tutar mı hiç? Güvey aralarında oldukça oruç tutamazlar! Ama güveyin aralarından alınacağı günler gelecek, onlar işte o zaman, o gün oruç tutacaklar."²⁷

Yukarıdaki ayette görüldüğü üzere Hz. İsa onlarla beraber olduğu süre içinde oruç tutma emrinin olmadığı ifade edilmiştir. Ancak Hz. İsa'dan sonra orucun

²⁴ Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 30-34.

²⁵ Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019).

²⁶ Recep Demir, "Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)", s. 85-88; Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 42-47.

²⁷ Markos, 2/18-22.

olacağı ifade edilmiştir. Hıristiyanlıkta oruç kavramı çoğunlukla fast, fasting, fast day, to fast gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bu kavram bir şeyden uzaklaşmak, kaçınmak ve bir süreliğine ara vermek anlamına gelmektedir. Hıristiyanlıkta oruç belli yiyeceklerden belli bir süreliğine uzak durma anlamında kullanılmaktadır. İslâm'da olduğu gibi yeme ve içmeden bütünüyle uzaklaşma anlamında kullanılmamaktadır.²⁸

Hıristiyanlıkta oruç ile vücuda belli bir zamanda eziyet etmek, arzuları dizginlemek, gurur ve kibri kırmak, işlenen günahlardan acı çekerek tövbe etmek ve Tanrı'ya yönelmek amaçlanmaktadır.²⁹

Matta İncilinde Hz. İsa'nın oruç tutanlara şöyle seslendiği ifade edilmektedir:

Oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın. Onlar oruç tuttuklarını insanlara belli etmek için kendilerine perişan bir görünüm verirler. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödülleri almışlardır. Siz oruç tuttuğunuz zaman, başınıza yağ sürüp yüzünüzü yıkayın. Öyle ki, insanlara değil, gizlide olan Babanıza oruçlu görünesiniz. Gizlilik içinde yapıları gören Babanız sizi ödüllendirecektir.³⁰

Oruç Hıristiyanlık tarihinde kiliselere göre farklılık gösteren bir ibadet şeklidir. Kimi kiliseler buna çokça önem verirken kimileri ise pek önem vermemiştir. Hıristiyanlığın ilk yıllarında Çarşamba Hz. İsa'nın ele verilmiş günü, Cuma günü ise Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği gün anısına oruç tutulmuştur.³¹ Bu günler dışında tutulan oruçlar genellikle bölge ve kiliseye göre farklılık göstermektedir. Bazı bölgelerde etten uzak durarak oruç tutulurken bazı yerlerde ise balıktan uzak durulur. Kimi yerlerde ise meyve, yumurta ve lüks denilebilecek yiyeceklerden uzak durma yoluyla oruç tutulmaktadır.³²

²⁸ Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 13; Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019).

²⁹ Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 13; İlhan Keskinöz, **Hıristiyanlıkta Oruç**, (İstanbul: Türk Dünyası Presbiteryen Kilisesi, 2010) s.13-30.

³⁰ Matta, 6/16-18.

³¹ Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 56-57; Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1>.

³² Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 59; Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, (Ankara: Ocak Yayınları1993) s. 456; Recep Demir, "Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)", s. 85-88

Hıristiyanlıkta oruç bireysel olduğu için oruç çeşitleri de farklılık göstermektedir. Protestanlar dışında Katolikler, Anglikanlar ve Ortodokslar tarafından genellikle tutulan oruçlar şunlardır:

1) **Ökaristik (şükran) orucu:** Eucharist kavramı Grekçe’de şükran anlamına gelmektedir. Bu oruç her haftanın Pazar günü şaraplı ekmek yemeden önce belli bir süre boyunca her türlü yiyecekten veya sadece katı yiyeceklerden uzak durma yoluyla yerine getirilen bir oruçtur. Bilindiği gibi ekmek ve şarap ayini Hz. İsa’nın havarileri ile yediği son akşam yemeğini temsil eden önemli bir ayindir. Bu olay Markos incilinde şöyle geçmektedir:

İsa yemek sırasında eline ekmek aldı, şükran duasını yapıp ekmeği böldü ve, “Alın, bu benim bedenimdir” diyerek öğrencilerine verdi. Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine verdi. Hepsi bundan içti. “Bu benim kanım” dedi İsa, “birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır. Size doğrusunu söyleyeyim, Tanrı’nın egemenliğinde tazesini içeceğim o güne dek, asmanın ürününden bir daha içmeyeceğim.”³³

Hıristiyanların bu ayinden önce hiçbir şey yemeyerek oruç tutmalarının nedeni Tanrı’nın etinin ve kanının diğer yiyeceklerden önce vücuda girmesini istemeleridir. Bu oruç Doğu kiliselerinde güneşin doğuşu ile başlamaktadır. Roma Katolik kilisesi ise bunu ayinden bir saat öncesi olarak belirlemiştir. Günümüzde de ayinden bir saat önce su ve ilaç hariç hiçbir şey yememek ve üç saat öncesinde de şarap içmemek şeklinde uygulanmaktadır. Katolik ve Ortodokslara göre ise şükran orucu Cumartesi akşam yemeğinden sonra başlamaktadır.³⁴

2) **Ekleziyastik (kiliseye mensubiyet) orucu:** Ekleziyastik kavramı kiliseye mensup olma anlamına gelmektedir. Bu oruç Hz. İsa’nın vaftiz olduktan sonra çölde kırk gün boyunca oruç tutması anısına tutulan bir oruçtur. Hz. İsa’nın bu durumu Luka İncilinde şöyle ifade edilmektedir:

Kutsal Ruh’la dolu olarak Şeria nehrinden dönen İsa, Ruh’un yönlendirmesiyle çölde dolaştırılarak kırk gün süreyle İblis tarafından sınandı. O günlerde hiçbir şey yemedi.

³³ Markos, 14/22-24.

³⁴ Hasan Büyükkaya, “İlahi Dinlerde Oruç”, 61; İlhan Keskinöz, **Hıristiyanlıkta Oruç**, s.35; Tahsin Feyizli, **İslâm’da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban**, s. 34; Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, s. 456.

Dolayısıyla bu sürenin sonunda acıktı. Bunun üzerine İblis O'na, "Tanrı'nın Oğluyun, şu taşa söyle de ekmek olsun" dedi.³⁵

Bu oruç Anglikan Kilisesi dışında bütün Hıristiyan mezheplerince uygulanan bir ibadettir. En uzun süreli oruç olup Paskalya'dan önceki kırk gün boyunca tutulmaktadır. Bu dönemde kilise insanları duaya, tövbe etmeye ve sadaka vermeye davet eder. Kırk günlük oruç süresince Pazar günleri hariç oruç tutulur. Toplamda otuz dört günlük bir oruç olur. Paskalya günlerinde de normal zamanda yenilenin üçte ikisi oranınca yemek yenilir, balık dışında hayvansal gıda tüketilmez. Günümüzde Roma Katolik Kilisesinin ortak yasası gereği et, süt, peynir ve yumurta ile perhiz yapılmaktadır. Kutsal haftada çoğunlukla Cuma gününde kuru gıda, ekmek, tuz ve sebzeler için perhiz yapılmaktadır. Ayrıca Hıristiyanların çoğu bu süre zarfında şarap içmekten sakınırlar. Kırk günlük sürede kiliselerdeki tasvirlerin üzeri mor örtülerle kaplanır ve insanlar da mor renk elbiseler giyerler. Mor renk Hz. İsa'nın hayatında yaşadığı çileyi temsilen insanların buna duydukları üzüntüyü ifade etmektedir.³⁶

Yukarıda zikredilen oruçlar dışında haftalık oruçlar da vardır. Luka İncilinde haftalık oruçlar şöyle ifade edilmektedir: "*Haftada iki gün oruç tutuyor, bütün kazancımın ondalığını veriyorum.*"³⁷ Haftanın Çarşamba ve Cuma veya kimi mezheplere göre Cumartesi günleri oruç tutulur. Bu günlerde Hz. İsa ele verildiği ve çarmıha gerildiği için yas olarak oruç tutmaktalar. Genellikle Cuma günleri et ve yağlı yemeklerden uzak durarak perhiz yapılmaktadır.³⁸ Bu oruçlar dışında başka oruç türleri olmakla beraber bunları zikretmek maksadımızı ifade etmektedir.

Orucun Hıristiyanlıktaki önemi reformistler tarafından da ifade edilmektedir. Kalvinizm'in kurucusu J. Calvin'in oruç hakkındaki görüşleri bu anlamda manidardır. Calvin kilisenin tutun diye emrettiği orucun yararlı bir disiplin olduğunu

³⁵ Luka, 3/1-3.

³⁶ Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 63-64; İlhan Keskinöz, **Hristiyanlıkta Oruç**, s. 35-36; Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019); Recep Demir, "Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)", s. 85-88.

³⁷ Luka 18/12.

³⁸ Hasan Büyükkaya, "İlahi Dinlerde Oruç", s. 69-70; Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (08.08.2019); Recep Demir, "Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)", s.85-88.

söylemiştir. Ona göre orucun hedefleri şunlardır: a) Hiç oruç tutmamak, batıl inanca bağlı oruç tutmaktan daha iyidir. b) Oruç kişisel amaçlı olup bedenın kötü işlerini Ruh'la öldürmek için etkindir. c) Tanrı kullarının dua etmeye ve Tanrı üzerine düşünmeye hazırladığı için hem kişisel hem de toplum olarak tutulmalıdır. d) Kilise oruç için cemaati toplar. Orucun zaman ve şekli kiliseye bırakılmıştır. Dini ihtilaflar olduğunda, önemli kararlar vermeden önce, salgın hastalıklar ve kıtlık ile savaş durumlarında oruç tutulması tavsiye edilmiştir.³⁹

Hıristiyanlıkta oruç genellikle akşam bir kez yemek yenildikten sonra sonraki günün akşamına kadar bir şey yememek şeklindedir. Gün batımı ile oruç açılır. Ancak bazı sebeplerden dolayı oruç tutmayanlar perhiz yapabilirler. Oruç esnasında et, tavuk, hayvansal gıda ve alkol alınmaz.⁴⁰

Hıristiyanlıktaki genel orucun dışında bazı mezheplere özgü oruçlar da vardır: Anglikan Mezhebinde lent orucu (kırk gün tutulan oruç), papazların mahsus oruçları, her Cuma balık hariç et yememek ve hafif yemekler yemek suretiyle tutulan oruç ve Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği günde tutulan oruç gibi mahsus oruç türleri vardır. Katolik mezhebinde de kırk gün orucu, Çarşamba ve Cuma oruçları, dört mevsim başında tutulan toplam dört günlük oruç gibi özel oruçlar vardır. Kırk gün orucu reform ile birlikte dört güne indirilmiştir. Bunlar 1-Paskalya'dan kırk beş gün önce Çarşamba tutulan oruç, 2- Noel'den iki gün önce tutulan oruç, 3-Paskalya'dan iki gün evvel Cuma tutulan oruç, 4-Aralık'ta tutulan oruç.⁴¹

1.5. İSLÂM'DAN ÖNCEKİ ARAPLARDA ORUÇ

İslâm öncesi Arap tarihini inceleyen araştırmacılar, Araplarda oruç ve namaz gibi ibadetlerin olduğunu ifade etmektedirler. Araplar Recep ayı içerisinde putları ziyaret edip “atire” kurbanı keserlerdi. Bu ay içinde ayrıca oruç tutarlardı. Orucu günahların bir kefareti ve muhtemel kıtlık tehlikesine karşı bir şükür nişanesi olarak tutarlardı. Kureyşliler Aşure gününde oruç tutup törenler düzenleyerek bayram yaparlardı ve Kâbe'nin örtüsünü değiştirirlerdi. Arapları Aşure gününde oruç tutmaya

³⁹ İlhan Keskinöz, **Hıristiyanlıkta Oruç**, s. 35-36; Hasan Büyükkaya, “İlahi Dinlerde Oruç”, s. 53-54.

⁴⁰ İlhan Keskinöz, **Hıristiyanlıkta Oruç**, s. 39-42; Recep Demir, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm'da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, s. 85-88.

⁴¹ Tahsin Feyizli, **İslâm'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban**, s. 34-35.

götüren neden ise daha önce yapmış oldukları büyük bir günahdır. İnanışa göre işledikleri büyük günahtan tövbe etmek için Aşure gününde oruç tutmuşlar ve günahları bağışlanmıştır. Şükür göstergesi olarak da Aşure günlerinde oruç tutmaya devam etmişlerdir. Hz. Peygamber'in de Aşure günü oruç tuttuğu aktarılmıştır. Arapların tuttuğu diğer bir oruç çeşidi ise sükût orucudur. Buna göre bir gün boyunca ibadet niyeti ile konuşmazlardı.⁴²

⁴² Mehmet Soysaldı, “İslâm Öncesi Mekke Toplumunda Namaz, Zekat, Oruç ve Hac Uygulamaları”, (Kur’ân’ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur’ân Öncesi Mekke Toplumunu Sempozyumu kitabı 1-3 Temmuz 2011) s. 152; Emrah Dindi, “Cahiliye Araplarında Ramazan Ayı, İtikaf ve Oruç”, Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi, Yıl 3, c.3, sy. 2. Güz 2017. s.37-48; Tahsin Feyizli, İslâm’da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban, s.37.

BİRİNCİ BÖLÜM

HANEFÎ VE ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE ORUÇ

1. HANEFÎ VE ŞAFİÎLERDE ORUCUN TEMEL HÜKÜMLERİ VE RUHSAT DURUMLARI

1.1. ORUCUN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMAMI

Orucun Arapçası olan savm/sıyam kelime manası itibari ile *imsak* yani “tutmak” anlamına gelmektedir.⁴³ Nitekim Hz. Meryem hakkındaki şu ayette de tutmak anlamında kullanılmıştır. “Şüphesiz ben Rahmân’a susmayı (yani konuşmaktan kendimi tutmayı) adadım.”⁴⁴ Terim anlamı ise tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer’an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder. Kelime anlamına da uygun olarak *imsak*, dinen orucu bozan davranışlardan nefsi engellemektir. İmsakın yani tutmanın karşıtı ise *iftâr* yani açmaktır.⁴⁵ Kâsânî (ö. 587/1191), orucu şöyle tanımlamıştır: “Yeme, içme ve cinsel ilişki gibi özel bazı şeylerden özel şartlar çerçevesinde sakınmaktır.”⁴⁶ Ebû Bekir el-Haddâd (ö. 800/1397) ise Kudûrî’nin *el-Muhtasar*’ı üzerine yazmış olduğu *el-Cevheretü’n-Neyyire* adlı eserinde orucu şöyle tanımlamıştır: “Belli kişilerin belli vakitler içinde belli şeylerden sakınmasıdır. Yani hayız ve nifastan temizlenmiş belli bir kişinin batın şehveti (yeme içme) ile ferc şehvetinden (cinsel ilişki) fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar belli bir şekilde uzak durmasıdır. Bu uzak duruş da ibadet niyetiyle olmalıdır.”⁴⁷ Kudûrî’nin *el-*

⁴³ Yitik, Ali İhsan, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (13.10.2019); Hatîb eş-Şîrbînî (ö. 977/1570), Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, **Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkhi Muğni'l-Muhtac: Minhacü't-Talibin Şerhi**, (terc. Soner Duman, İstanbul: Mirac Yayınları, 2010), V, 353. Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, (thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcut, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997/1418) II, 549.

⁴⁴ Meryem 19/26.

⁴⁵ Yitik, Ali İhsan, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (13.10.2019). Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, (ö. 587/1191), **Bedâiu's-Sanâi' fi tertibi's-Şerai'**, II, 549; Serahsî, Şemsüleimme Muhammed (ö. 483/1090), **el-Mebsût**, (editör: Mustafa Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), III, 77-78.

⁴⁶ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 549.

⁴⁷ Haddâd, Râdiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî (ö. 800/1398), **el-Cevheretü'n-Neyyire**, (thk. İlyas Kaplan, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006/1427) I, 328.

Muhtasar'ı üzerine *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb* adlı eseri yazan Meydânî (ö. 1298/1881) ise orucu şu şekilde ifade etmiştir: "Niyet ehli olan bir kimse tarafından niyet etmiş olmak şartıyla gündüz vakti, oruç bozan şeylerden; yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden hakikaten yahut hükmen uzak durmak."⁴⁸

Haddâd yukarıda zikredilen oruç tanımının avâmın tuttuğu oruç için geçerli olduğunu bu oruç dışında başka oruç derecelerinin de bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre avâmın, havâssın ve havâssü'l-havâssın orucu olmak üzere üç tür oruç vardır. Buna göre avâmın orucu batn ile ferc şehvetinden yani yeme içme ile cinsel ilişkiden uzak durmadır. Havâssın orucu ise göz, kulak, el ve vücudun geriye kalan bütün azaların günahlardan sakınmadır. Havâssü'l-havâssın orucu ise kalbin kötü düşüncelerden ve dünyevi arzulardan sakınmasıdır.⁴⁹

1.2. ORUCUN FARZİYETİ

İslâm'da oruç hicretin 2. yılı Şâban ayında (Şubat 624) farz kılınmıştır.⁵⁰ Orucun farziyeti hem âyet ve hadislerle hem de icmâ ile sabittir.⁵¹ Âyette oruç ve hükümleri şöyle ifade edilmiştir:

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. (O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler,

⁴⁸ Abdülganî el-Meydânî (ö. 1298/1881), *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb Tercümesi*, (terc: Okan Kadir Yılmaz İstanbul: Yasin Yayınevi, 2017) I, 229.

⁴⁹ Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, I, 328-329.

⁵⁰ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmında-oruc> (21.10.2019).

⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, II, 549-551.

zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.⁵²

Oruç birçok hadiste de İslâm'ın temel rükünlerinden biri olarak ifade edilmiştir. Ayrıca İslâm'ın beş rüknünden biri olduğu hakkında da icmâ vardır. Bundan dolayı bilerek orucu inkar eden kişi kafir olmuş olur. Ancak İslâm dinine yeni girmişse ve orucun farz olduğunu bilmiyorsa veya âlimlerin bulunduğu bölgeden uzak olup bilmiyorsa bu kişi kâfir olmaz.⁵³

Orucun temel rükün olduğunu bildiren şu hadis örnek olarak zikredilebilir: “İslâm beş şey üzerine kuruldu: Allah'tan başka ilah olmadığı ve Muhammed'in onu kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek, namazı kılmak, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve haccettir.”⁵⁴

Kâsânî (ö. 587/1191), ayet, hadis ve icmâ deliline bir delil daha ilave etmektedir. Bu delile de ma'kûl olma delilidir. Yani orucun akli bir gerekçe ile de farz olmasının delillendirilmesidir. Buna göre nimet verene şükretmenin gerekli olması, takvaya götüren bir ibadet oluşu ile şehveti azaltması gibi nedenlerden dolayı orucun farz kılınması makuldür. Nimet verene nasıl teşekkür etmek gerekiyorsa bu teşekkürün bir ifade biçimi de oruçtur. Oruç şükürü ifade etme biçimidir. Aynı zamanda yeme içme ile cinsel ilişkiden sakındırdığı için kişinin daha çok ibadete yönelmesini sağlamakta ve onu kötü bir yola sevk edebilecek şehvi duygularını da en aza indirgemektedir.⁵⁵

İslâm'da oruç denilince mutlak anlamda farz olan Ramazan orucu akla gelmektedir. Farz oruç dışında vacip, sünnet/mendup ve nafil oruçlar da bulunmaktadır. Vacip oruca adak yani nezir oruçları ile Hanefilere göre başlanıp bozulan nafil oruçların kazası olarak tutulacak oruçlar örnek verilebilir. Sünnet veya mendup oruçlar ise Hz. Peygamberin genellikle tuttuğu oruçlardır ki buna Muharrem ayında tutulan aşure oruçları örnek gösterilebilir. Nafil oruçlar ise hakkında herhangi bir rivayet bulunmayan ve sevap niyetiyle tutulan oruçlardır.⁵⁶

⁵² Bakara 2/183-185.

⁵³ Hafîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 355; Duman, Soner, **Âyet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali**, s. 595. Serahsî, **el-Mebsût**, III, 77-78.

⁵⁴ Buhari, “İman”, 1; Müslim, “İman”, 19-22.

⁵⁵ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi**, II, 549-551.

⁵⁶ Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, İFAV Yayınları, s. 470-471.

Orucun türleri nâfile ile vâcip olmak üzere ikiye ayıranlar da bulunmaktadır. Örneğin Kudûrî (ö. 428/1037) oruçları nâfile vâcip olarak ikiye ayırmakta ve vacibi de belli bir zamanla ilişkili olanlar ile belli bir zaman kaydı olmaksızın kişinin zimmetinde bulunan oruçlar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Vacibin birinci kısmı olan oruçlara ramazan orucu ile vakti tayin edilmiş adak oruçları örnek vermektedir. Bunları yerine getirmek vacip olup yerine getirebilmek için de belirlenmiş olan vakitlerin girmiş olması gerekiyor. Öncesi veya sonrasında eda edilemez. Haddâd buna müstahakkû'l-ayn yani bizzat kendisinin yerine getirilmesi gereken oruçlar demektedir. Vacibin ikinci türü ise kişinin üzerinde bir borç olan ama belli bir vakti olmayan oruçlardır. Bu oruçlar da vacip olduğu için kesin bir şekilde yerine getirilmesi gerekiyor. Sadece belli bir zaman aralığı söz konusu değildir. Buna da kefâret oruçları, Ramazan orucunun kazası ile belli bir zamanla sınırlandırılmamış adaklar örnek verilebilir. Nâfile oruçlar ise sünnet oruç olarak da ifade edilen oruçlardır. Bunlar Hz. Peygamber'in genellikle tuttuğu oruçlardır. Buna aşura orucu örnek verilebilir.⁵⁷

1.3. ORUCUN RÜKÜNLERİ

Rükün bir ibadeti veya hukuki işlemi meydana getiren temel unsurdur. İbadetin şer'î açıdan kabul edilmesi rükün ve şartların yerine getirilmesine bağlıdır. Hanefîler rükün ve şart ayrımını açıkça ifade ederken diğer mezhepler rükünü şartları da içine alacak şekilde geniş anlamda kullanmışlardır. Hanefîler ise rükünü yapılan işlemin mahiyetine dahil bir unsur olarak görürken şartı ise mahiyete dahil olmayan bir unsur olarak görmüşlerdir.⁵⁸ Oruç da bir ibadet olarak bazı rükün ve şartlardan oluşmaktadır. Orucun mahiyetine dahil olup onu meydana getiren unsurlara "orucun rükünleri" denilmektedir. Hanefîlerde orucun rükünü "imsak"tır. Yani oruç ibadetinin vakti içinde yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır. Orucun vakti ise tan yerinin ağarmasıyla güneşin batması arasındaki süredir.⁵⁹ Şafîîlerde ise orucun, oruç

⁵⁷ Haddâd, **el-Cevheretü'n-Neyyire**, I, 329-330.

⁵⁸ Ayengin, Tevhîd, "Rükün", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/rukun> (13.02.2020).

⁵⁹ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmıda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, İFAV yayınları, s. 480-481.

tutan kişi, oruca niyet ve orucu bozan Şeylerden kaçınma olmak üzere üç rüknü bulunmaktadır.⁶⁰

1.4. ORUCUN ŞARTLARI

Şart sözlükte “ bir sonucun kendisine bağlı olduğu ya da varlığı başka durumların gerçekteşmesini mümkün kılan Şey, kişinin bir sonucu kendisi veya başkası üzerine borç kılması” anlamındadır. Varlığı kendi varlığına bağlı olmakla birlikte kendisinin varlığı onun varlığını zaruri kılmayan ve onun yapısından bir parça teŐkil etmeyen durumu (alâmet) anlatır.⁶¹

1.4.1. Orucun Vücup Şartları

Ramazan orucunun farz olabilmesi için Şu Şartlar gereklidir. Vücup Şartları ile ilgili ibadetin meydana gelebilmesi için taşıması gereken Şartlar kastedilmektedir.

1) Müslüman olmak. Bu Őartın dayanağı gayri müslimlerin dinin furu’u ile mükellef olup olmaması tartışmasına dayanmaktadır. Hanefiler müslüman olmadan dinin furu’u yani inanç dışında yapması gereken ibadetlerle sorumlu olmadıklarını söylerken Őafiiiler sorumlu olduklarını söylemişlerdir. Őafiiilere göre müslüman olma sıhhat Şartı olarak zikredilmiştir. Yani orucun sahih olabilmesi için müslüman olması gerekir. Buna göre gayri müslim her ne kadar oruç tutmakla sorumlu olsa dahi bu oruçları ancak müslüman oldukları zaman makbuldür. Her iki mezhepte de bir gayri müslimin İslâm’a girmeden önceki zamana ait oruçları kazâ etmesi gerekmediği noktasında görüş birliği vardır.⁶²

2) Bulûğ. Ergenlik çağına ulaşmamıŐ kimseye oruç farz değildir; ancak temyiz çağına ulaŐtıktan sonra çocukların yavaŐ yavaŐ oruca alıŐtırılması tavsiye edilmiştir.⁶³

⁶⁰ Hatib eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, V, 354, 375.

⁶¹ Boynukalın, Mehmet, , "Şart", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sart--fikir#1> (30.05.2020).

⁶² Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dęr., **İslâm İlmihali**, İFAV yayınları, s.480-481.

⁶³ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin ve diğerleri, **İslâm İlmihali**, İFAV yayınları, s.480-481.

3) Akıl. Oruçla yükümlü sayılmak için temyiz kudretine sahip olmak şarttır. Şuurun açık olması (ifâkat) Hanefî mezhebinde sıhhat şartı değil vücûb şartı olarak nitelenir; akıl hastalığı ve uzun süre baygınlık durumları daha çok orucun niyetle ilgisi dikkate alınarak incelenir.⁶⁴

Şafî mezhebinde yukarıdaki bu üç şarta ilaveten üç şart da eklenmiştir. 4) Oruca güç yetirebilmek, 5) Sağlıklı olmak, 6) Yolcu değil de mukim olmak. Buna binaen kafir, çocuk, deli, baygın kişi, sarhoş, oruca güç yetiremeyen kişi, hasta ve yolcuya oruç tutmak farz değildir.⁶⁵

Yukarıdaki durumlarda görüldüğü üzere oruca güç yetiremeyen kişi oruç tutmayabilir. Güç yetirememek de yaşlılık, iyileşme ümidi olmayan bir hastalık, hayız gibi gerçekten veya şer'an bir sebebe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

1.4.2. Orucun Eda Şartları

Eda şartları ile kastedilen ise kişinin yükümlü olduğu orucu zamanında yerine getirebilmesi için gerekli olan şartlardır. Bunlar Hanefîlere göre;

1) Sağlıklı olmak. Hastalık orucun vucubiyetini kaldırmamakla beraber kişiye onu başka zamanda yerine getirme imkanını vermektedir. Hastalık sadece zamanında eda edilmesi gereken ibadeti yani orucu zamanında tutmayı vacip olmaktan çıkarmaktadır. Oysa hayız ve nifas hem edanın vücûbunu hem orucun geçerliliğini engeller.⁶⁶

2) Mukim olmak. Dinen yolcu kimse orucunu dinen başka bir zamanda yerine getirebilmektedir.

Şafîlere göre orucun eda şartları diye bir durum söz konusu değildir. Yukarıda geçtiği üzere onlar Hanefîlerin eda şartları olarak zikrettikleri şartları vücûp şartları içerisinde değerlendirmişlerdir.

⁶⁴ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019).

⁶⁵ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 461-463.

⁶⁶ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, İFAV yayınları, s. 481.

1.4.3. Orucun Sıhhat Şartları

Tutulan orucun makbul olabilmesi için taşıması gereken şartları ifade etmektedir.

Hanefilere göre orucun sıhhat şartları şunlardır:⁶⁷

1. Niyet
2. Hayız ve nifas halinde olmamaktır.

Şafîilerde ise sıhhat şartı şunlardır:⁶⁸

- 1- Müslüman olmak
- 2- Akıllı olmak /mümeyyiz olmak
- 3- Hayız ve nifastan temiz olmak. Hayızlı veya nifaslı olan kadının oruç tutmayacağı icmâ ile sabittir. Gündüz hayız veya nifas gibi bir durum meydana gelirse oruç bozulmuş olur.

Hayız ve nifastan temizlenmiş olmak hem Hanefilerde hem de Şafîilerde sıhhat şartıdır. Kâsânî, hayız ve nifastan temizlenmiş olmanın sıhhat şartı olduğuna dair sahabe icmâsının olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹ Ayrıca Kâsânî, hayız ve nifastan temizlenmeyi muhakkik âlimler indinde vucup şartı olarak zikretmiştir. Vucup şartı olarak alındığında hayız ve nifas durumunda oruç hiç meydana gelmemiş olur. Ancak kazası yapılmalıdır. Çünkü Ramazan ayına yetişmişler ve daha sonra bu orucun kazasına güç yetirebilmişlerdir. Kılamadıkları namazlarda ise zorluk bulunduğundan dolayı kılmaları gerekmemektedir. Çünkü namazın kazası günde beş defa gerekirken orucun kazası yılda on gündür.⁷⁰ Oysa mezhebin çoğunluğuna göre hayız ve nifastan temizlenmek vucup şartlarından değildir. Bu görüşe göre hayız ve nifas durumunda da orucun farziyeti kişinin zimmetinde sabittir. Ancak bu ibadetin yerine getirilmesi için hayız ve nifastan temizlenme yani eda şartı koşulmuştur. Bu konuda asıl delil şu anlamdaki hadistir: Hz. Aişe'ye bir kadın şöyle sormuş: “Neden

⁶⁷ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 580; Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019); Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, İFAV yayınları, s. 482.

⁶⁸ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 431-432; Duman, Soner, **Âyet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali**, s. 616.

⁶⁹ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 580.

⁷⁰ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 596-597.

orucun kazasını yapıyoruz da namazın kazasını yapmıyoruz?” Aişe radiyallah anha şöyle dedi: Sen haruriyyeden/harici misin? Biz kadınlar Hz. Peygamber döneminde böyle yapardık.” Bununla bu uygulamanın salt taabbudi bir konu olduğunu ifade etmek istemiştir.⁷¹

Yukarıda sıhhat şartlarında görüldüğü üzere Hanefiler niyeti sıhhat şartı olarak görmüşlerdir. Oysa Şafîiler orucun bir rüknü olarak görmüşlerdir.⁷² Cüveynî, niyetin bütün oruçlar için geçerli olduğunu ifade ettikten sonra Şafîilere göre niyette ta'yinin yani hangi oruca niyet edilmişse onun belirtilmiş olması gerektiğini ama Hanefilerde ise niyette ta'yinin şart olmadığını ifade etmiştir.⁷³

Hanefilere göre Ramazan orucu, nafil oruçlar ve adak oruçlarında niyet etme vakti gün batımından başlayıp ertesi günün öğle vaktine kadar devam eder. Öğleden sonra ise niyet edemez.

Hem Şafîî hem de Hanefilere göre niyet sözlü olabildiği gibi fiili de olabilir. Yani sahura kalkıp yarın oruç tutacakmış gibi davranan ve fecir vakti ile orucun yasaklarından kaçınan kişinin bu davranışı niyet yerine geçmektedir. Ayrıca niyetin sadece kalple yapılması da yeterlidir. Cüveynî kalp ile yapılan niyeti asıl olarak görmektedir.⁷⁴ Şafîilere göre farz oruca niyet geceden yapılmalıdır. Güneş doğduktan sonra edilen niyet farz oruçlar için geçerli değildir. Şafîilerin bu görüşe varmalarının temel gerekçesi niyet edilen bir ibadetin başlanmış olmasıdır. Yani fecirden sonra edilen niyet, niyet edilen ibadetin içinde yapıldığı için geçerli değildir. Bundan dolayı ibadet vakti başlamadan evvel niyet edilmesi gerekir.⁷⁵ Ayrıca her gün için ayrı ayrı niyet edilmelidir. Bu şart Hanefiler tarafından da öne sürülmüştür. Nafil oruçlarda ise gün içinde öğleden önce yapılırsa dahi geçerlidir.⁷⁶

Niyetin ilk vakti güneş battıktan sonradır. Bu konuda herhangi bir ihtilaf yoktur. Yani iftar ile beraber bir sonraki güne niyet edilebilir. Niyetin en son ne

⁷¹ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 596-597; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 86.

⁷² Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 354, 375.

⁷³ Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknu'ddîn Abdülmelik (ö. 478/1085), **Nihâyetü'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb**, (thk. Abdülazim Mahmud ed-Dib, Beyrut: Darü'l-Minhac, 2007/1428), IV, 6.

⁷⁴ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 376. Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 399-402. Cüveynî, **Nihâyetü'l-Matlab**, IV, 6.

⁷⁵ Cüveynî, **Nihâyetü'l-Matlab**, IV, 7.

⁷⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 357; Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 399-402.

zaman getirilebileceği ihtilafli bir konudur. Hanefiler niyetin fecrin doğumundan sonra da olabileceğini ifade etmişlerdir. Yani güneş doğduktan sonra da içinde bulunduğu günün orucuna niyet edebilir. Şâfiîler ise fecirden önce niyetin getirilmesini şart koşmuşlardır. Serahsi İmam Muhammed'in en son ne zamana kadar niyet edilebileceğine dair iki görüş naklettiğini ifade etmektedir. Birinci görüş öğle zeval vaktine kadar olduğunu ifade ederken ikinci görüş ise günün yarısı olarak ifade etmiştir. Serahsi ikinci görüş yani günün yarısına kadar niyet edebilir görüşünü daha doğru bulmaktadır. Hanefilerin bu konudaki temel kriterleri niyet ettiği günün çoğunda niyetli olmasıdır. Günün çoğunda niyetli olması halinde fecirden önce de niyet edebilir. Günün çoğunluğunda niyetli olması gerekir şartı da zevaldan önce niyet etmeyi gerektirmektedir. Aksi takdirde günün çoğunda niyetli olmamış olur. Şâfiîlerin temel dayanağı ise “geceden niyet etmeyen orucu yoktur” tarzındaki hadislerdir. Akli gerekçe olarak ise namazda olduğu gibi bir ibadetin ibadet olabilmesi için başlangıcında ona niyet edilmiş olması gerekir düşüncesidir. Niyetin bulunmadığı parça ibadet olmuş olmaz. Oruç da parçalanmayı kabul etmeyen bir ibadet türü olduğu için sonradan niyet getirilmesi gibi bir durum söz konusu olamaz.⁷⁷

Niyet bağlamında kadınların özel halleri de ileride detaylı ele alınacak olsa dahi kısaca zikredilebilir. Buna göre adet gören veya loğusa olan bir kadın geceleyin kanı henüz kesilmemiş iken ertesi günün orucuna niyet etse ve geceleyin kanı kesilse şu durumlar söz konusudur:

- 1- Şayet hayzın veya loğusalığın en uzun müddetini yani hayız için 10., loğusa için 40. gününde ise bu niyetle orucunu tutabilir. Bu durumda kanın kesilmesi ile kesilmemesi arasında herhangi bir fark yoktur.
- 2- Hayzın ve loğusalığın en uzun müddeti değil de kadının normal adeti o gece bitiyorsa bu durumda Şafiî mezhebinde iki görüş vardır. Mezhepte kabul edilen görüşe göre bu oruç geçerlidir. Diğer görüş ise niyetin geçersiz olduğudur.
- 3- Ne hayız ve loğusalığın en uzun müddeti ne de kadının normal adeti o gece bitmiyorsa ve kadının da düzenli bir adeti yoksa ya da kadının adet

⁷⁷ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 92-93.

dönemi süreleri düzensiz ise veya düzenli olmakla beraber kadın bunu unutmuşsa niyet ettiği oruç geçersizdir. Bu durumdaki bir kadın ertesi günün orucunu tutamaz.⁷⁸

Kadın hayız ve nifastan temizlenirse yıkanmadan evvel fecir dogar ve orucun vakti başlarsa niyeti geçerli olur ve oruç başladıktan sonra yıkanabilir.⁷⁹ Kadın fecirden sonra ve zeval vaktinden evvel temizlenirse içinde bulunduğu günün orucunu ister nafile ister farz olsun tutmamış sayılır. Çünkü orucun farziyeti onlar hakkında sabit olmamıştır.

1.5. ORUCUN SÜNNETLERİ

1-İftarı etmede acele etmek

2- İftarı hurma ile yoksa su ile açmak

3-Fecrin doğması konusunda bir şüpheye düşmeyecek şekilde sahuru geç yapmak

4-Oruçlu kişinin dilini yalan ve gıybetten, nefisini de şehvetten sakındırması orucun zikredilen sünnetlerindedir.

Cünüp, hayız veya lohusa olan kişinin fecirden önce gusletmesi orucun müstehaplarından. Hayız veya nifasın fecirden önce kesilmesi durumunda kişinin fecirden önce yıkanması müstehaptır. Eğer bunu yapmaya gücü veya imkanı yoksa fecirden sonraya da kalabilir. Ancak yıkanma konusunda acele edilmesi gerekir. Çünkü hayız, nifas ve cünüplü kimsenin yıkanmadıkça orucu geçerli olmayacağına dair görüşler vardır. Hem bu ihtilaftan kaçınmak hem de oruçlu iken alınacak boy abdestinde suyun vücudun içine girme ihtimalinden kurtulma durumu söz konusudur.⁸⁰

Hayızlı veya loğusa olan kadın geceleyin kanı kesilse yani temizlik süresi başlasa ve ertesi günün orucuna yıkanmadan niyet etse orucu geçerlidir. Bunun delili ise Bakara 187. âyetidir. Hadisten delili ise şudur: “Hz. Peygamber (sav) ihtilam

⁷⁸ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 398-399; Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 597.

⁷⁹ Cüveynî, **Nihâyetü'l-Matlab**, IV, 19.

⁸⁰ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, V, 445-455; Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 402-404; Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, İFAV yayınları, s. 482; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 82.

nedeniyle değil de cinsel ilişki sonucunda cünüp olarak sabahlar ardından guslederek oruç tutardı.”⁸¹

1.6. ORUCU BOZAN ŞEYLER

1. Cinsel ilişkide bulunmak: Oruç süresi boyunca cinsel ilişkide bulunmanın yasaklığı âyet ile belirtilmiştir. Bakara süresinin 187. âyetinde bu hüküm açıkça ifade edilmiş ve oruç vakitleri dışında günün geriye kalanında cinsel ilişkide bulunmanın yasak olmadığı da belirtilmiştir.⁸² İlgili âyet şöyledir:

“Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz. Sizin kendinize hıyanet etmekte olduğunuzu Allah bilmiş, tövbenizi kabul etmiş ve sizi bağışlamıştır. Şimdi artık onlarla birleşin ve Allah’ın sizin için yazdığını isteyin. Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescidlerde ibadete çekilmişken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır; sakın bu sınırlara yaklaşmayın. Allah âyetlerini insanlar için işte böyle açıklar. Umulur ki sakınırlar.”⁸³

2. Kendi isteği ile kusmak: Kişi kendi isteği ile kusmanın orucu bozduğunu biliyorsa ve buna rağmen isteyerek kusarsa orucu bozulur. İsteyerek kusma esnasında içeriye bir şeyin kaçmadığından emin olsa dahi gene orucu bozulmuş olur. Ancak kendi iradesi dışında kusma durumunda kalsa orucu bozulmaz. Unutma ve başkası tarafından zorlanması/ikrah durumunda ise orucu bozulmaz.⁸⁴

3. Kişinin cevfvücut boşluğuna bir şey gitmesi: Cevf yani karın boşluğu denilen yere herhangi bir şeyin gitmesi orucu bozar. Şafî mezhebinde alınan şeyin vücut tarafından sindirilebilecek bir şey olması ve vücutta bu kuvvetin bulunması gerektiğini ifade eden başka bir görüş daha bulunmaktadır. Ancak mezhebin temel

⁸¹ Buhari, “Savm”, 1930; Müslim, “Sıyâm”, 2585.

⁸² Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, V, 402-405; Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 405. Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s. 483-485.

⁸³ Bakara 2/187.

⁸⁴ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, V, 402-405; Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 405. Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s.483-485. Serahsî, **el-Mebsût**, III, 83-84.

görüşü herhangi bir şeyin karın boşluğuna girmesi orucu bozması için yeterlidir. Karın boşluğuna giden şeyin hangi yolla alındığı önemli değildir.⁸⁵

4. Cinsel ilişki dışında bir yolla boşalmak: Kişinin kendi fiiliyle veya dokunma, öpme ve birlikte yatma gibi fiillerle boşalması durumu da orucu bozar. Salt düşünme yoluyla boşalma durumunda ise oruç bozulmaz.⁸⁶

Bu zikredilen maddeler dışında kimi mezheplere göre orucu bozan kimilerine göre ise bozmayan ihtilafli meseleler de bulunmaktadır. Konumuz gereği bu meselelere detaylı bir şekilde girmedik. Bunun için konunun tartışıldığı eserlere müracaat edilmesi gerekir.

1.7. ORUÇ TUTMAMAYI MEŞRU KILAN DURUMLAR

1. Hastalık: Hasta olduğu için oruç tutamayan veya tutması durumunda şiddetli bir zarara uğrama ihtimali olan kişi oruç tutmayabilir. Bunu delil olarak çoğunlukla “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”⁸⁷ ayeti zikredilmektedir. Hastalığı devamlı değil de gelip giden bir hastalık ise kişi niyet esnasında hastalığın olup olmadığına göre niyet getirir veya getirmez. Hastalık meydana gelince de niyet etmişse orucunu bozabilir. Şiddetli açlık ve susuzluk da hastalık olarak değerlendirilmektedir. Oruç tutma durumunda hasta olacağı kuvvetle muhtemel olan kişi ise Hanefilere göre hasta olarak kabul edilirken Şafîilere göre hasta olarak kabul edilmez.⁸⁸

2. Yolculuk: Uzun ve mübah bir yolculuğa çıkan kişinin oruç tutmaması meşrudur. Yolculukta mübah kaydı Şafîiler tarafından şart koşulurken Hanefiler tarafından şart koşulmaz. Yani kişinin yolculuğa çıkış nedeni dinen yasak olmayan bir amaç olması gerekir. Kişi yolculukta oruç tutmadan dolayı bir zararla karşılaşılırsa oruç tutmaması daha iyidir. Ancak herhangi bir zarar söz konusu

⁸⁵ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 405-420; Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 405. Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s. 483-485.

⁸⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 420-425; Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 407. Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s. 483-485.

⁸⁷ Bakara, 2/195.

⁸⁸ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 465-467; Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmnda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s. 476; Duman, Soner, **Âyet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali**, s. 623.

değilse terk etmesi mübah olmakla beraber tutması daha evlâdır. Güne oruçlu başlayan kişi gün içinde yolculuğa çıkarsa orucunu bozamaz. Çünkü oruç ibadeti yolculuk ve ikametle birlikte bulunduğu bir ibadettir. Oysa güne oruçlu başlayıp hasta olan kişi orucunu bozabilir. Hasta veya yolcu olan kişi de güne oruçlu olarak başlayıp gün içinde orucunu bozmak isterse bozabilir. Ancak hasta veya yolcu olarak güne oruçlu başlamışsa ve gün içinde iyileşmiş veya yolculuğu bitmişse günün geriye kalan kısmında orucunu bozamaz. Çünkü orucu bozmayı mübah kılan durumlar artık ortadan kalkmıştır.⁸⁹ Seferî olan kimse gecedan niyet edip oruca başlamışsa Şafîilere göre orucunu bozabilirken Hanefîler orucunu tamamlaması gerektiğini, bozması durumunda kaza etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Yolculuğa çıkacağı için orucunu erteleyecek kişi oruca niyet etmemelidir. Zira oruca başladıktan sonra yolculuğa çıkan kimsenin bunu tamamlaması üç mezhebe göre gerekli, Hanbelîler'e göre efdaldır. Bazı Hanefî eserlerinde dinen yolcu hükmünde olmasa da savaşılacağını bilen ve düşman karşısında zayıf düşme endişesi taşıyanların orucunu bozabileceği belirtilir.⁹⁰

3. Gebelik ve Emzirme: Bu durum ileride daha detaylı anlatılacağından burada kısaca değinilecektir. Hanefîlere göre hamile veya emziren kadın kendisi veya çocuğunun hayatı hakkında endişe etmesi arasında fark olmaksızın orucunu bozabilir. Şafîîler ise sadece çocuğunun hayatı hakkında endişe etmesi ile hem kendisi hem de çocuğu hakkında endişe etmesi arasında ayrıma gitmişlerdir. Birinci ihtimalde kaza ile beraber fidye vermesi gerekirken ikinci ihtimalde ise sadece kaza gerekir.⁹¹

4. Yaşlılık: Yaşlı kimse hasta gibi kabul edildiği için yaşlılıktan dolayı orucunu erteleyebilir. Bu erteleme güç yetirebileceği bir zamana kadar sürebilmektedir. Ancak yaşlılıkta güç kazanma ihtimali düşük olduğu için tutamadığı her gün için fidye verme yoluna gidilmektedir. Fidyeye Ramazan ayında verilen fitir

⁸⁹ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 467-470; Duman, Soner, **Âyet ve Hadislerle Şafîî İbadetler İlmihali**, s. 624-625.

⁹⁰ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmında-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s. 477.

⁹¹ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmında-oruc> (21.10.2019).

sadakası kadar olup bir fakirin günlük yiyeceğini karşılayabilecek miktarda olması gerekir.⁹²

5. Hayati Tehlikeye Yol Açacak Şiddetli Açlık ve Susuzluk: Oruca başlayıp daha sonrasında akıl ve ruh sağlığına zarar verebilecek seviyede açlık ve susuzluk ile karşılaşan kimse orucunu açabilir. Bu durumda sadece açmış olduğu orucun kazasını yapması gerekir. Bunun için fidye vermesine gerek yoktur. Aynı hüküm açlık ve susuzluğun sağlığına zarar vereceği güvenilir bir doktor tarafından söylenmişse de geçerlidir. Bu sebebe binaen orucunu bozan kişi günahkar olmaz. Oruç tutması durumunda ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalırsa orucunu bozmak zorundadır.⁹³

6. Tehdid Edilme: Can ve mal güvenliği tehlikede olan kişi de orucunu bozabilir. Kişinin aldığı ölüm tehdidi veya organın birine ciddi manada zarar verme tehdidi durumunda orucunu bozmalıdır. Bozmuş olduğu orucun sadece kazasını yapar.⁹⁴

7. Hayız ve Nifas: Hayız ve nifaslı olan kadın geceden niyet etse dahi orucu geçersizdir. Hayız ve nifas orucun meydana gelmesini engellemektedirler. Gün içinde bunlardan birinin meydana gelmesi de orucu bozan bir durumdur. Bu konu ileride daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.8. ORUCUN KAZASI VE KEFFÂRET DURUMLARI

İslâm'ın genel prensiplerinden biri emredilen bir ibadeti belirlenen süre içinde yapılmasıdır. Yani ibadetlerde asıl olan vakitleri içerisinde eda edilmesidir. Bir ibadet olan orucun da vakti içinde yerine getirilmesi asıldır. Kişi Ramazan ayı içinde eda etmediği oruçları için günahkar sayılır ve bir borç olarak zimmetinde sabit olur. Bu borcun ilk fırsatta yerine getirilmesi gerekir. Hanefilere göre ilk fırsatta yerine

⁹² Kâfi, Dönmez, İbrahim, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019); Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s.475-477.

⁹³ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s.476; Duman, Soner, **Âyet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali**, s. 623.

⁹⁴ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc> (21.10.2019). Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s.476. Soner Duman, **Âyet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali**, s. 623.

getirilmeyen bu borç için herhangi bir yaptırım söz konusu değilken Şafîilere göre ertesi Ramazana kalması durumunda tutamadığı her bir gün için kaza ile birlikte fidye de vermesi gerekir. Bu borç bazen sadece tutulmayan orucun gün adedince kazası olabilirken bazen de özürsüz tutulmadığı veya orucun yasaklarından birinin işlendiği için kefâret de gerekmektedir.⁹⁵

Hız. Peygamber döneminde yaşanan şu hadise orucun kefâreti konusunda asıl dayanaktır. Bir adam “Ya Resulullah, mahvoldum” diyerek Hız. Peygambere’e gelmiş ve Ramazan gündüzünde eşiyile birlikte olduğunu söylemiş, buna binaen Hız. Peygamber de şöyle sormuş: “Köle azat etme imkanın var mı?”, adam “ yok” demiş. “Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?” adam; “Hayır, bu iş zaten sabredemediğim için başıma geldi.” demiş. “Altmış fakiri doyuracak imkanın var mı?” diye sormuş adam da “hayır” demiş. Bunun üzerine Hız. Peygamber’e o sırada gelen bir sepet hurmayı adama vermiş ve yoksullara dağıtmasını söylemiş. Adam da “bizden daha muhtaç kimse yok ki” demiş. Bu cevaba gülümseyen Hız. Peygamber hurma sebetini ona vermiş ve git ailene yedir demiştir.⁹⁶

Yukarıdaki hadise cinsel ilişki üzerine kurgulandığı için Şafîî mezhebi kefâreti sadece cinsel ilişki durumuna özgü kılmışlardır. Oysa Hanefiler nassı lafızca bir bakış açısıyla değerlendirmeyip bu hadisede Ramazanın saygınlığına bir hâlelin söz konusu olduğunu ve bu saygısızlığın bilerek yeme ve içme durumunda da söz konusu olduğunu, buna binaen kefâretin de hem cinsel ilişki hem de bilerek yeme ve içme durumu için geçerli olduğunu savunmuşlardır.⁹⁷ Aşağıdaki durumlar sadece kazayı gerektiren durumlardır:⁹⁸

- 1- Kendi isteği dışında veya geçerli bir mazeret sebebiyle orucun bozulması sadece kazayı gerektirir.

⁹⁵ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmnda-oruc> (21.10.2019).

⁹⁶ Buhari, “Savm”, 30; Müslim, “Sıyam”, 81.

⁹⁷ Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmnda-oruc> (21.10.2019); Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 406-407

⁹⁸ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 470-471. Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmnda-oruc> (21.10.2019); Apaydın, Yunus, **Diyanet İlmihali**, I, 406-413; Atar, Fahrettin v.dğr., **İslâm İlmihali**, s.483-486.

- 2- Yolcu ve hasta olan kişi tutamadığı günleri kaza etmelidir. Bunun delili şu ayettir: “Hasta veya yolcu olup da orucunu tutamayanlar, tutamadıkları gün sayısınca başka günlerde oruç tutarlar.”⁹⁹
- 3- Hayızlı ve lohusa olan kadın da tutamadıkları oruçları kaza etmekle yükümlüdürler. Bu konuda nas olmamakla beraber icmâ vardır.
- 4- Aynı şekilde özü bulunmadığı halde orucunu tutmayan kişi de kaza eder. Çünkü özü bulunduğu halde kişilere orucun kazası gerekiyorsa özü bulunmayana evleviyetle kaza gerekir.
- 5- Yenilip içilmesi mutat olmayan ve gıda hükmünde olmayan bir nesneyi yutmak.
- 6- Kasten veya yanılarak oruca niyet etmeyen kimse de orucunu kaza eder. O gün oruç tutmamış sayıldığı için kaza yapması gerekiyor.
- 7- Bayılma sebebi ile kaçırılan orucun da kaza edilmesi gerekir.
- 8- Dinden dönen kişi de tekrar Müslümanlığa dönerse kaçırdığı oruçların kazasını yapması gerekir.
- 9- Sarhoş kimse de kaçırdığı oruçların kazasını yapmak durumundadır.

Gündüz vakti herhangi bir sebepten dolayı orucunu bozan kişinin günün geriye kalan kısmında nasıl davranacağı da kişi ve özürlerine göre değişmektedir. Örneğin özürsüz olarak orucunu bozan veya geceden oruca niyet etmeyi unutan kişinin günün geriye kalan kısmında oruçlu gibi davranır ve yeme ve içmeden sakınır. Ancak hasta veya yolcu olan kimse iyileşse veya yolculuğu bitse günün geriye kalan kısmında oruçlu gibi davranması gerekmez. Oruçlu gibi davranmaları ise sünnet olduğu gibi yeme ve içme durumlarında da gizlenmeleri müstehaptır. Aynı durum gündüz vakti hayız ve loğusalığı sona eren kadın için de geçerlidir. Hayızlı ve loğusa kadın gün içinde temizlenirse günün geriye kalan kısmında yeme ve içmeyi terk etmesi gerekmez. Yiyeceği zaman ise gizlenmesi daha uygundur. Bu onlar hakkında oluşabilecek yanlış fikirleri önlemesi açısından da önem taşır. Ramazan ayı orucu için geçerli olan bu hükümler adak ve kaza oruçları için ise geçerli değildir.¹⁰⁰

⁹⁹ Bakara, 2/184.

¹⁰⁰ Hatib eş-Şirbîni, **Müğni'l-Muhtac**, V, 474-477.

Hanefî mezhebine göre gündüz herhangi bir vakitte hayız veya nifas kanı kesilen yani temizlenen kadının günün geriye kalanında tuttuğu oruç geçersizdir. Yani fecirden kanının kesildiği zamana kadar herhangi bir şey yememiş olsa dahi temizlendikten sonra da oruçlu gibi davransa ve niyetlense orucu geçerli değildir. Günün belli bir zamanında temizlenen kadının günün geri kalanında oruçlu gibi davranması gerekir. Şâfiîlerde ise durum böyle değildir. Şafiî'ye göre bu kişilerin günün ilk kısmında oruç tutmama durumları var, bu durum temizlendikten sonra da devam etmektedir. Gündüz orucu bölünmeyi kabul eden bir şey olmadığı için sabah takınılan tavır temizlendikten sonra da devam ettirilebilir. Parçalanma durumu olmadığı için sabah verilen hüküm akşama kadarki süre için de geçerlidir. Hanefiler ise günün başında olmaması durumunda oruç tutmayı gerektirecek durumlar daha sonra ortadan kalktığından günün geriye kalanında oruçlu gibi davranması gerektiğini düşünmektedirler. Bunun temel gerekçesi ise içinde bulunulan vakte gösterilen saygıdır.¹⁰¹

¹⁰¹ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 85-86.

İKİNCİ BÖLÜM

HAMİLELİK VE EMZİRMEDE ORUÇ AHKÂMI

2. HAMİLELİK VE EMZİRMEDE ORUÇ TUTMAMA DURUMU

2.1. HAMİLELİK VE EMZİRMEDE ORUÇ TUTMAMANIN HÜKMÜ

Hanefî mezhebinde kadının emzirme ve hamilelik durumunda oruç tutma durumu ruhsat olarak görülmektedir. Buna göre kadın isterse oruç tutabilir isterse de tutmayabilir. Bu ruhsat hamile veya emziren kadının çocuğunun bir zarar görmesi durumunu da içerdiğinden dolayı oruç tutmama ruhsatına sahiptir. Bu görüş farklı şekillerde delillendirilmiştir. Bu delillerden biri ise şu ayettir: “Hasta veya yolcu olup da orucunu tutamayanlar, tutamadıkları gün sayısınca başka günlerde oruç tutarlar.”¹⁰² Ayette zikredilen hastalık Kâsânî'nin ifadesine göre hastalığın bizzat kendisi değildir. Mariz ile kastedilen oruç tutma durumunda zarar görülecek şeydir. Yani oruç tutma durumunda zarar görmeyi ifade eden bir kinayedir. Ayette marizin hastalığın bizzat kendisi olmadığını delili ise hasta olup hastalığı bizzat kendisine zarar vermeyen kişinin oruç tutmasının gerekliliğidir. Bu kişi hasta olsa dahi bu hastalığı onu oruç tutmadan alıkoymadığı için oruç tutması gerekir.¹⁰³

Hamile veya emzikli kadın oruç tutması durumunda kendisine veya çocuğuna bir zarar gelmesinden korkarsa oruç tutmayabileceğinin ikinci bir delili ise şu hadislerdir: Enes'in Hz. Peygamber'den aktardığı rivayete göre: “Allah yolcudan namazın yarısını ve orucu, hamile ve emziren kadından ise orucu kaldırmıştır.”¹⁰⁴ Yolcu ve hasta olan kişide olduğu gibi zorluk, oruç tutmamak için bir özürdür. Bu durum hamile ve emziren kadın için de geçerlidir.¹⁰⁵ Emziren ve hamile kadın tutamadığı veya bozduğu orucun kazasını yapar ama kefâretini vermez.¹⁰⁶ Diğer bir rivayet ise şöyledir: Hz. Peygamber'den (sav) rivayet edildiğine göre şöyle buyurmuştur: “Hasta orucunu açar, hamile kadın çocuğunu düşürmekten

¹⁰² Bakara 2/184

¹⁰³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 614.

¹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 347; Ebû Davud, “Sıyam”, 43. Serahsî, *el-Mebsût*, III, 155; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 615.

¹⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 155.

¹⁰⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 615.

korktuğunda ve emziren kadın da çocuğuna bir zarar vereceğini düşündüğünde oruçlarını açarlar.”¹⁰⁷

Meydânî de *el-Lübâb*'da bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Hamile kadın ile süt emziren kadın, öz yahut süt çocukları adına yahut kendileri adına endişe duyarlarsa oruç tutmazlar, bu oruçları kaza ederler; böylece (bunların bu halde oruç tutmaları durumunda meydana gelecek olan) zorluk ortadan kaldırılmış olur. Ancak bu kişiler fidye vermezler; Zira bunları acizyet sebebiyle oruç tutmamaktır. Bu yüzden de hasta ve yolcuya kıyasla kaza ile yetinilir.¹⁰⁸

Nevevî (ö. 676/1277) ise hamile veya çocuk emziren kadınlar kendi hayatlarından veya çocuğun hayatından endişe ettiklerinde oruç tutmamaları “caiz” olarak ifade etmiştir.¹⁰⁹

2.2. HAMİLE VE EMZİRENİN KAZA VE FİDYE DURUMLARI

Hanefilere göre hamile ve emziren kadının oruç tutmaması bir ruhsattır. Oruç tutmama durumunda ise onlara kefâret gerekmez. Bu durumdaki kadının orucunu bozmuş olması veya tutmaması bir suç olmadığı için kefâret gerekmemektedir. Hanefilere göre kefâret için bilerek yeme ve içme eylemi ile cinsel ilişkide bulunma durumları olması gerekir. Hamile ve emziren kadın her ne kadar orucunu bilerek bozsa dahi ona kefâret gerekmemektedir. Çünkü bu bozma eylemi suç değildir. Ayrıca Hanefilere göre bu kadının fidye de vermesi gerekmez. Oysa Şâfiîler fidyenin gerekliliği konusunda kendisine ve çocuğuna zarar gelme durumu arasında ayırma gitmişlerdir. Kendisine bir zarar gelmesinden korkması durumunda fidye vermesi gerekmezken çocuğuna bir zarar gelmesinden korkması durumunda ise fidye vermesi gerektiğini söylemişlerdir. Kâsânî, bu konunun sahabe ve tabiin indinde de ihtilaf olduğunu belirtir. Şâfiîlerin bu görüşünün kaynağı İbn Ömer ile tabiinden Mücahid (ö. 103/721) iken Hanefilerin kaynakları ise Hz. Ali, İbn Abbas (ö. 68/687-88) ve Hasan-i Basrî'den (ö. 110/728) aktarılan görüşlerdir. Serahsi İbn Ömer'den aktarılan görüşün kaza ve fidyenin beraber olması durumu değil, sadece fidyenin gerekli

¹⁰⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 615.

¹⁰⁸ Abdülganî el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 237-238.

¹⁰⁹ Hatîb eş-Şirbînî, *Müğni'l-Muhtac*, V, 492.

olduğu yönünde olduğunu ifade etmiştir. İbn Ömer emziren veya hamile kadının oruç tutmamasını bir hastalıktan dolayı değil, yaratılıştan oruç tutmaktan aciz olan bir kişinin durumu olarak ifade etmektedir. Buna göre çok yaşlı olan kişide olduğu gibi bu durumdaki kadın da fidye vermesi gerekir. Çünkü bu durumda hem kendi hem de çocuğunun yararı söz konusudur. Kendisi için kaza yaparken çocuğu için ise fidye verir. Yaşlı adam nasıl fidye vermişse oruç tutmaktan aciz çocuk da fidye vermiş olmaktadır. Hanefiler ise emzirme ve hamileliği hastalık gibi değerlendirip sonrasında kaza tutma umudu olduğu için fidye vermeye gitmezler. Fidye aslın yerine geçen bir şeydir. Asıl ile halef yani onun yerine geçen beraber bulunmaz. Ayrıca fidye oruç tutamayan kişi için zorunlu bir durumda farz kılınmıştır. Fidyenin çocuk için de geçerli olduğunu söylemek kendisine oruç farz olmayan bir kişiye bir farziyeti yüklemek anlamına gelmektedir. Çocuk için oruç farz olmadığına göre onun yerine geçen yani halef olan fidye nasıl olur da çocuk için geçerli olsun. Ayrıca verilen fidye çocuğun malından da verilmemektedir. Oysa onun için veriliyorsa onun malından ödenmesi gerekirdi.¹¹⁰

Şafiîlerin delili ise şu ayettir: “Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler/yutikun ise bir yoksul doyumu fidye verir.”¹¹¹ Şafiî mezhebine göre hamile ve emziren kadın aslında gücü yetenlerdir. Oruç tutmaması çocuğu hakkındaki korkusundandır. Bu da ayetin devamında zikredilen fidyeye muhatap olmayı gerektirir. Hanefiler ise hamile ve emziren kadını mariz kapsamında değerlendirmişlerdir. Buna göre fidye vermelerine gerek yoktur. Fidye vermesi gerekir demek nassa olmayan birşeyi ona eklemek yani ziyade ala'n-nass olur. Hanefî mezhebine göre ise nassa ziyade caiz değildir.¹¹²

Şafiî mezhebinde oruç tutma durumunda kişinin kendi hayatı ile çocuğun hayatı konusunda endişe etmesi hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Birinci durumda yani emziren veya hamile kadının oruç tutma durumunda kendi hayatı hakkında endişe ederse oruç tutmaz ve sadece kazasını yapar. Bu kadın merkezde kendi hayatı hakkında endişe etmektedir. Ancak kendisi ile beraber çocuğu hakkında

¹¹⁰ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 155-156; Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 615.

¹¹¹ Bakara 2/184

¹¹² Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 615.

da endişe etmesi arasında fark yoktur. Bu kadınların tutamadığı günler için kaza ile beraber fidye¹¹³ vermesine gerek yoktur. Hamile veya emziren kadının kendi hayatı hakkındaki bu endişesi hasta olup oruç tutamayan kişiye kıyas edilmiştir.¹¹⁴ Hasta olan kişinin oruç tutmaması hakkındaki delil ise şu ayettir:

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir.”¹¹⁵

Yukarıdaki ayette görüldüğü üzere hasta olan kişi tutamadığı günleri sonradan kaza etmesi gerektiği bildirilmiştir. Kaza yapmaya gücü yetmesi durumunda fidye vermesine gerek yoktur. İşte hamile veya emziren kadının da hasta olarak görülmüş ve oruç tutulmamasına müsaade edilmiştir. Hamile veya emziren kadın sonrasına kaza yapma imkanı bulabileceğinden dolayı sadece kaza yapması yeterlidir. Fidyeye vermesine gerek yoktur.

İkinci durum ise yani hamile veya emziren kadınlar oruç tutmaları halinde kendilerinin değil, yalnızca çocukların zarar göreceğinden korkarlarsa Şafîlere göre bu konuda üç görüş vardır. Burada çocukların zarar görmesi ile hamile kadın çocuğunu düşürmesi, emzirenin ise sütünün azalması gibi durumlar kastedilmektedir.¹¹⁶

1. Şafî mezhebindeki daha güçlü görüşe göre hamile veya emziren kadın sadece çocuğunun hayatı hakkında endişe ediyorsa tutamadığı oruçların kazasını yapması gerekir ve tutamadığı her gün için de fidye vermesi gerekir. Bu görüşe göre sadece çocuğu hakkında endişelenen hamile ve emziren kadının hasta veya yolcu olması durumunda da hem kaza hem de fidye vermesi gerekir. Oysa yukarıda

¹¹³ Esareten kurtulmak için veya yerine getirilmeyen yahut kusurlu olarak eda edilen bazı ibadetlerin telâfisi amacıyla ödenen bedel. Bkz. Ögüt, Salim, "Fidyeye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/fidyeye> (21.10.2019).

¹¹⁴ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 493-494; Güneç, Halil, **Büyük Şafî İlmihali**, s. 313.

¹¹⁵ Bakara 2/183.

¹¹⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 494.

görüldüğü üzere hasta veya yolcu olan kişi sadece kaza yapar fidye vermesine gerek yoktur.¹¹⁷

Bu görüşü benimseyenler şu ayetin neshedildiğini savunmaktadır. “Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir.”¹¹⁸

Bu görüşü benimseyenler Ebû Davud ve Beyhakî’deki rivayete göre ayetin nesh edildiğini söylemişlerdir. Ebû Davud ve Beyhakî İbn Abbas’tan şöyle bir rivayette bulunmuşlardır:

“Bu ayetin hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Yalnızca hamile ve emziren kadınlarla ilgili olarak bu dönemlerinde ayetin hükmü geçerlidir. Ayetin hükmünün yürürlükten kaldıran ise “sizden kim o aya erişirse o ayda oruç tutsun”¹¹⁹ ifadesidir.

Bu rivayete göre Bakara 183. âyet, Bakara 185. âyet ile nesh edilmiştir. Ancak bu görüşü benimseyenler 183. âyette bildirilen fidye verme durumunu sadece hamile ve emziren kadınlar hakkında hala geçerli olduğunu savunmuşlardır. Böyle bir ayrıma gitmelerinin nedeni ise yukarıda zikredilen rivayettir. Âlimlerin bir kısmı bu yorumu benimsemiş iken bir kısmı ise 183. ayette geçen fidye verme hükmünü hastalığı veya yolculuğu devamlı olan ve kaza yapma imkanı olmayan kişi hakkında geçerli olduğunu, dolayısıyla bu iki âyet arasında nesih işleminin olmadığını savunmuşlardır.¹²⁰ Bu görüşün şöyle bir uzantısı vardır. Adet dönemini karıştıran kadın yani muhayyire/şaşmış kadın bu hükümden istisna edilmektedir.

Cüveynî (ö. 478/1085) mezhepteki bu görüşü şöyle ifade etmektedir. Özü kendisine özgü olan kişi sadece tutmadığı günün orucunu kaza eder. Yolcu ve hasta olan kişinin durumu buna örnek verilebilir. Bu kişilerin özürleri kendilerine özgü olduğu için sadece kaza ederler. Aynı durum hamile veya emziren kadın için de geçerlidir. Şayet sadece kendi canlarından endişe ediyorlarsa oruç tutmayabilirler. Tutamadıkları oruçları kaza ederler ve fidye vermerlerine gerek yoktur. Ancak bir

¹¹⁷ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtac**, V, 494; İbnü’n-Nakîb el-Mısri (ö. 769/1368), **Ümdetü’s-Sâlik ve Uddetü’n-Nâsik**, s. 209.

¹¹⁸ Bakara 2/183.

¹¹⁹ Bakara 2/185.

¹²⁰ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtac**, V, 494-495.

başkası yani çocuklarının hayatı hakkında endişe ediyorsa ki bu durumda özür kendilerine özgü değildir, hem tutamadıkları günün orucunu kaza ederler hem de her bir gün için fidye verirler. Bu görüşün dayanağı Bakara süresinin 184. âyetinin hükmünün kaldırıldığını, ve sadece hamile ile emziren kadın hakkında geçerli olduğu kabulüne dayanmaktadır. Bu görüşü benimseyenlerin diğer bir dayanakları ise şu hadistir. Hadis şöyledir: Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Hamile ve emziren kadın çocukları hakkında endişe edip oruçlarını açarlarsa o günün orucunu kaza ederler ve yiyecekten iki müd miktarı fidye verirler.”¹²¹

Şîrâzî (ö. 476/1083) de hamile ve emziren kadınların kendi hayatları hakkında endişelendikleri zaman oruçlarını bozabileceklerini veya tutmayabileceklerini ifade etmektedir. Bu durumda sadece kazasını yapar fidye vermelerine gerek yoktur. Bu kadınlar hasta kişi gibi kabul edilmiştir. Şayet bu kadınlar çocukları hakkında endişe ederek oruçlarını açarlarsa veya tutmazlarsa tutmadıkları günleri kaza etmelidirler. Fidyeye konusunda ise *Ümm*'de de ifade edildiği üzere her bir gün için bir müd yiyecek kefâret olarak verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Şirazi'ye göre sahih olan görüş budur. Bu görüşün delili ise yukarıda zikredilen gerekçelerdir.¹²²

2. Mezhepteki ikinci görüş ise sadece çocukları hakkında endişe eden hamile ve emziren kadınların fidye vermemesi gerektiğidir. Bu görüşün dayanağı ise sadece çocuğu hakkında endişe eden hamile ve emziren kadının yolcu ve hasta olan kişi ile kıyaslanmasıdır. Yani bu görüşün dayanağı kıyastır. Yolcu veya hasta olan kişi tutamadığı oruçlarının sadece kazasını yapmak durumundadır. Tutamadığı her gün için fidye vermesine gerek yoktur. Bunun nedeni ise özür halidir. Aynı özür hali sadece çocuğu hakkında endişelenen hamile ve emziren kadın hakkında da geçerli olduğu için iki durum arasında kıyas yapılmış ve her ikisine aynı hüküm verilmiştir.¹²³

Cüveynî (ö. 478/1085) de bu ikinci görüşü zikretmiştir. Buna göre kendi çocukları hakkında endişe eden bu kadınların kaza yapmalarının yeterli olduğu, fidyeye gerek olmadığı yönündedir. Bu görüşü benimseyenler bu durumdaki

¹²¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, IV, 43.

¹²² Şîrâzî, Ebu İshak (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fi fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, (thk. Muhammed ez-Zühaylî, Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1996/1416), II, 591-593.

¹²³ Hatîb eş-Şîrbînî, *Müğni'l-Muhtac*, V, 495.

kadınların her ne kadar kendi çocuklarının hayatı hakkında korkuyorlarsa da korkuyu yaşadıkları için sanki kendilerine özgül bir özür durumu varmış gibi değerlendirilir. Bu açıdan hasta kişi gibidirler.¹²⁴

Şîrâzî (ö. 476/1083) de bu görüşü zikretmekte ve fidye vermenin vacip değil müstahap olduğunu belirtmektedir. Zikrettiğine göre Müzenî de bu görüşü benimsemiştir. Bu görüşün delili ise bu durumdaki kadınların oruçlarını bozmaları veya oruç tutmamaları özürden dolaydır. Özür olduğu için de fidye gerekmez.¹²⁵

3. Mezhepteki üçüncü görüş ise emziren ile hamile kadın arasında ayrıma gitmesi yönündedir. Bu görüşe göre hamile kadın değil, sadece süt emziren kadın hem kaza hem de fidye vermesi gerekir. Çünkü süt emziren kadının orucu bırakması hasta olup bırakan kişi gibi kendisinde olan bir durumdan dolayı bırakmasına kıyas edilmiştir. Bu görüşü savunan kişilere göre hamilelik kişi ile bütünleşmiş bir durum ve orucu bıraktığında sadece kaza yapması yeterlidir. Ama emzirme durumu bu görüşe göre hasta kişi gibidir. Her ikisi de bu yani emziren ile hasta oruç tutamadıklarında hem kaza yaparlar hem de fidye verirler.¹²⁶

Şîrâzî (ö. 476/1083) de sadece emziren kadın için fidyenin gerekli olduğunu ama hamile kadın için gerekmediği görüşünü zikretmektedir. Bu görüşe göre hamile kadın hasta kimse konumundadır. Hasta kişi kendinden bağımsız bir nedenden dolayı orucunu bozabildiği için hamile de bozabilmekte ve fidye de gerekmemektedir.¹²⁷

İbnü'l-Mehâmilî (ö. 415/1024) ise yukarıdaki görüşlerden farklı bir başka görüş daha zikretmektedir. Buna göre hamile ile emziren kadının hem kaza yapacağını hem de fidye vermesi gerektiğini herhangi bir ayrıma gitmeksizin ifade etmektedir. Buna göre kadının kendisi veya çocuğu hakkındaki endişesinin pratik bir sonucu yoktur. Ayrıca İbnü'l-Mehâmilî bu görüşün İmam Şafiî'den aktarılan iki kavilden biri olduğunu söylemektedir.¹²⁸

¹²⁴ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, IV, 43.

¹²⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 592.

¹²⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, *Müğni'l-Muhtac*, V, 495.

¹²⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 592.

¹²⁸ Mehâmilî, *el-Lübâb fi'l-Fıkhî's-Şâfiî*, (thk. Abdülkerim b. Suneytan el-Amri, Medine: Darü'l-Buhari, 1416) s.193.

Nevevî (ö. 676/1277) ise *el-Minhac*'ta hamile ve emziren kadınların durumunu şöyle ifade etmiştir:

Hamile ve emziren kadınları; 1-Kendi hayatlarından endişe ederek orucu terk ettiklerinde bu orucu kaza etmeleri gerekir ve fidye de vermezler. Ancak 2-çocukları için endişe ederek orucu terk ederlerse daha güçlü olan görüşe göre kaza ile beraber fidye de vermeleri gerekir.¹²⁹

Emziren kadının emzirdiği çocuk süt emziren kendi çocuğu olabileceği gibi başkasının çocuğu da olabilir. Aralarında herhangi bir fark yoktur. Emzirme işini yani süt anneliği ücretle veya ücretsiz yapması arasında da herhangi bir fark yoktur. Bütün bu durumlarda oruç tutmayabilir. Oruç tutmadan dolayı çocuğun hayatından endişe duyulduğunda orucu terk etmesi caiz değil, farzdır.¹³⁰ Ücretle emzirme durumunda süt emzirme üzerine bir akit kurulduğu için kadının oruç tutup çocuğu emzirmemesi yapılan akdin şartlarına aykırı olduğu için çocuğun hayatı hakkında herhangi bir endişe olmasa dahi oruç tutmayıp çocuğu emzirmesi gerekir.¹³¹

2.3. KAZA ORUÇLARIN ÖTELENMESİ, TERKİ VE FİDYE DURUMU

Ramazan ayında şer'î bir nedenden dolayı orucunu tutmayan kişinin orucunu sonradan kaza etmesi gerekir. Ancak üzerinde kaza borcu bulunup bir sonraki Ramazana kadar kazasını tutmadığında onlar hakkında verilen hükmün mahiyeti konusunda ihtilaf edilmiştir. Şafiî mezhebinde görüşler kazanın ertelenmesi bir özre binaen mi yoksa değil mi olmak üzere iki ihtimal üzerine kurgulanmıştır. Özürsüz olarak kaza borcunu ertesi Ramazan ayına kadar tutmayan kişi hem kazasını hem de tutamadığı gün miktarında her güne bir müd¹³² olacak şekilde fidye vermesi gerekir. Hatip eş-Şirbinî, bu konuda altı sahabinin bu şekilde görüş bildirdiğini ve buna kimsenin karşı çıkmadığını Maverdî'den (ö. 450/1058)¹³³ nakletmektedir. İmam

¹²⁹ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 492.

¹³⁰ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 492-493.

¹³¹ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 493.

¹³² Ellerin öne doğru uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı anlamına gelmektedir. Bkz. Kallek, Cengiz, "Müd", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mud> (21.10.2019).

¹³³ **el-Hâvi'l-Kebîr** adlı fıkıh eseri ile tanınan âlim. Hayatı ve diğer alanlardaki önemli eserleri için bkz. Kallek, Cengiz, "Mâverdî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/maverdi> (21.10.2019).

Nevevî de kişinin özürsüz olarak oruç borcunu ötelemesinin günah olduğunu ifade etmiştir.¹³⁴

İkinci ihtimal yani bir özre binaen Ramazan orucu borcunu ertesi Ramazan orucuna kadar erteleyen kişinin durumudur. Bir özre binaen oruç borcunu erteleyen kişinin özrü devam ediyorsa, örneğin yolculuğu veya hastalığı ya da hamileliği yahut emzirmesi devam ediyorsa kazayı geçiktirmesinden dolayı fidye vermesi gerekmez. Bu görüş evlâ istidlaline dayanmaktadır. Evlâ olanın tercihe şayan olması durumudur. Yani bu hastalıklara sahip olan kişi eda olarak yerine getirmesi gereken farz oruçlarını tutmayıp erteleyebiliyorsa kaza oruçlarını evleviyetle terk edebilmektedir. Bu kişilerin eda vaktinde oruçlarını hangi sebepten dolayı tutmadıkları sorulmaz. İster meşru bir sebep olsun ister sebepsiz olsun Ramazan orucunu tutmayan kişi daha sonra kaza yapmak isterse ve bu esnada herhangi bir özrü varsa bu kişinin orucunu ertelemesi caizdir. Kazasını unutan veya tutmadığı zaman fidye vereceğini bilmeyen kişinin fidye vermesi gerekmez. Bu iki durum genel kuraldan istisna edilmiştir.¹³⁵

Birinci ihtimalde görüldüğü üzere oruç borcunu özürsüz olarak erteleyen kişi fidye vermesi gerekir. Verilen bu fidye kaza borcunu ertelediği içindir. İhtiyar veya hastalığı devamlı olan kişilerin fidye verme nedenleri ise orucun kendisinden kaynaklanmaktadır. Çocuk emziren veya hamile kadının fidye verme nedenleri ise Ramazan ayının faziletini kaçırmalarından kaynaklanmaktadır.¹³⁶

Kişi kazayı geçiktirmesi sebebiyle vermesi gereken fidyeyi vermeme durumunda mezhep içinde iki görüş vardır. Birinci görüşe göre kişi fidye vermediğinde yılların tekrarlanmasıyla fidyeyi vermeksizin aradan geçen yıllarla ödemesi gereken müd de tekrarlar. Buna göre kaç yıl oruç borcunu yerine getirmemişse tutamadığı oruç günleri için verilen müd miktarı da o oranda artar. İkinci görüşe göre ise şer'î bir nedenden dolayı sabit olan fidye o sebep tekrarlanmadığı sürece yıllar geçse dahi tekrarlamaz. Bu görüşü savunan kişiler bu durumu had cezalarına kıyaslamışlardır. Nasıl ki had cezaları sabit olduktan sonra

¹³⁴ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 498-499.

¹³⁵ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 499-500.

¹³⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 500.

aradan yıllar geçse dahi artma gibi bir durumla karşılaşmıyorsa aynı şekilde fidye de bir cezadır ve yıllar geçse dahi artma durumu söz konusu olamaz. Ancak ertesi Ramazan gelmeden fidyesini verip kazasını yerine getirmeyen kişinin ödemesi gereken fidye tekrarlar. Fidyeye kaza ile beraber olduğu için kaza yerine getirilmediği sürece fidye yılların geçmesi ile tekrarlar.¹³⁷

Orucunu şer'î herhangi bir nedenden dolayı kazaya bırakan ve daha sonra kaza imkanı olduğu halde kaza yapmadan ölen kişinin durumu hakkında da ihtilaf edilmiştir. Birinci görüşe göre Ramazan orucunu kaza etme imkanı olduğu halde diğer bir Ramazan gelinceye kadar kazayı geçiktiren ve ölen kişinin geriye bıraktığı terekesinden/mirasından tutamadığı her bir gün için iki müd miktarı yiyecek fidye olarak verilir. İki fidyeden biri orucunu tutamadığı için diğeri ise kazasını geciktirdiği içindir. Fidyeyi müstakillen gerektiren iki durum meydana geldiği için terekesinden her gün için iki müd çıkartılır. Mezhepteki diğer bir görüşe göre ise tek bir müd gereklidir. Buna göre bu kişi orucunu tutmamış ve ceza olarak da bir müd fidye vermesi gerekmiştir. Geciktirmesi ise yıllarca oruç tutamayan ve bunun bedeli olarak fidye verecek imkanı bulamayan yaşlı kimsenin durumu gibidir. Bundan dolayı tek fidye gereklidir.¹³⁸

¹³⁷ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 500-501.

¹³⁸ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 502.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINA AİT ÖZEL HALLERDE ORUÇ

3. HAYIZ, NİFAS VE İSTİHÂZE DURUMUNDA ORUÇ

Fıkıh kitaplarında kadınların gördükleri kanlar üç tane olarak ifade edilmektedir. Birincisi belli periyotlarla gördükleri hayız kanıdır. İkincisi ise doğumdan sonra görülen nifas (lohusalık) kanıdır. Üçüncüsü ise bu ikisi dışında kalan hastalık kanı olarak ifade edilen istihâze kanıdır.

3.1. HAYIZ

3.1.1. Sözlük ve Terim Anlam

Hayız sözlükte “suyun akıp taşması, kanın akması” anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla akan kandır. Hayız İngilizcede menstruation kavramı ile ifade edilirken Türkçede âdet görme, âdet kanaması, aybaşı hali, özel günler ve lohusalık gibi kelimelerle ifade edilmektedir.¹³⁹

Meydânî hayızı şöyle ifade etmiştir: “Hastalıklı olmayan kadın rahminden gelen kandır.”¹⁴⁰ Kâsânî ise hayızı, doğumun ardından olmayıp kadının rahminden belli dönemlerde akan kan olarak tanımlamıştır. Rahimden değil de damardan akarsa buna da istihaze denir. Akan kan siyah veya kırmızı olabilmektedir. Akan kanın miktarı da farklılık göstermektedir.¹⁴¹ Hatip eş-Şirbinî hayızı şöyle tarif etmiştir: “Kadının buluğa ermesinden sonra, rahmin dibinden herhangi bir sebep olmaksızın belirli vakitlerde herhangi bir hastalık söz konusu olmaksızın sağlıklı olarak çıkan kandır.”¹⁴²

Kur’an’ı Kerim’de hayız olgusu bir sıkıntı durumu olarak ifade edilmiş, bu eziyet döneminde kendilerine cinsi münasebet anlamında yaklaşılması gerektiği

¹³⁹ Yavuz, Yunus Vehbi, "Hayız", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hayiz> (08.11.2019). Serahsî, **el-Mebsût**, III, 231; Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtac**, II, 131; Abdülganî el-Meydânî, **el-Lübâb**, I, 52-53.

¹⁴⁰ Abdülganî el-Meydânî, **el-Lübâb**, I, 52-53.

¹⁴¹ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 285-289.

¹⁴² Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtac**, II, 131.

emredilmiştir. Ayrıca hayız boşanma durumunda süreyi belirleme ölçütü olarak da Kur'an'da yer almıştır.¹⁴³

İlgili âyet şöyledir: “Sana kadınların aybaşı hallerini soruyorlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyice temizlendiklerinde onlara Allah'ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.”¹⁴⁴

Hayız ile ilgili Bakara suresinin 222. ayeti genel hükümler vermektedir. Hadiste ise hayza dair şu ifadeler yer almaktadır. “Bu, Allah'ın Âdemin kızlarına yazdığı bir şeydir.”¹⁴⁵

Hayız görme yaşı kişinin bünyesi ve yaşadığı coğrafya itibari ile farklılık göstermektedir. Âlimler buna rağmen genel bir ilke koymak adına asgari yaştan dokuz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yaş genel duruma göre testip edilmiş bir olgudur. Bölgelere ve kişilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun dışında da farklı yaş aralıklarını ifade eden âlimler olmuştur.¹⁴⁶

3.1.2. Hayızlı Kadına Yasak Olan Şeyler

Fıkıh kitaplarında zikredildiği üzere hayızlı, lohusa ve cünüp olan kişilere yönelik ortak yasaklar bulunmaktadır. Bazı yasaklar ise sadece hayız ile lohusa olan kadınlara yönelik olabilmektedir. Aşağıda hem hayız ile nifas durumundaki kadınlar ile cünüp olan kişilere yönelik yasaklar zikredilecektir. Cünüp olan kimse için yasak olan şeyler hayızlı ve nifaslı kadın için de yasak olduğu genel bir kural olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁷

1. Adetli kadın namaz kılmaz ve oruç tutmaz. Delil ise Hz. Peygamber'in “Onlardan biri ömrünün yarısını oruç tutmadan ve namaz kılmada geçirir.”

¹⁴³ Yavuz, Yunus Vehbi, "Hayız", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hayiz> (08.11.2019).

¹⁴⁴ Bakara, 2/222.

¹⁴⁵ Buhari, “Hayız”, 305; Müslim, “Hac”, 2911.

¹⁴⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, II, 134-135.

¹⁴⁷ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtac**, II, 134-135.

hadisidir.¹⁴⁸ Bunun dışında da başka deliller vardır. İleride daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

2. Kadının tutamadığı oruçları kaza etmesi gerekir. Bunun delili ise Hz. Aişe'ye gelen bir kadının şu sorusuna verilen cevaptır. Kadın; “Niçin hayızlı günlerde oruçlarımızı kaza ediyoruz da namazlarımızı kaza etmiyoruz? diye sormuş. Hz. Aişe ise “Sen Haruriyyeli/Harici misin? Biz Resulullah zamanında adet günlerimizdeki orucu kaza eder, namazları ise kaza etmezdik.” demiştir.¹⁴⁹ Bu konu da ileride daha detaylı ele alınacaktır.

3. Hayızlı kadınla kocası cinsel ilişkiye giremez. Bunun delili ise “Hayız döneminde kadınlardan uzak durun” ayetidir.¹⁵⁰ Ayette hayız döneminde kadınlarla ilişkiye girmenin haramlığı açıkça ifade edilmiştir.¹⁵¹

4. Hayızlı kadın Mushaf ve üzerinde tam bir âyet yazılı olan kağıda dokunmaz. Bunun delili ise “Ona sadece temiz olanlar dokunabilir.” ayetidir.¹⁵²

5. Hayızlı kadın Kur’ân okuyamaz. Bunun delili ise İbn Ömer’den aktarılan şu rivayettir. “Hz. Peygamber hayızlı kadını ve cünüp kimseyi Kur’ân okumaktan nehyederdi.”¹⁵³

6. Hayızlı kadın Kâbe’yi tavaf edemez. Bunun delili ise Hz. Peygamber’le hacca giden Hz. Aişe’nin yolda adet olması üzerine Hz. Peygamber’in söylediği şu sözlerdir: “Hac ibadetini yapanların bütün yaptıklarını yap. Sadece Kâbe’yi tavaf etme.”¹⁵⁴

7. Hayızlı kadın camiye giremez. Genel kabule göre hayızdaki manevi kirlilik cünüplükten daha fazladır. Cünüp olan kimse camiye giremediğine göre hayızlı

¹⁴⁸ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 238-239; Kâsânî, **Bedâiu’s-Sanâi’**, I, 303; Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, II, 139, 147.

¹⁴⁹ Buhari, Hayz, 20, Müslim, Hayz, 69; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 239.

¹⁵⁰ Bakara, 2/222.

¹⁵¹ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 239; Kâsânî, **Bedâiu’s-Sanâi’**, I, 303; Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, II, 139, 147.

¹⁵² Vakıa, 56/79; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 240; Kâsânî, **Bedâiu’s-Sanâi’**, I, 303.

¹⁵³ Dârimî, Taharet, 103; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 240; Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, II, 139, 147.

¹⁵⁴ Buhari, Hac, 80; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 241; Kâsânî, **Bedâiu’s-Sanâi’**, I, 303. Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni’l-Muhtâc**, II, 139, 147.

kimse evleviyetle giremez.¹⁵⁵ Şayet kadın mescitten geçmesi durumunda mescidin kirlenmesinden korkuyorsa camiye girmesi haramdır. Bu durum sadece hayızlı olan kişiye özgü olmayıp üzerinde necaset bulunan herhangi bir kişi için de geçerlidir. Önemli olan caminin kirlenmesi durumudur. Bu durumun olduğu bütün hallerde camiden geçmemek esastır.¹⁵⁶

8. Hayız kanı kesildiğinde kadın boy abdesti alması gerekir. Ayette “Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın”¹⁵⁷ denilmektedir. Bu da temizliğin gerekliliğini ifade etmektedir.¹⁵⁸

Yukarıda ifade edildiği gibi hayızlı kadından namazları kaza etme yükümlülüğü yoktur. Bunun nedeni ise kazalar katlanarak çoğalması ve zorluğa neden olmasıdır. Hayızlı olan kadının hayız süresince oruç tutması ise haram olarak görülmektedir. Ancak orucun kazasında namaz gibi zorluk ve sıkıntı olmadığı için tutamadığı günler miktarınca kaza etmesi gerekir. Hayız ve nifaslı kadın cünüplü kimse gibi kabul edildiğinden dolayı camiye de giremez. Caminin içinden geçebilmesine müsaade edilmekle beraber cami içinde durmasına müsaade edilmemiştir. Bunun gerekçesi de temizlik endişesidir. Yoksa kadının bu dönemde kirli olarak kabul edilmesi gibi bir anlayış söz konusu değildir. Aynı şekilde hayızlı veya nifaslı kadın Beytullah’ı da tavaf edemez. Eşi ile cinsel ilişkiye giremez. Kur’an okuması da caiz değildir. Kur’an’a dokunması ve onu taşıması da caiz değildir. Sadece deri kap veya kılıf gibi bir şeyin içinde olduğu zaman onu taşımakta bir beis yoktur.¹⁵⁹

3.1.3. Hanefilere Göre Hayızın Ahkâmı

Hanefilere göre hayızın en azı üç gün ve üç gece, çoğu ise on gün ve geceleridir. Üç günden az olan kanlar hayız değil, hastalık yani istihâze kanıdır. On günden fazla olanlar da istihâze kanıdır. Bunun delili ise şu hadistir: “Bakire ve dul kız için hayızın en az müddeti üç gün ve üç gecedir. Çoğu ise on gündür.”¹⁶⁰ Kadın

¹⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 241; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, I, 303.

¹⁵⁶ Hatîb eş-Şirbînî, *Müğni’l-Muhtâc*, II, 139, 147.

¹⁵⁷ Bakara, 2/222.

¹⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 241; Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, I, 303.

¹⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, I, 303; Abdülganî el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 54-55.

¹⁶⁰ Abdülganî el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 52-53.

hayız süresince farklı renklerde kan görebilmektedir. Gördüğü kan kesilince hayızı da bitmiş olur. Kanın kesilmesi beyaz akıntıyı görme ile belli olmaktadır. Beyaz akıntı kanın bittiğinin göstergesidir.¹⁶¹

Kâsânî zahirü'r-rivaye metinlerinde hayzın en az müddetinin üç gün ve üç gece olduğu görüşünün zikredildiğini aktarmaktadır. Ebu Yusuf'tan iki gün ve üçüncü günün çoğunluğu olduğu görüşüne de yer vermektedir. Şâfiî'nin görüşünü ise bir kavline göre bir gün ve bir gece başka bir kavline göre ise gecesiz bir gün olarak aktarmıştır. Hayzın en uzun süresi ise on gündür. Şâfiîler ise on beş gün olduğunu söylemişlerdir. Şâfiî'nin delili olarak da "Kadınlar ömürlerinin yarısını oruç tutmadan ve namaz kılmadan geçirirler" hadisini zikretmektedir. Şâfiî bu hadisteki yarım ifadesini mutlak olarak almış ve temizlik ile hayzın en uzun müddeti olarak on beş gün olduğunu söylemiştir. Hayzın en azı hakkında ihtilaflar olmakla beraber Hanefiler bu süre hakkında sahabenin icmâsının olduğunu söylemişler. Ayrıca üç gün ve üç geceyi yolculuk ve ikame durumlarında mesh müddeti ile kıyaslamışlar ve bunun daha doğru olduğunu ifade etmişlerdir. Temizlik süresinin ise belli bir müddeti yoktur. Yıllarca hayız görmeme durumu olabilir. Temizlik asıl olarak görülmüş hayız ise arızı geçici bir durum olarak telakki edilmiştir. Kadınların hayız görme yaşı âlimlerin çoğuna göre dokuz ve üzeridir. Bunun altındaki yaşlarda görülen kan hayız olarak kabul edilmemektedir.¹⁶²

Ergenlik dönemi ile ilgili şöyle bir durum aktarılmaktadır: Ergenlik döneminde olmakla beraber adet görmeye başlamamış olan bir kız kan görüp bu kan da süreklilik kazanmadan evvel oruç ve namazı bırakmaya dair fetve istemesi durumunda kendisine ne şekilde fetva verileceği Hanefî âlimlerince tartışılmıştır. Hanefî alimlerinden bazıları bu kıza namaz ve orucu bırakması gerektiğine dair fetva verilmesi gerektiğini ifade ederken bazı alimler ise kan üç gün devam etmediği müddetçe namaz ve orucu bırakmayacağını söylemişlerdir. Serahsi birinci yani namaz ve orucu hemen bırakacağını ifade eden görüşü daha doğru bulmaktadır. Birinci görüşü ifade edenler hayzın bir ezâ olduğunu, kızın adet süresi içinde bunu anlayabileceğini söylemişlerdir. Eğer üç günden önce kesilirse hayız kanı olmadığına

¹⁶¹ Abdülganî el-Meydânî, **el-Lübâb**, I, 53-54.

¹⁶² Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 289-292.

hükmedilir. Ancak bunun başta hayız olarak değerlendirilmesi zahir ve kesin olan bir durumun söz konusu olmasıdır. Bu görüşü esas alanlar zahir olan durumla hükmettiler. Ayrıca bu görüşü esas alanlara göre görmüş olduğu kan on günden fazla olursa kanı gördüğü ilk andan itibaren on güne kadarki kısım hayız kanı, on günün üstü ise istihâze kanı olarak kabul edilmiştir. İkinci görüş yani üç gün geçmeden namaz ve orucu bırakmaması gerektiğini ifade eden görüşün delili ise bu kızın temiz olduğunun kesin, hayızlı olması ise şüpheli olmasıdır. Kanın üç günden önce kesilme ihtimali bu kızın hayız görmesini şüpheli hale getirmektedir. Kesin olan bir şey şüphe ile ortadan kalmadığı için bu kızın temiz olduğuna hükmedilir.¹⁶³

Serahsi'nin aktardığına göre bu konuda Şafî'den iki görüş nakledilmiştir. 1- Kesin olan durum dikkate alınarak bu kızın hayız süresinin alt sınırı olan bir gün ve bir gece olduğuna hükmedilir. Yani kız hayızlı kabul edilir. 2- Bu kızın hayız yedi gün olarak kabul edilir. Kan daha az bir zamanda kesilse dahi yedi gün hayızlı kabul edilir.¹⁶⁴

3.1.4. Şâfîlere Göre Hayızın Ahkâmı

Şâfîlere göre en kısa adet dönemi bir gün bir gecedir. En uzununu ise on beş gün ve geceleridir. İki adet arasındaki en kısa süreli temizlik dönemi on beş gündür. Temizliğin en uzun süresinin ise bir sınırı yoktur.¹⁶⁵ Hayızda genellikle görülen yani ortalama hayız süresi altı yedi gündür. İki adet dönemi arasında en kısa süreli temizlik dönemi on beş gündür. Bunun nedeni olarak bir ay içinde bir temizlik ve bir hayız döneminin olmasıdır. En uzun adet dönemi on beş gün olarak kabul edilince zorunlu olarak en az on beş gün de temizlik dönemi olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁶

Yukarıda da ifade edildiği üzere cünüp olan kimseye haram olan şeyler hayızlı kadın için de haramdır. Hayızlı kadın hakkında cünüp olana haram olan şeyler dışında başka haramlar da bulunmaktadır. Oruç tutması bunlardan biridir. Haram olan şeyleri yukarıda zikrettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak

¹⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 242-243.

¹⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 243-244.

¹⁶⁵ Hatîb eş-Şîrbînî, *Müğni'l-Muhtâc*, II, 135.

¹⁶⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, *Müğni'l-Muhtâc*, II, 137.

Şafî mezhebinde göbek ile diz kapağı arasındaki bölümden kocasının yararlanması haram olarak ifade edilmiştir. Şâfiî mezhebindeki başka bir görüşe göre ise sadece cinsel ilişki haramdır.¹⁶⁷

Hayız kanı kesilmesine rağmen kadının yıkanmadan evvel yukarıda sayılan şeyleri yapması haramdır. Bunda sadece oruç tutması ile boşanması istisnadır. Yani kan kesilip de yıkanmadan evvel oruca niyet etse ve orucunu tutsa tuttuğu bu oruç geçerlidir. Çünkü oruç tutmaması adet görmesi sebebiyledir. Bu sebep de ortadan kalmıştır. Cünüplü kişi nasıl cünüplü olduğu halde oruç tutabiliyorsa bu durumdaki kadın da oruç tutabilir.¹⁶⁸

Âdet gören kadının oruç tutmasının haram olduğu ve tutması durumunda orucun sahih olmayacağı konusunda icmâ vardır.¹⁶⁹ Oruç, âdet gören kadına önce farz olup sonradan mı düşmüştür yoksa hiç farz olmayıp onun kazası yeni bir emirle mi farz olmuştur? Sorusu fıkıh kitaplarında dile getirilen bir sorudur. Gazzâlî bu ayrımın fikhî anlamda herhangi bir anlamının olmadığını söylese da ikinci görüş yani âdet gören kadına orucun farz olmadığını, kazasının ise yeni bir emirle farz kılındığını söylemenin daha sahih olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Nevevî bu tür ayrımların Gazzâlî'nin dediğinin aksine özellikle yemin bahislerinde etkisinin olduğunu söylemiştir. Örneğin kişi karısına “oruç sana ne zaman farz olursa o zaman boşsun” dese yukarıda zikredilen görüş ayrılığı bu noktada farklı hükümlere götürecektir.¹⁷⁰

Hayız döneminde kadının kocası ile ne tür cinsel faaliyetlerde bulunacağı konusu tartışmalıdır. Şafî mezhebinde temelde iki görüş vardır. Bir görüşe göre hayız dönemindeki kadından diz kapağı ile göbek deliği arası dışındaki yerlerden yararlanması haram değildir. Üzerinde örtü bulursa dahi diz kapağı ile göbek deliği arasından yararlanmak haramdır. Bu bakımdan elbiseler çıkartılmadan yararlanmak

¹⁶⁷ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 134-135.

¹⁶⁸ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 139, 147.

¹⁶⁹ Mehâmilî, **el-Lübâb**'da haram oruçları sayarken hayız ve nifaslı kadının tuttuğu orucu da zikretmektedir. Hayızlı ve nifaslı iken tutulan oruç bayram günü tutulan oruç gibi haram olarak görülmüştür. Mehâmilî, **el-Lübâb**, s.191

¹⁷⁰ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 140-141.

mümkündür. Ancak ihtiyatlı davranılması gereken bir durum olduğu için sakınmak evlâdır. İkinci görüş ise cinsel ilişki dışındaki bütün fiiller helaldir.¹⁷¹

Hayız döneminde eşi ile cinsel ilişkide bulunan kişinin durumu da ihtilâfıdır. Bir kimsenin haram olduğunu bilerek kasten ve herhangi bir zorlama altından olmaksızın adet dönemindeki eşi ile cinsel ilişkiye girmesi büyük bir günah olarak kabul edilmiştir. Hatip el-Şirbinî bu fiilde bulunan kişinin kefâret ödemesi gerektiğini mezheplerin genel görüşü olarak vermektedir. Ancak bunun haram olduğunu bilmeyen, karısının âdet döneminde olduğunu unutan veya zorlama altında bunu yapan kimseye günah ile kefâret durumu söz konusu değildir. Şafî mezhebinde âdet döneminde cinsel ilişkinin haram olduğunu bilerek ve herhangi bir zorlama olmaksızın eşi ile âdet döneminin başında -ki bu zaman adet kanının en fazla olduğu zamandır- cinsel ilişkiye giren kişinin bir dirhem miktarınca para tasadduk etmesi gerekirken adet döneminin sonlarında cinsel ilişkiye giren kişi yarım dirhem miktarınca malı tasadduk eder. Şafî mezhebine göre bu miktarlar sünnettir.¹⁷² Bu ayırımın delili olarak şu hadis zikredilmiştir. “Kişi âdet döneminde olan karısı ile ilişkide bulunduğu şayet kan kırmızı olarak akıyorsa bir dinar sakada versin, kan sarı akıyorsa yarım dinar sadaka versin.”¹⁷³ Hadiste hayız ifadesi olmakla beraber lohusalık da adete kıyas edilmiş ve ikisine aynı hüküm verilmiştir. Hayız kanı kesildikten sonra gusletmeden önce cinsel ilişkiye girmek, hayız kanı kesilmeden önceki bir dönemde cinsel ilişkiye girmek gibi olup yarım dinar miktarınca tasaddukta bulunması gerekir. Verilecek olan bu paranın sadece bir fakiye verilmesi yeterlidir. Âdet dönemini karıştıran bir kadınla cinsel ilişkide bulunmak bu genel kuraldan istisna edilmiş ve kefâret vermesine gerek olmadığına hükmedilmiştir.¹⁷⁴

3.1.5. Orucun Kaza Edilip Namazın Kaza Edilmemesi

Hayızlı kadının hayzı süresince oruç tutmadığı ve namaz kılmadığı bilinen bir olgudur. Hayız süresince kılmadığı zamanları daha sonra kaza etmezken tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekir. Bu ayırımın temel dayanağı icmâdır. Nitekim Hatip eş-

¹⁷¹ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 143-145.

¹⁷² Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 145-146.

¹⁷³ Ebu Davud, “Taharet”, 266.

¹⁷⁴ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 145-147; İbnü'n-Nakîb el-Mısri, **Ümdetü's-Sâlik ve Uddetü'n-Nâsik**, s. 207.

Şirbinî, adet gören kadının namazları kaza etmemesini ama orucu kaza etmesi gerektiğini açıklarken bunun dayanağını icmâ olarak vermektedir. Ayrıca bu konuda Hz. Âişe'den bir rivayet aktarılmaktadır. İlgili rivayet şöyledir: “Hz. Âişe – radiyallahu anha- şöyle demiştir: Biz kadınlar Hz. Peygamber döneminde adet gördüğümüzde bize orucu kaza etmemiz emredilir, namazı ise kaza etmemiz emredilmezdi.” Bu rivayet dönemin genel durumunu ifade etmesi ve icmânın oluştuğunu ifade etmesi açısından önemlidir. Bu konuda icmâ olmakla beraber akli gerekçeler de sunulmuştur. Akli gerekçe olarak fıkıh kitaplarında kadının kılmadığı oruçların çok olduğu, kaza etmesi gerektiği durumda ciddi bir zorluğa girmiş olacağı, ancak oruç yılda bir kez ve birkaç gün olduğu için kaza edilebileceğini, bunun da zorluğa götürmeyeceği düşüncesidir.¹⁷⁵

Şirazi de hayızlı ve nifaslı kadının oruç tutmasının gerekmediğini, onlar hakkında orucun sahih olmadığını, temizlik dönemlerinde ise tutamadıkları oruçları kaza etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Şirazi, rivayetlerde hayızlı kadın hakkında hüküm zikredilmekle beraber nifaslı kadın hakkında bir şey söylenmediğini ama kıyas yoluyla hayızlı kadın hakkında geçeli olan hükümlerin nifaslı kadın için de geçerli olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁶

Serahsi ise hayızlı ve nifaslı kadının namazını kaza etmeyip orucunu kaza etmesi gerektiğini ifade ederken Hz. Peygamber'in (sav) “Kadınlar ömürlerinin yarısında oruç tutmaz ve namaz kılmazlar” hadisini zikretmektedir.¹⁷⁷

Yukarıda ifade edildiği üzere adet gören kadın kılmadığı namazlarını kaza etmez. Ancak kaza etmesi durumunda nasıl bir tablo ortaya çıkacağı tartışmalıdır. Şâfiî mezhebinde namazlarını kaza etmesi durumu bir kısım âlimlere göre haram iken bir kısmına göre ise mekruhtur. Haramdır diyenler Hz. Âişe'nin rivayetini esas almış ve soru soran kadına “tutma” diyerek emir vermiştir. Ayrıca kaza dediğimiz şey ancak emredilen bir şeyin kaçırılması durumunda söz konusu olmaktadır. Oysa hayızlı kadına “namaz kıl” diye bir emir yöneltilmemiştir. Diğer bir kısım âlimler ise kılmadıkları namazı kaza etmesini mekruh görmüşlerdir. Bu âlimler hayızlı olan

¹⁷⁵ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 141.

¹⁷⁶ Şirâzî, **el-Mühezzeb**, II, 588.

¹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II/373.

kadın ile deli ve baygın kişi arasında ayrıma gitmişlerdir. Deli ve baygın kişi deli ve baygın oldukları süre zarfında kılmadıkları namazları kılma zorunluluğu olmamasına rağmen kılması sünnettir. Oysa hayızlı kadın kaza etmemesi gerekir. Peki hayızlı kadın bu mekruhluğa rağmen namazı kaza ederse bu kazası geçerli olur mu? Namaz kılmış sayılır mı? Bu konuda da farklılıklar olmakla beraber esas kabul edilen görüş bu namazın sahih olmayacağı yönündedir. Çünkü kılınması talep edilmeyen bir namazın kazası kılınmaktadır. Oysa oruçta bu durum söz konusu değildir. Orucun sonradan kaza edilmesi durumu başka bir emirden kaynaklanmaktadır. Buna göre hayız döneminde oruç tutmayı neyheden emir olmakla beraber tutamadığı bu oruçların daha sonra kaza edilmesi gerektiği de başka bir emirle emredilmiştir. Bu açıdan namaz ile oruç birbirinden ayrılmaktadır.¹⁷⁸

Kâsânî, cünüp olan kişi cünüplü olmasına rağmen oruç tutabilirken hayız ve nifaslı kadının neden oruç tutmadığını şu ihtimaller üzerinden değerlendirmektedir. 1-Hayız ve nifas cünüplükten daha ağır olduğu için 2- Hayız ve nifas konusunda nass olup illeti bilinmediği için hayız ile cünüp arasında ayrıma gidiyoruz. Nas da “onlardan biri ömrünün yarısını oruç tutmadan ve namaz kılmadan geçirir” hadisidir. 3- Hayız ve nifasta zorluk varken cünüplükte zorluk yok. Onun için cünüplü olan kimse namazlarını kaza etmelidir. Oysa hayız her ay tekrarlandığı için namazlar birikir ve bunların edası zorluk getirir. Namazlardaki bu zorluk oruçta yoktur. Çünkü yılda bir defa tutulamayan on günlük bir orucun kazasını yapmak çok zor değildir.¹⁷⁹

3.1.6. Oruç Bozulduktan Sonra Günün Geri Kalanında Nasıl Davranılmalı

Oruç kasten veya meşru bir sebebe binaen bozulabilmektedir. Kasten bozulmalarda kefâret gerektiği açıktır. Ancak meşru bir sebepten dolayı bozulduğunda günün geriye kalanında nasıl davranılacağı tartışmalıdır. Kâsânî, bir kadın gün içinde sebepsiz orucunu açarsa kefâret ödemesi gerekir. Ancak gün içinde orucunu açarsa ve daha gün çıkmadan hayız veya nifas kanı görürse kefâret borcu düşer. Çünkü hayız kanı rahimde biriken ve azar azar dışarı çıkan bir kandır. Bundan

¹⁷⁸ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 141-142.

¹⁷⁹ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 303.

dolayı oruç vakti başlamadan kan var ama dışarı akmamış olarak varsayılır. Bu ihtimal de kefareti düşürmektedir.¹⁸⁰

Kâsânî, Ramazan orucunu kaçıran kişinin şu üç noktaya dikkat etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Oruçlulara benzemek için günün geriye kalanında oruçlu gibi davranmak. Orucun kazasını ilk fırsatta yapmak ve fidye vermesi gerekiyorsa hemen vermek. Ramazan orucu başlangıcında orucu tutmamayı meşru kılacak veya tutulan orucu açmayı mübah kılan bir özür bulunursa ve oruç bu özre binaen açılmışsa daha sonra bu özür gün içinde ortadan kalkarsa kişi günün geriye kalan kısmında sanki oruçlu imiş gibi davranması gerekir. Buna gün ortasında hayızdan temizlenen kadın örnek verilebilir. Gün ortasında hayız kanı kesilirse ve kadının temizlik süresi başlarsa günün geriye kalan kısmında oruçlu gibi davranması gerekir.¹⁸¹

Kudurî şerhi *el-Lübâb*'da bu durum şöyle ifade edilmektedir: Ramazan ayı içerisinde hayız ya da nifaslı olan kadın orucunu bozar ve o günü daha sonra kaza eder. Bu kadın özür halinde yani özrü devam ettiği süreçte oruç tutanlara benzemekle yükümlü değildir; zira bu kadının oruç tutması haramdır. Haram olan bir şeye benzemek de haramdır. Ramazan ayında gündüz vakti yolculuktan dönen, hastalıktan iyileşen yahut delilikten ayılan kişi ile temizlenen hayızlı ya da nifaslı kadın, günün geri kalanı boyunca yemek ve içmek gibi oruç bozan şeylerden daha evvel de geçtiği gibi vaktin hakkını ödemek amacıyla uzak dururlar. Böyle yapmaları vaciptir; sahih olan da budur.¹⁸²

Kâsânî, Şâfiîlerin bu konudaki farklı düşüncelerini şöyle ifade ediyor. Şâfiîlere göre bir kişinin oruçlulara benzeyip günün geriye kalanında oruçlu gibi davranabilmesi için güne oruçlu bir şekilde başlamış daha sonra bir özürden dolayı orucunu açmış olması gerekiyor. Buna göre hayızlı kadın gün ortasında temizlenirse günün geriye kalanında oruçluya benzemeye çalışmasına gerek yoktur. Çünkü o güne oruçlu başlamamıştır. Aynı durum kafirin müslüman olmasında, yolcunun memleketine ulaşmasında, çocuğun buluğa ulaşmasında, delilin akli yerine

¹⁸⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 627.

¹⁸¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, II, 627.

¹⁸² Abdülganî el-Meydânî, *el-Lübâb*, I, 241.

gelmesinde de söz konusudur. Bu kişiler güne oruçlu başlamadıkları için günün geriye kalanında oruçlulara benzemeye çalışmalarına gerek yoktur. Oruçlulara benzemek için öncesinde oruç bulunmuş olması gerekir. Oysa bu kişilerde oruç vacip olmamıştır. Oruç vacip olmadığı için de günün geriye kalanında oruçlulara benzeme gibi bir durum söz konusu olamaz.¹⁸³ Hanefiler ise vakte hürmeti esas almışlardır. Buna göre güne oruçlu başlayıp başlamadığı önemli değildir. Asıl olan hürmetli bir zaman dilimi olan Ramazan ayının içerisinde olmalarıdır. Bu vaktin hürmetine oruçlulara benzemeleri gerekmektedir.¹⁸⁴

Şirbinî ise Şâfiîlerin görüşünü şöyle vermektedir. Gündüz vakti herhangi bir sebepten dolayı orucunu bozan kişinin günün geriye kalan kısmında nasıl davranacağı da kişi ve özürlerine göre değişmektedir. Örneğin özürsüz olarak orucunu bozan veya geceden oruca niyet etmeyi unutan kişinin günün geriye kalan kısmında oruçlu gibi davranır ve yeme ve içmeden sakınır. Ancak hasta veya yolcu olan kimse iyileşse veya yolculuğu bitse günün geriye kalan kısmında oruçlu gibi davranması gerekmez. Oruçlu gibi davranmaları ise sünnet olduğu gibi yeme ve içme durumlarında da gizlenmeleri müstehaptır. Aynı durum gündüz vakti hayız ve loğusalığı sona eren kadın için de geçerlidir. Hayızlı ve loğusa kadın gün içinde temizlenirse günün geriye kalan kısmında yeme ve içmeyi terk etmesi gerekmez. Yiyeceği zaman ise gizlenmesi daha uygundur. Bu onlar hakkında oluşabilecek yanlış fikirleri önler. Ramazan ayı orucu için geçerli olan bu hükümler adak ve kaza oruçları için geçerli değildir.¹⁸⁵

Ramazan orucunu bozmaktan, zihardan veya hataen adam öldürmekten dolayı iki ay peş peşe oruç tutma borcu bulunan kimse eğer erkekse hastalıktan dahi olsa bir gün ara verdiğinde tekrar baştan başlaması gerekir. Ama kadın olup hayız ve nifas gibi bir durum olursa onun baştan başlamasına gerek yoktur. İbrahim en-Nehai, İbn Ebi Leyla gibi kişiler her ikisinin de baştan başlama konusunda eşit olduklarını söylemişlerdir. Hanefilerin geneli ise hastalık ile hayız arasında ayrıma gitmişlerdir.

¹⁸³ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 627.

¹⁸⁴ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, II, 628.

¹⁸⁵ Hatîb eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtac**, V, 474-477. Şirâzî, **el-Mühezzeb**, II, 588. İbnü'n-Nakîb el-Mısırî, **Ümdetü's-Sâlik ve Uddetü'n-Nâsik**, s. 208.

Onlara göre erkek hastaliksız iki ay bulabilir ve hasta olsa dahi orucuna devam edebilir. Oysa iki ay hayız görmeme gibi bir durum söz konusu değildir.¹⁸⁶

Bir kadın nafile oruca niyetlenerek sabahlasa sonra orucu bozsa sonra da adet görse Hanefilere göre o günü kaza etmesi gerekir. Züfer kaza etmesine gerek olmadığını söylemiştir. Züfer sonra oruca engel olan kanın sanki başta görülen kan gibi olduğunu ifade etmiştir. Oruca engel olmaları açısından sabah ile akşam görülen kan arasında fark yoktur demiştir. Hanefilerin çoğunluğu ise kadının gece niyetlendiği zaman oruca başlaması açısından gerekli bütün şartlar vardır. Oruc sabit olduktan sonra onu bozmuş olması kaza borcunu zimmete yerleştirmektedir. Daha sonra adet görmüş olması zimmette sabit olan oruc borcunu kaldıran veya yerleşmemesine engel bir durum değildir. Zimmette sabit olduğu için de borcunu eda etmesi gerekir.¹⁸⁷

3.1.7. Temizlik Dönemi

İki hayız arasına giren temizlik dönemi on beş günden az olmamalıdır. Eğer on beş günden az olursa hayız devam etmiş sayılır. Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre iki kan arasına giren temizlik on beş günden az olunca iki hayız dönemi birbirinden ayrılmamış olur. Devamlı kan gibi kabul edilir. On beş günden az olması temizlik dönemi için yeterli değildir. Geçerli temizlik döneminin en az süresi on beş gündür. On beş günden az olması halinde kan devam etmiş kabul edilir. Buna şöyle bir örnek verilebilir. İlk defa hayız gören bir kız bir gün kan görse, ardından on dört gün temiz olsa ve bir gün daha kan görse bu kız kanı gördüğü ilk andan sayarak on gün hayız olarak kabul eder. Diğer günlerdeki kanı ise istihâze olarak kabul eder. Şâfiilerde ise hayızın en uzun süresi on beş gün olduğu için onlara göre on beş gün hayız olarak kabul edilir.¹⁸⁸

İmam Muhammed göre ise iki kan arasına giren temizlik üç günden az olursa iki kanı ayırmış olmaz. Kan devam etmiş kabul edilir. Temizlik üç gün ve üzeri ise burada da hayız günlerinde kan görülen zaman, temiz olduğu günlere eşit veya daha fazla olursa temizlik iki kanı ayırmış olmaz. Yani hayız gördüğü süre temizlik

¹⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 1246-127.

¹⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 129.

¹⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 244-246.

süresine eşit veya daha fazla ise bu temizlik süresi hayızdan az olduğu için iki kanı birbirinden ayırmış olmaz. Ama temiz olduğu süre hayızlı olduğu süreden daha fazla ise bu temizlik iki kanı ayıran bir temizlik olarak kabul edilir. Temizlik süresinin başında veya sonunda görülen kan tek başına hayız olmaya elverişli ise hayız olarak kabul edilir. Yani devamlı üç gün kan olma vasfını kazanmışsa o kan hayız kanı olarak kabul edilir. Ama temizlik süresinin başında ve sonunda görülen kan tek başına hayız olmaya elverişli değilse yani üç günden daha az ise o hayız olarak kabul edilmez. Eğer temizlik süresinin başında ve sonunda görülen kanın her ikisi de hayız olmaya elverişli ise hayız olmaya en elverişli olan hayız kabul edilir. İkisi beraber hayız olarak kabul edilemez. İkisinin de hayız olarak kabul edilmemesinin nedeni araya tam bir temizliğin girmemiş olmasıdır. Tam temizlik de on beş gündür. Bu süre zarfında hayız olarak kabul edilen kısımlarda namaz kılınmaz ve oruç tutulmaz. İmam Muhammed temizlik süresi için en az süresinin üç gün oluşunu hayızın en az süresine kıyasla kabul etmektedir. Üç günden az olan hayız nasıl ki temizlik olarak kabul ediliyorsa üç günden az olan temizlik de hayız olarak kabul edilmektedir. Hanefî mezhebinde İmam Muhammed'in görüşü üzerine fetva verilmiştir.¹⁸⁹

İmam Muhammed'in görüşüne şu örnekler verilebilir: İlk defa hayız gören kız bir gün kan görse sonra iki gün görmese sonra bir gün daha görse bu dört günün tamamı hayız kabul edilir. Çünkü temizlik süresi üç günden azdır. Bu da tamamının hayız kabul edilmesini gerektirir. Eğer bu kız bir gün kan görse üç gün temiz olsa ve bir gün daha kan görse bu hayız olmaz. Çünkü temizlik süresi üç gün ve kan gördüğü süreden daha fazladır. Eğer bir gün kan görse, üç gün görmese sonra iki gün daha kan görse temizlik ile kan gördüğü günler eşit olmuş olacak ve bu durumlarda ihtiyat esas alınıp haram olan helal olana galib olmuş kabul edilecek ve altı günün tamamı hayız olarak kabul edilecektir. Bu kız üç gün kan görse, beş gün kan görmese sonra bir gün daha kan görse ilk üç gün hayız kanı olarak kabul edilir. Temizlik süresi üç günden fazla olduğu için ve hayız süresinden de fazla olduğu için hayız ile temizliği birbirinden ayırmaktadır. Yani bu günlerin toplamı olan dokuz gün hayız olarak kabul edilemez. İlk üç gün hayızın en az süresi şartını taşıdığı ve beş günlük temizlikten sonraki bir günlük kandan da süre itibari ile daha fazla olduğu için bu

¹⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 246-247.

süre zarfı hayız olarak kabul edilir. Beş günlük temizlikten sonraki bir günlük kan ise istihâze kanı olarak kabul edilir. Oruç ve namaz ahkâmı da buna göre belirlenir. Şayet bir gün kan görmüş, ardından beş gün görmemiş sonrasında ise üç gün tekrar kan görmüş olsaydı son üç gün aynı gerekçeden dolayı hayız olarak kabul edilir. İlk gün ise istihâze kanıdır.¹⁹⁰

İlk defa kan gören bir kız beş gün kan görse sonra on beş gün temiz olsa ardından kan gelip kesilmeden devam etse bu kız ilk beş günü hayız olarak kabul edecek diğer günleri ise istihâze kanı olarak görecektir. Namazlarını ve oruçlarını da buna göre düzenler. İlk beş gün namaz kılmaz ve oruç tutmaz diğer günlerde ise temiz kabul edilir.¹⁹¹

Hem kan hem de temizlik düzensiz olunca örneğin, ilk defa kan gören bir kız on dört gün kan görür, on dört gün kan görmez ve sonra da kan görmeye devam ederse kan da temizlik de düzensiz olmuş olur ve bu kız ilk kan görmeye başladığı zamandan hesaplayarak ilk on günü hayız diğer günleri ise istihâze kanı olarak kabul eder.¹⁹²

3.1.8. Mütahayyire/Şaşırmış Kadın

Mütahayyire yani şaşırmış kadın, bir hastalık ya da önemsememe yüzünden adet günlerini unutmuş olan kadındır.¹⁹³

Her ay düzenli adet gören bir kadın devamlı kan görmeye başlasa ve bu kan iki adet arasındaki temizlik dönemini de kapsayacak şekilde devamlı olsa kadın da hayız günlerinin sayısını ve zamanını unutsa, hayızın sayı ve zamanı konusunda kanaati ağır bastığı zamanı esas alır. Kendisi kanaatinin ağır bastığı zamanı ve günlerin sayısını hayız dönemi olarak belirler ve bu süre zarfında hayızlı gibi davranır. Diğer zamanlarda akan kanı ise istihâze kanı olarak değerlendirdiği için ibadetlerini yerine getirecektir. Bu kadın istihâze kanı gördüğü için ve şüpheli bir durumda olduğundan her vakit abdestini yeniler ve namazını ona göre kılar. Ancak eğer kadının zannı galibi oluşmаса, hayızın ne zamanı ne de miktarı konusunda

¹⁹⁰ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 247-249.

¹⁹¹ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 252.

¹⁹² Serahsî, **el-Mebsût**, III, 253-254.

¹⁹³ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, (İstanbul: Ensar 2010, 3.bsk.) s. 437.

herhangi bir kanatte ulaşmasa kadının her an hayızdan çıkma olasılığı vardır. Yani her an kadının hayzının bittiği ve istihâzenin başladığı bir durum olması muhtemeldir. Bu ihtimale binaen kadının her namaz vakti için gusul alınması gerektiği ifade edilmiştir. Nasıl ki istihâze durumunda her namaz vakti için abdest alması gerekiyorsa bu durumdaki kadının da her vakit için gusul abdesti alması gerekir. Serahsî bunun açık bir zorluk olduğunu ifade etmekle beraber bu konuda rivayet geldiği için zorluğun dikkate alınmadığını ifade etmektedir. İlgili rivayet Hamne b. Cahş'in yedi yıl devamlı kan gördüğü ve Hz. Peygamber'in (sav) ona her namaz için yıkanmasını emrettiğine dairdir. Bu kadının farz namalarında da kıraati en aza indirmesi gerekir. Ayrıca sünnetleri namaza tabi olanları kılmalı ama diğer sünnetleri kılmamalıdır.¹⁹⁴

Bu durumda olan kadın Ramazan ayının hiçbir gününde orucunu yemez. Bütün ay oruç tutmalıdır. Ayrıca Ramazandan sonra hayız günleri miktarınca tekrar oruç tutmalıdır. Kadının hayız günleri ise en fazla on gün olabilir. Bu durumdaki kadın hayzının ya gece ya gündüz başladığını hatırlar ya da hiç hatırlamaz. Eğer hayzının düzenli olduğu zaman gece başladığını hatırlarsa Ramazandan sonra yirmi gün daha oruç tutar. Kadın Ramazanda on gün hayızlı kabul edilir ve bu on günün Ramazan sonrası kazası için yirmi gün tutması gerekir. Çünkü orucu tutmaya başladığı zaman hayız döneminin başına denk gelebilir. Bu ihtimale binaen yirmi gün daha oruç tutar. Yirmi gün kaza etmesi durumunda kesin olarak on gün oruç tuttuğu sabit olur.¹⁹⁵

Eğer kadın, adetlerinin düzenli olduğu zamanda adetinin gündüz başladığını hatırlıyorsa ihtiyaten yirmi iki günlük orucu kaza etmesi gerekir. Çünkü bu kadının bir ay içinde en fazla on bir günlük orucu hayız olabilir. Hayız gündüz başladığı için on birinci günün de orucu bozulmuş olur. Kaza ederken de bu bir günlük ihtimal hayzın başlangıcına denk gelebileceği için ekstra iki gün olarak kabul edilir. Çünkü bu durumdaki kadın Ramazandan sonra tutamadığı günlerin iki katını kaza etmelidir ki hayız dönemine denk gelse dahi kazalarını yerine getirebilmiş olsun.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 296-299.

¹⁹⁵ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 299.

¹⁹⁶ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 299-300.

Şayet kadın adet döneminin düzenli olduğu zaman hayzının gece mi yoksa gündüz mü olduğunu hatırlamıyorsa gene yirmi gün kaza etmesi gerekir. Gerekçe ise bir ayda en fazla on günün hayızlı olabilmesidir. Hanefî âlimlerinden bazıları ihtiyata binaen hayzın gündüz başlaması mümkün olduğu için yirmi iki gün kaza etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu üç durumun tamamı adet dönemi düzenli olup daha sonra devamlı kan gören ve hayzının zaman ve miktarını unutan kişi hakkında geçerlidir. Eğer hayzının zaman ve miktarı konusunda zannı galibi varsa ona göre amel edecektir.¹⁹⁷

Yukarıda anlatılan üç durum ifade edildiği üzere her ay düzenli adet gören ama daha sonra zaman ve miktarı unutan kişi hakkındadır. Her ay düzenli adet görüp görmediğini de unutan kadın hakkında ise farklı hükümler bulunmaktadır. Şöyle ki adet gören daha sonra adetinin hem zaman hem de miktarını unutan ve bununla beraber bu döngünün her ay mı yoksa daha kısa veya daha uzun aralıklarla mı tekrarladığını da hatırlamayan kadın şunları yapmalıdır. İlk önce ibadet alanı olduğu için ihtiyata göre hareket etmelidir. Bunun için Ramazanın tümünü oruçlu geçirir. Eğer hayzın gece başladığını hatırlarsa Ramazandan sonra on beş gün kaza etmesi gerekir. Bu kadının on gün hayız ve en az on beş gün ise temiz olma ihtimali vardır. On beş gün kaza etmesi durumunda her türlü hayız döneminin kazasını yapmış olacaktır. Şayet bu durumdaki kadın hayzının gündüz başladığını hatırlarsa en fazla on altı gün oruç tutması gerekir. Şayet hayzının gece mi yoksa gündüz mü başladığını hatırlamıyorsa yirmi beş gün oruç tutması gerekir.¹⁹⁸

Belirli bir adeti olup her ay adet olan kadın uzun bir süre adet olmayıp adet süresi ve zamanını unuttuktan sonra devamlı kan görmeye başlarsa, sürekli kan görmeye başladığı andan itibaren üç gün namazı bırakır ve oruç tutmaz. Bu üç günün hayız olduğu kesindir. Bu üç günden sonra yedi gün boyunca her namaz için yıkanır. Diğer kalan yirmi gün ise her namaz için sadece abdest alır. Bu yedi günde kadın temizlik ile hayız arasında terettütlü olduğu için böyle yapması gerekir. Aynı durum oruç için de geçerlidir. İlk üç gün oruç tutmaz. Diğer yedi gün ise orucunu tutar. Geriye kalan yirmi gün ise kan görmeye devam etmekte ve bu kanı istihâze kanı

¹⁹⁷ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 299-300.

¹⁹⁸ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 300-302.

olarak kabul etmektedir. Bu günlerde istihâze hükümleri geçerlidir.¹⁹⁹ Belli bir adet süresi olan kadının adet müddeti dolmadan kanı kesilirse kadın ihtiyaten yıkanır ve namazlarını kılar. Ancak bu süre zarfında kanın tekrar gelme olasılığı olduğu için kocasıyla cinsel ilişkiye giremez.²⁰⁰

3.2. NİFAS/LOHUSALIK

Nifas sözlük anlamı itibari ile “kadının doğurması, doğumun ardından rahmin ve üreme organlarının normal hale dönmesi için gerekli olan süre” anlamlarında kullanılmaktadır. Fıkıhtaki terim anlamı ise “Doğum sebebiyle kadının döl yolundan gelen kanı ve doğum sonrasında kadının bazı özel hükümlere tâbi olmasını ifade eden bir terimdir.”²⁰¹ Fıkıh kitaplarında nifas çoğunlukla doğum sonrasında rahimden gelen kan olarak ifade edilmektedir.²⁰² Hatip eş-Şirbinî nifası şöyle tanımlamıştır: “Nifas, rahmin içindeki çocuk dışarı çıktıktan sonra çıkan kandır.”²⁰³ Türkçe’de nifası ifade etmek için lohusalık kelimesi kullanılmaktadır. Nifaslı kadın için ise lohusa kelimesi kullanılmaktadır.²⁰⁴

Kur’ân-ı Kerim’de nifaslı kadına dair hükümler yer almaz. Ancak hem hadislerde hem de uygulamada nifaslı kadın ile hayızlı kadın hüküm açısından bir kabul edilmiştir. Hayızlı olan kadın için geçerli olan yasaklar nifaslı kadın için de geçerlidir. Ancak her birinin kendine özgü durumları vardır.²⁰⁵

Lohusa olan kadın hükümler açısından adetli kadın gibidir. Yani adetli iken haram olan şeyler lohusalıkta da geçerlidir. Bunun delili ise icmâdır. Lohusalığın adet olarak görülmesi aslında lohusalıkta gelen kanın daha önce hamilelikte dışarı çıkmayan kan olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. O dönemin anlayışına göre hamilelikte kesilen adet kanı daha sonra lohusalık döneminde akar. Lohusalıkta akan kan hamilelikteki adet kanı olduğu için hüküm açısından ikisi aynı olarak

¹⁹⁹ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 310.

²⁰⁰ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 314.

²⁰¹ Günay, Hacı Mehmet, "Nifas", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/nifas> (18.02.2020).

²⁰² Kâsânî, **Bedâiu’s-Sanâi’**, I, 293

²⁰³ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni’l-Muhtâc**, II, 132.

²⁰⁴ Günay, Hacı Mehmet, "Nifas", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/nifas> (18.02.2020).

²⁰⁵ Günay, Hacı Mehmet, "Nifas", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/nifas> (18.02.2020).

değerlendirilmiştir. Onun için adetli iken haram olan şeyler lohusa iken de geçerlidir.²⁰⁶ Hamilelik döneminde görülen kan Şafî mezhebine göre adet kanı olarak kabul edilir. Mezhepteki başka bir görüşe göre ise bu adet kanı değildir. Çünkü hamilelikte adet görülmez. Mezhebin temel görüşü olan birinci görüşe göre hayızla ilgili hükümler genel olup hamilelik dönemini istisna eden bir durum söz konusu değildir.²⁰⁷

Nifasın üst sınırı Hanefilere göre kırk gündür. Bunun delil Ümmü Seleme'den gelen bir rivayettir. Bu rivayete göre Ümmü Seleme şöyle demiştir: “Lohusa kadınlar Hz. Peygamber (sav) döneminde kırk gün beklerlerdi. Yüzümüzdeki koyu mor/kırmızı beneklerden dolayı vers²⁰⁸ sürerdik.”²⁰⁹ Hanefî mezhebine göre hayız için on gün nasıl bir öneme sahipse lohusa için de kırk gün aynı öneme sahiptir. Hayızda on gün üzerine bina edilen hükümler nifasta kırk gün üzerine bina edilir. Hayzın başında ve onuncu günde kan görülmesi durumunda on günün tamamı nasıl hayız olarak kabul ediliyorsa kırk günlük lohusalıkta da araya giren kesintiler müddete zarar vermez. Kırk günün başında ve sonunda kan görmesi durumunda kırk günün tamamı lohusalık olarak kabul edilir.²¹⁰ Hanefilerin nifasın en uzun süresinin kırk gün olduğuna dair dayandığı diğer bir hadis ise şöyledir: Nifasın çoğu kırk gündür.”²¹¹

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre nifasın başlama zamanı doğum anıdır. İmam Muhammed ile Züfer'e göre ise rahmin temizlenmesidir. Yani rahmin çocuktan temizlenmesidir. Buna göre ikiz doğuran kadının lohusa müddetinin ne zaman başlayacağı farklılaşmaktadır. İmam Ebu Hanife ile Ebu Yusuf'a göre ikiz çocuklara

²⁰⁶ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 194-196.

²⁰⁷ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 189-190.

²⁰⁸ **Kâmûsu'l-Muhîr**'de bu kelime şöyle açıklanmıştır: **الْوَرَسُ** [el-vers] (vâv'ın fethi ve râ'nın sükûnuyla) Simsim tarzında bir nebât adıdır, Yemen ülkesine mahsûstur. Bir defa zer olundukta yirmi seneye dek çiçek ve semer vererek kalır. Tılâsı kelef ve şürbü behak illetlerine nâfi ve onunla boyanmış libâs giymek cimâi mukavvidir. Ve gâhca dağ servisi ve **رَمْتٌ** dedikleri nebâtta ve sâir eşcârda dahi hâsıl olur, husûsan Habeş ülkesinde dahi olur, lâkin mezzû olandan alçaktır. Bu nebât Fârisîde isperek ve Türkîde alacehre ve Yemen zaferânı dedikleridir ki onunla sarı boyanır.” Firuzabadi, **el-Okyanusu'l-Basîr fî Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhîr: Kâmûsu'l-muhîr tercümesi**; (trc. Mütercim Asım Efendi; yayına hazırlayanlar Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı , 2013.)

²⁰⁹ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 317-318. Ebû Dâvud, “Taharet”, 311.

²¹⁰ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 318-319.

²¹¹ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 293

hamile olan kadın bir çocuğu doğurduktan sonra lohusa süresi başlar. İkinci çocuğun doğumu bu süreyi etkilemez. İmam Muhammed ile Züfer'e göre ise birinci çocuğunu doğurduktan sonra da henüz ikinci çocuğu doğurmadığı için hamile olarak devam etmiş kabul edilir ve lohusa süresi başlamamış olur. İkinci çocukla lohusa süresi başlamış olur. Ancak birinci çocuk ile ikinci çocuk arasında kırk gün varsa iki ayrı doğum olarak kabul edilir.²¹²

Düşük yapan kadının lohusalığı düşüğün organlarından bir kısmının belirginleşip belirginleşmediğine göre değişmektedir. Hanefî mezhebine göre düşüğün organları belli ise devamında gelen kan lohusa kanıdır. Ama düşüğün organları belli değilse daha sonra görülen kan lohusa kanı değildir. Eğer bu kan hayız dönemlerine denk gelen ve hayız olarak kabul edilebilecek bir kan ise hayız kanı olarak kabul edilir. Aksi takdirde istihâze yani özür kanı olarak kabul edilir.²¹³

Şâfiî mezhebinde lohusalığın en azı bir andır. En çoğu ise altmış gündür. En sık görüleni ise kırk gündür. Adetli olan kadına haram olan şeyler lohusa olan kadına da haramdır.²¹⁴ Şâfiîler lohusa kadın hakkındaki Ümmü Seleme rivayetini ortalama durumu ifade etme bakımından delil olarak kabul etmekte. İlgili rivayet şöyledir: Ebu Dâvud Ümmü Seleme'den rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (sav) döneminde lohusa olan kadın kırk gün otururdu (ibadetlerden uzak dururdu)."²¹⁵

Lohusalığın altmış günü aşması durumu adetlin üst sınırı aşması durumu gibidir. Şöyle ki lohusalığın en üst sınırı altmış gündür. Adetin ise on beş gündür. On beş günü aşan adetler nasıl ki istihâze kanı olarak kabul ediliyorsa aynı şekilde altmış günü aşan lohusalıklar da istihâze kanı olarak değerlendirilir.

Hiç adet görmeden kocasından hamile kalan kız, çocuğunu doğurduktan sonra kendisinden gelen kan kesilmeyip devam etse Hanefî mezhebine göre bu kadının lohusalık süresi kırk gündür. Hanefîler hayızda olduğu gibi burada da en üst sınırı esas almışlardır. Şâfiîler ise hayızda olduğu gibi lohusalıkta da en az süresi esas almışlardır. Şâfiîler bundan dolayı bu kadının lohusalığını bir lahza olarak kabul etmişlerdir. Çünkü onlara göre lohusalığın en az süresi bir lahzadır. Hanefîlere göre

²¹² Serahsî, *el-Mebsût*, III, 320.

²¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, III, 321-322.

²¹⁴ Hatîb eş-Şîrbînî, *Müğni'l-Muhtâc*, II, 194.

²¹⁵ Ebû Dâvud, "Taharet", 311.

kırk gün geçtikten sonra bu kadının temizliği yirmi gün olarak kabul edilir. Nasıl ki iki hayız arasına temizlik girmeksizin iki hayız birbirinden ayrılamıyorsa aynı şekilde hayız ile lohusalığın da birbirinden ayrılabilmesi için aralarına temizlik girmesi gerekir. Temizliğin yirmi gün olarak belirlenmesinde ise ilk defa adet gören ve kanı kesilmeyen kızın adet süresinin on gün temizliğin ise yirmi gün olmasına benzetilerek temizlik süresi yirmi gün olarak belirlenmiştir. Kırk gün geçtiği halde kan akmaya devam ederse on gün hayız yirmi gün ise temizlik olarak kabul edilecektir. Kırk gün geçip de on beş günden az süreli bir temizlik araya girerse kan sanki hiç kesilmemiş gibi devam ettiği kabul edilir. Eğer on beş günlük bir temizlikten sonra kan sürekli gelmeye devam ederse bu temizlikten sonra kan görmeye başladığı günden hesaplayarak ilk on gün hayız olarak kabul eder. Bu süre zarfında namaz ve orucu da bırakır. On günü hayız olarak kabul ederken aynı zamanda on beş günü de temizlik süresi olarak kabul etmiş olacaktır. Doğal olarak adet döngüsü yirmi beş günde bir tekrar edecektir. On gün hayız on beş gün ise temizlik olarak görülecektir. Namaz ve oruç da buna göre şekillenecektir.²¹⁶

3.3. İSTİHÂZE

Kelime anlamı itibari ile “suyun akıp taşması, kanın akması” anlamındaki hayz kökünden türeyen istihâze kelimesi, fıkıh terimi olarak kadının rahminden hayız ve nifas halleri dışında genellikle de bir hastalık sebebiyle kan akmasını ifade eder. Bu durumdaki kadına da müstehâza denir.²¹⁷

Kâsânî istihâzeyi şöyle tanımlamıştır: Hayız ve nifasın en azından daha az ve en çoğundan da daha çok görülen kandır.²¹⁸ Hatip eş-Şirbinî ise istihâzeyi şöyle tanımlamıştır: “İstihaza, rahmin alt tarafından hastalık sebebiyle gelen damar kanıdır.”²¹⁹

İstihaza, sürekli bir abdestsizlik durumudur. İdrarını tutamayan kişi gibidir. Bu durum namaz ve oruca mani değildir. İstihaza namaz, oruç ve adet döneminde yasaklanan diğer fiillerin yasaklanmasını gerektiren bir durum değildir. Bunun

²¹⁶ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 254-260.

²¹⁷ Öğüt, Salim, "İstihâze", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/istihaze> (18.02.2020).

²¹⁸ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 296.

²¹⁹ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 132.

nedeni istihâzede zaruret durumunun olmasıdır. Ayrıca bu hükümler Hz. Peygamber'in Himne b. Cahş adındaki hanım bir sahabiye istihâze kanı gördüğünde namaz ve oruca devam etmesini söylemesine dayanmaktadır.²²⁰

İstihaza kanı görenler kendi içinde temelde ilk defa gören (mübtede) ile belli bir dönemi olan (sâhibü'l-âde) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mübtede ise kendi içinde mübtede sahibü'l-âde ile mübtede bi'l-habl/hamilelik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sahibü'l-âde de hayızda sahibü'l-âde ile nifasta sahibü'l-âde olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1- Hayız ile kan görmeye başlayan müstehaza ilk defa kan görmüş olup bu kanı devamlı olan kimsedir. Bu kadın her ayın ilk on günü hayız geriye kalanı ise istihâze olarak değerlendirecek ve ibadetlerini de ona göre yapacaktır. 2- Hayızda belli bir adeti olan kişi ise bu adetinden fazla olan kan istihâze kanıdır. Bu kadının hayız süresi 10 gün ise arta kalan istihâze olarak değerlendirilir. Ama örneğin hayız adeti 5 gün ise 10 gün oluncaya kadarki günler hayız olarak kabul edilecek 10 günün üzerindeki günler ise istihâze kanı olarak değerlendirilecektir. Kadının bir adeti varsa ve kanı 10 günü aşarsa adet günlerinin sayısını esas alır ve geriye kalan günlerdeki kanı ise istihâze olarak görür. 10 günü aşan ama belli bir adet süresi olan örneğin 7 gün adeti olan kadının ilk yedi günü adet olduğu kesin ve bu günlerde namaz kılmaz ve oruç tutmaz. 10 gün üzeri de istihâze olduğu kesin. Geriye 7-10 arası günler kalmaktadır. Bu günleri öncesi olan hayza mı yoksa sonrası olan istihâzeye mi ekleneceği tartışmalıdır. Kimisi hayız olarak değerlendirmiş kimisi ise istihaze olarak görmüştür. Eğer kadının adet süresi aydan aya bir iki gün değişiyorsa ve yukarıdaki gibi bir durum varsa en az olan süre esas alınır. Örneğin bir ay beş diğer ay 6 sonraki ay ise 7 gün adet görüyorsa ve gün sayısı bir iki oranında değişiyorsa ve bu sayı 10 güne ulaşmıyorsa tereddüd durumunda en az olan beş gün esas alınır ve diğer günleri istihâze olarak kabul eder. Ama iddetin bitimi gibi bir durum varsa kadının gördüğü hayızın en uzun müddeti ki bu örnekte yedi gündür- esas alınır. Eğer altıncı gün hayızlı ise yedinci gün de Ramazanın orucu başlıyorsa bu durumda da tereddüt söz

²²⁰ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 149-150. Özürlülük durumunda Fatma bint Ebi Hubeys Hz. Peygamber'e gelmiş ve istihâze durumunda namazı bırakıp bırakmamasını sormuş. Hz. Peygamber (sav) de şöyle demiş: Bu gördüğün adet değil, başka nedenden dolayı gelen kandır. Önceleri adet günlerin kadar günde namazı bırak. O günler bitince guslet ve namazını kıl" diye buyurmuştur. Buhari, "Hayız", 19, 24, 25.

konusu olmuştur. Kadın eğer yedinci günü de hayız olarak kabul ederse oruç tutmayacak ama istihâze olarak kabul ederse oruç tutması gerekir. Bu durumda kadının ihtiyatı esas alıp tutması daha evladır. Çünkü vacip olduğu halde tutmamak vacip olmadığı halde tutmaktan daha iyidir. İhtilafli günlerde kadının tuttuğu oruç geçerli sayılır ve bu günleri sonradan kaza etmesine gerek yoktur.²²¹

Bir ay içinde kadın iki defa hayız görürse bu kadın istihâze kanı görmüş olarak kabul edilir. Asıl olan kadının hayızının en az ile en çok sürelerini dikkate almak ve özellikle de temizlik süresinin onbeş günün altında olmamasına dikkat etmek gerekir. Hayız gördükten sonra onbeş gün temiz olup ardından hemen hayız görse hayız geçerli olur. Çünkü sürelerde herhangi bir eksiklik söz konusu değildir.²²²

Hamilelik ile ilk defa kan görmeye başlayan kişi yani daha önce hayız kanı görmeyip kan görmeye hamilelik sonrası başlayan ve kanı devam eden kişi eğer gördüğü kan kırk günü aşarsa istihâze kanı gören kadın hükmündedir. Bu kadının kırk gün sonrası gördüğü kan istihâze kanı olup devamlı olursa yukarıda ifade ettiğimiz gibi her ayın ilk on günü hayız diğer zamanları ise temizlik süresi olarak kabul edecektir. Ancak nifas konusunda daha önce bir adeti varsa burada da üç durum söz konusudur. Nifas adeti kırk günden az ise kırk güne kadar nifas olarak kabul edilerek üzeri istihaze kanı olarak kabul edilecektir. Ama kırk gün ise fazlalık ise istihazedir. Kırk günden fazla ise ve onun örneğin otuz günlük bir adeti varsa adeti esas alınacak ve on gün istihaze kanı olarak kabul edilecektir.²²³

Hamile kadın normalde adet görmediği için kan da görmez. Ancak hamile kadının kan görmesi durumu Hanefilere göre her ne kadar uzasa dahi hayız değildir. Hayız olmadığı için mükellefiyetleri devam etmektedir. Şâfiî ise namaz kılmama ve oruç tutmama konusunda hayızdır demiştir. Aslında ifade edilmek istenen bu süre zarfında namaz ve oruç hükümleri açısından hayızlı kadın gibi olduğunu ifade etmektir. Hanefiler ise bu süre zarfında kadının rahminin meşgul olduğunu ve hayız

²²¹ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 296-298.

²²² Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 298.

²²³ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 298-299.

olma gibi bir durumun söz konusu olmadığını buna binaen hayız olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmişlerdir.²²⁴

İstihaza kanı gören kadının hükmü aslında temiz kişilerin hükmü gibidir. Onlar arasında pek fazla fark yoktur. Sadece istihâze kanı gören kadın her bir vakit için ayrı ayrı abdest alır.²²⁵

Müstehaza olan kadın ise özürlü günlerin namazlarını kılmamışsa onları da kaza eder. Şayet bu günlerde oruç tutmuşsa orucu caizdir. Bu durumdaki bir kadın özür sahibi kimse gibidir ve özür sahibi kişinin tuttuğu oruçlar da geçerlidir.²²⁶

Serahsi, istihâze kanının çeşitlerini şöyle açıklamaktadır:

1- Adet süresinin en azından daha az gelen kan. Örneğin üç gün ve üç gece hayız en azıdır. Bu süreden daha az olan bir gün ve bir gece devam eden kan hayız değil, istihâze kanıdır. Şâfiîler ise en azı bir gün ve bir gece olarak kabul etmişlerdir. Hanefîlerin delili Ebû Ümâme'nin Hz. Peygamber'den naklettiği şu rivayettir: "Hayızın en azı üç gün, en çoğu ise on gündür."²²⁷

2- Adetin son sınırını aşan kan da özür kanıdır. Örneğin Hanefîlere göre hayızın en çoğu on gün ve on gecedir. Bu üst sınırı aşan kanlar özür kanı olarak kabul edilmektedir. Şafiî ise üst sınır olarak 15 gün olarak kabul etmiştir. Onun delili hadisteki "ömürlerinin yarısı" ifadesidir. Hayızın yarısı olabilmesi için en üst sınır 15 gün olarak kabul edilmiştir. Hanefîler ise hadiste geçen yarının gerçek bir yarım olmadığını bunu kinaye tariki ile söylendiğini ifade etmişlerdir. Temizliğin en az süresinin on beş gün olduğu her iki mezhepçe kabul edilmiştir.²²⁸

3- Nifas süresinden daha uzun olan kan da istihâze kanıdır. Örneğin Hanefîlere göre nifasın üst sınırı kırk gündür, bunu üzeri istihâze olarak kabul edilir. Şâfiîler ise altmış gün olarak kabul etmişler onlara göre ise bunun üzeri istihâze olarak kabul edilir. Hanefîlerin dayanağı şu hadistir: Abdullah b. Bâbâh Hz.

²²⁴ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 298.

²²⁵ Kâsânî, **Bedâiu's-Sanâi'**, I, 303.

²²⁶ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 124-125.

²²⁷ Dârimî, "Tahâret", 89; Serahsî, **el-Mebsût**, III, 234-237.

²²⁸ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 231-234.

Peygamber'den şöyle rivayet etmiştir: “Lohusa kadın, lohusalığın başlangıcından itibaren daha önce temizlenmezse kırk gün oturur.”²²⁹

4- Hamile kadının gördüğü kan da itishaza kanıdır.

5- Küçük kız çocuğunun gördüğü kan da istihâze kanıdır. Adet kanı olarak kabul edilginde kızın buluğa girdiğini kabul etmiş oluruz.²³⁰

6- Çok yaşlı (menepoz dönemine gelmiş) kadının gördüğü kan da istihâze kanıdır.²³¹

Genel kurala göre hayız, nifas ve istihâze kanında kanın görülmesiyle onlar hakkında geçerli olan hükümler başlar. Şöyleki bu kanlar görülmediği, dışarı çıkmadığı sürece onlar hakkında verilen hükümler geçerli olmaz. Ancak İmam Muhammed, hayız ve nifasla istihaze kanı arasında ayrıma gitmektedir. Hayız ve nifasta kan görülme dahi dönemleri gelmiş ve kadın bunu hissederse görmüş gibi olur. Oysa istihâze kanı özür durumu olduğu için ne zaman geleceği belli olmaz. Onun için istihâze hükümlerinin geçerli olabilmesi için kanın dışarıya akması gerekir. Oysa hayız ve nifasta kan görünme dahi hükümler geçerli olur. Hanefi mezhebindeki kabul edilen görüş ise her ikisinde de kanın görünmesidir.²³²

İstihaza kanı gören kişi namaz vakti girince abdest alıp hemen namazını kılmalıdır. Vaktin girmesi teyemmüm gibi olup vakit girmeden önce abdestin alınmaması gerekir. Her bir farz namaz için abdestini yenilemesi gerekir. Çünkü abdestsizlik durumu süreklilik arz etmektedir. Nevevî, her bir farz namaz için bezini de değiştirmesini daha doğru bulmaktadır. Bu şekilde alınan abdestle bir farzı eda edebiliyorken istediği kadar nafil namaz kılabilmektedir.²³³

Şâfiilere göre kadın adetini başlamasından itibaren en az süre olan bir gün ve bir geceden fazla ile on beş gün ve onların geceleri içinde görülen kan adet kanıdır. Bir gün ve bir geceden az olan ile on beş günü geçen kanlar adet kanı değildir. Bu iki süre içinde görülen kanın rengi önemli olmayıp hepsi adet olarak kabul

²²⁹ Dârimî, “Tahâret”, 99. Serahsî, **el-Mebsût**, III, 234-237.

²³⁰ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 234-237.

²³¹ Serahsî, **el-Mebsût**, III, 234-237.

²³² Serahsî, **el-Mebsût**, III, 237-238.

²³³ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 150-156.

edilmektedir.²³⁴ Adet gören kadın en uzun süre olan on beş günü aşarsa bu durumda görmüş olduğu kan istihâze kanıdır.

Şirbinî, kanaması on beş günden fazla süren kadınların yedi durumu olduğunu ifade etmekte ve bunları teker teker açıklamaktadır.

1. İlk defa kan gören mümeyyize kadın
2. İlk defa kan gören mümeyyiz olmayan kadın
3. Düzenli olarak kan gören mümeyyiz kadın
4. Düzenli olarak kan görmeyen mümeyyiz kadın
5. Kanamanın hem miktarı, kaç gün boyunca sürdüğünü hem de başlangıç zamanını unutan mütehâyire kadın
6. Kanamanın yalnızca miktarını unutan mütehâyire kadın
7. Kanamanın yalnızca zamanını unutan mütehâyire kadın.²³⁵

İlk defa kan gören mümeyyize kadın

Kadının gördüğü kan, adet döneminin en uzun süresi olan on beş günden fazla olursa, bu kadın ilk defa kan görüyorsa ve gördüğü kanlar arasında fark varsa yani bazı günlerde güçlü bazı günlerde zayıf kan görürse güçlü kan adet, zayıf kan ise istihâze kanıdır. Kadın güçlü ile zayıf kan arasında ayrıma giderken daha baskın renk, koku, akışkanlık gibi vafisları dikkate alır. Ağır olan vasıflar adet kanının özelliği iken zayıf olanlar istihâze kanının özellikleridir. Kadının görmüş olduğu güçlü kan en kısa süreli adet döneminden daha az değilse ve en uzun süreli adet döneminden daha fazla değilse bu kan adet kanıdır. Adet kanı olduğu için oruç tutmaz ve namaz kılmaz. Ancak adet kanı renk değiştirirse yani zayıf kan olursa bu durumda istihâze hükmünde olacağı için orucunu tutması gerekir.²³⁶

İlk defa kan gören mümeyyize olmayan kadın

Kanaması on beş günü geçen kadın ilk defa adet görüyorsa ve gördüğü kan yukarıdaki örnekte olduğu gibi farklı özellikler taşıyorsa yani tek bir vasıfta devam ediyorsa genel kabule göre bu kadının adet süresi, adetin en alt sınırı olan bir gün ve bir gecedir. Ayın geriye kalan yirmi dokuz günü temizlik dönemi olarak kabul edilir. Şayet bu kadın kanamanın ne zaman başladığını bilmiyorsa mütehâyire

²³⁴ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 160-165.

²³⁵ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 165.

²³⁶ Hatib eş-Şirbinî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 166-169.

kadın gibidir. Ama kanamanın ne zaman başladığını biliyorsa ilk bir gün ve bir gece adet ayın geriye kalan günlerini temizlik dönemi olarak kabul edecektir. Oruç tutarken de bu günlerde oruç tutmayıp ayın geri kalan kısmını oruçlu geçirecektir. Bu kadının adet süresinin adetin en alt sınır olan bir gün ve bir gecenin seçilmesinde kesinlik bulunduğu içindir. Bu kısım kesin olmakla beraber diğer günler kesin olmadığı için en az ile yetinilmiştir. Şâfi mezhebindeki bir görüşe göre bu kadın, kadınların genel durumu olan altı veya yedi günü adet süresi olarak kabul edecek ayın geriye kalanı ise temizlik süresi olarak kabul edecektir. Kabul ettiği süreleri esas alarak oruca başlama ve başlamama durumlarını gözetecektir. Aynı durum namaz hakkında da geçerlidir.²³⁷

Düzenli olarak kan gören mümeyyize kadın

Kanaması on beş günü geçen kadın düzenli olarak adet görüyor ve gördüğü kanlar arasında fark yoksa, miktar ve süre bakımından önceki adetini esas alır. Örneğin kadının normal adet süresi yedi gün ise ve kanaması on beş günü aşmışsa yedi günü adet geriye kalanları da istihâze olarak kabul edecektir. Bu kadının düzenli adete sahip olması daha önce en az bir defa adet olmuş olmasına bağlıdır. Kabul edilen görüşe göre bir defa dahi adet olmuşsa bu adeti sonraki on beş günü geçen durumlar için esas kabul edilir ve ilk adetin süresi ve miktarı sonrakilerde adet, geriye kalan günler ise istihâze olarak kabul edilir. Bu süre zarfında önceki adet süresinde oruç tutmaz ve namaz kılmaz. On beş güne ulaşınca kadarki diğer günlerin orucunu tutar. Zaten on beş sonrasındaki günleri her türlü tutması gerekir. Bir kadının adeti değişiklik gösterse, örneğin birinci ay beş gün, ikinci ay altı gün, bir sonraki ay yedi gün olsa ve daha sonraki ayda ise istihâze olsa yani on beş günü aşsa bu durumda hangi ayın adet dönemi esas alınacak tartışmalıdır. Mezhepte kabul edilen görüşe göre yedi gün esas alınır diğer günler istihâze olarak kabul edilir.²³⁸

Düzenli olarak kan görmeyen mümeyyize kadın

Aslında bu grup ile kastedilen düzenli adeti olan ve farklı renklerde kan gören kadınlarla ilgilidir. Düzenli kan görmeyen ile kastedilen budur. Bu kadının adetleri düzenli olmakla beraber on beş gün içinde farklı renklerde kanlar görmektedir.

²³⁷ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 169-172.

²³⁸ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 172-175.

Mezhepte daha kabul edilen görüşe göre bu kadın önceki adetini değil, gördüğü kanın kuvvetine göre adet olup olmadığına hükmetmelidir. Örneğin her ayın ilk beş günü adet gören kadın, kalan zamanlarda temiz idi. Ancak daha sonra istihâze kanı görmeye başladı. İlk on gün siyah diğer günler ise kırmızı kan görse normal adeti beş gün olmasına rağmen beş değil siyah kan gördüğü on beş günlük süre onun adet zamanı olur. Kırmızı kan gördüğü diğer zamanlar ise istihâze kanıdır. Bu kadın namaz ve orucu her ayın ilk beş gününde değil, siyah kan gördüğü o on gün boyunca terk eder. Şâfiî mezhebinde bulunan başka bir görüş ise kadının adetini esas almaktadır. Bu görüşe göre kanın rengi her an değişebilen bir şeydir. Kadının da belli bir adeti süresi vardır. Adet süresini esas almak daha makbuldür demişlerdir. Bu görüşe göre ise her ne kadar beş gün siyah kan görse dahi kadın ayın ilk beş günü oruç ve namazı bırakır geriye kalan günleri ise temiz olarak kabul eder.²³⁹

Kanamanın hem miktarı, kaç gün sürdüğünü hem de başlangıç zamanını unutan mütehayyire kadın

Kadın hem miktar hem de süre olarak adetini unutmuşsa bu konuda iki görüş vardır. Bir görüşe göre bu kadın ilk defa adet gören kadın gibi kabul edilir. Buna göre kadın her kameri ayın ilk günlerini adet olarak kabul eder. Süre açısından ise kadınların genelinde olan altı veya yedi günü esas alır. Diğer bir görüşe göre ise kadın her an temiz veya hayızlı olma ihtimalini taşıdığı için ihtiyatla hareket etmek gerekir. İhtiyatta ise bazı noktalara dikkat etmesi gerekir. Ancak ihtiyat noktalarında ihtilaf edilmiştir. Örneğin bu süre zarfında kan gördüğü müddetçe cinsel ilişkiye girmesi haramdır. Kimileri onu adetli kadın gibi kabul etmiş, kimileri ise bunu bir hastalık olarak gördüğü için cinsel ilişkiye girebileceğini ifade etmiştir. Bu durumdaki kadının süt emzirme sebebiyle orucunu bozması durumunda ise fidye vermesine gerek yoktur. Çünkü bu kadının adet döneminde olma ihtimali vardır. Bu durumdaki kadının ihtiyatlı davranması gereken diğer bir mesele ise Mushafa dokunmaması ve namaz dışında Kur'ân okumamasıdır. Ancak namazlarını devamlı kılar. Belli bir adet dönemi olmadığı için farz ve nafile namazlarını daima kılar. Bu

²³⁹ Hatib eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 175-177.

kadın zaten adetli ise namaz kılmasına gerek yoktu. Adetli değilse zaten namazını kılmış olacak. Ancak bu kadının orucu kaza etmesi gerekir.²⁴⁰

Bu kadının nasıl oruç tutacağı da tartışmalıdır. Bu kadının Ramazanın bütününde temiz olması ihtimaline binaen Ramazanın tümünde orucunu tutar. Daha sonra Ramazan dışında da bir ayı otuz gün olarak tutar. Toplamda hem Ramazanı hem de başka bir ayı otuz gün olarak tutmuş olur. Tutmuş olduğu bu iki aydan on dörder gün toplamda yirmi sekiz gün oruçlu olmuş olur. Her aydan on dört günün hesap edilmesi kadının on beşinci günün içinde adet görmüş olması ihtimaline binaendir. Bu kadının toplamda yirmi sekiz günlük orucu olmuş oldu. Geriye otuza tamamlamak üzere iki gün kaldı. Bunların kazasını da şöyle tutabilir. Hayız süresinin en fazlası on beş gün olabildiği için on sekiz günlük bir zaman dilimini esas alacak ve bu on sekiz günün ilk üçü ile son üçünü oruçlu geçirecektir. Her türlü iki gün oruçlu olmuş olacaktır. Bu iki gün on sekiz günün başından olabildiği gibi sonundan da veya her birinden bir gün de olabilir. Bu iki günü tutmanın başka yolları olmakla beraber Şafî mezhebinde çoğunlukla bu yol benimsenmiştir.²⁴¹

Kanamanın yalnızca miktarını unutan mütehayyire kadın ile kanamanın yalnızca zamanını unutan mütehayyire kadın

Kadın adetine dair bir şey hatırlayıp bir şey unutursa, örneğin adetin varlığını hatırladığı halde miktarını unutmuşsa veya miktarını hatırladığı halde vaktini unutmuşsa, adet ve temizlikte kesin olarak bilinenlere göre hüküm verilir. Adetli veya temiz olması muhtemel olan bu kadın, cinsel ilişki bakımından adetli kadın gibi, ibadetler bakımından ise temizlik döneminde imiş gibi kabul edilir. Bunun nedeni ise ihtiyatı esas alma prensibinden kaynaklanmaktadır. Şayet kanamanın kesilmesi gibi bir durum olursa her bir farz için gusletmesi gerekir. Ama kanamanın kesilme gibi bir durumu yoksa sadece abdest almakla yetinir.²⁴²

Kadının adetin zamanını hatırlayıp miktarını hatırlamasına şu durum örnek verilebilir: Kadın “benim adet dönemin ayın başında başlar” derse, ayın başından bir gün ve bir gece onun kesin adetidir. Ayın ikinci yarısı ise kesin olarak temizlik

²⁴⁰ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 177-183.

²⁴¹ Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 183-187.

²⁴² Hatîb eş-Şîrbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 187-188.

dönemidir. Birincisinde hayzın en kısa süresi, ikincisinde ise en uzun süresi esas alınarak bu hesaplama yapılır. Ayın biri ile son on beş gün arasında kalan zaman ise hem hayız hem de temizlik dönemi olabilir.²⁴³

Kanın kaç gün yani miktarını hatırlayıp da başlangıcını hatırlamayana ise şu örnek verilebilir: Bir kadın “ben her ayın ilk on günü içinde beş gün adet görürdüm, ancak ne zaman başladığını hatırlamıyorum, ayın ilk günü ise temiz olduğumu biliyorum” derse ayın altıncı günü kesin adet dönemidir. Ayın ilk günü ile son yirmi günü de kesin olarak temizlik dönemidir. Ayın ikisi ile beşi ile yedisi ile onu arası hem temizlik hem de adet olma ihtimali vardır.²⁴⁴ Bu durumdaki kadın ibadetlerini yerine getirir. Yani namazlarını kılar ve oruçlarını ise tutar. Kocasıyla cinsel ilişki konusunda ise hayızlı kadın gibi olup cinsel ilişkiye girmesi haramdır.²⁴⁵

3.4. HAYIZ VE NİFAS KONUSUNDA MODERN TARTIŞMALAR

İslâm hukukunun bazı prensipleri taabbudî iken bazıları da ta‘lilîdir. Yani bazı hükümlerde illet aranmazken bazılarında aranır. İlet aranmayan yani taabbudî emirlerde asıl olan emrin geldiği şekil üzerine devamlı olmasıdır. Bu da her zaman ve her mekan için geçerli olduğu anlamına gelmektedir. İslâm hukukunda hem ibadet hem de muamelat alanında taabbudî ve ta‘lilî konular bulunmaktadır. Ancak çoğunlukla genel ilke olarak ibadet alanın taabbudî, muamelat alanın ise ta‘lilî olduğu ifade edilir. Elbette bu genel kural olmakla beraber bazı istisnalarda ve detaylarda farklılıklar söz konusudur.²⁴⁶

Mezheplerin tamamına göre hayızlı olan bir kadın kılmadığı namazları iade etmesine gerek yoktur. Âlimler bu konu ittifak etmişlerdir. Bu da icmâdır. Bu konuda sadece Haricilerden farklı bir görüş nakledilmiştir. Onlar da adetli kadının namaz kılamayacağını ifade etmekle beraber daha sonra kaza etmesi gerektiğini ifade etmişler. Nasıl ki tutulamayan oruçlar daha sonra kaza ediliyorsa aynı şekilde

²⁴³ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 188.

²⁴⁴ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 188.

²⁴⁵ Hatîb eş-Şirbînî, **Müğni'l-Muhtâc**, II, 187-188.

²⁴⁶ Karaman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.189.

kılınamayan namazlar da daha sonra kaza edilmelidir demişlerdir. Bu görüş Haricilerin tamamının değil de Ezârika grubuna ait olduğu belirtilmiştir.²⁴⁷

İbn Hazm onların görüşünü şöyle ifade etmektedir: “Ezarika mensuplarından bazıları şöyle demiştir: Hayır, hayızlı kadının namazını kılması ve orucunu tutması zorunlu değildir. Fakat tıpkı orucun kaza edildiği gibi, temizlenince namazın kaza edilmesi gerekir.”²⁴⁸

Bu tür görüşler Haricilerin bile çoğunluğunun görüşü olmayıp bazı kişi ve ufak grupların görüşü olup icmâya hâlel getirecek bir görüş olarak kabul edilmemiştir.²⁴⁹

Âdetli kadının ister farz ister nafil olsun oruç tutmayacağı, tutsa bile sahih olmayacağı ve bu durumda tutulan oruçların daha sonra kaza edilmesi gerektiği üzerine icmâ oluşmuştur. Bu durumu ifade eden bir çok hadis vardır. Hadislerdeki ortak bilgi kadının namaz kılmayacağı, oruç tutmayacağı ve namazı kaza etmezken orucu kaza etmesinin gerekliliğidir.²⁵⁰

Adetli kadının namaz kılmamasını fakihler meşakkatle ta‘lil etmişlerdir. Oruç tutmamasını ise farklı şekillerde temellendirmişlerdir. Bazıları adetli olan kadının oruç emrine muhatap olmadığını dolayısıyla tutmaması gerektiğini ifade etmişler. Bunlara göre sonradan kaza etmesi ise ikinci bir emirden dolayıdır. İkinci bir emirle tutulmayan oruçlar tutulduğu için bu oruçlar kaza değil, eda olarak değerlendirilmiştir. Bu oruç hakkında çoğunlukla kaza kelimesinin kullanılması ise mecazdan kaynaklanmaktadır. Diğer bir grup fakih ise kadınların adetli olmaları onların emre muhatap olmalarına engel olmadığını, dolayısıyla emre muhatap olduklarını ve orucun onlar üzerine farz olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu kadınların bu emri yerine getirememesi arız olan başka nedenlerden kaynaklanmaktadır. Özel ve engelleyici olan adet hali söz konusu olduğu için emir yerine getirilememektedir. Daha sonra kılınması ise hakiki anlamda kaza kelimesi ile ifade edilmektedir. Normalde hayızlı iken oruç tutmaması gereken kadın, adet

²⁴⁷ Kahraman, Abdullah, **İslâm’da İbadetlerin Değişmezliği**, s.194-195.

²⁴⁸ İbn Hazm, **el-Fasl**, III, 480.

²⁴⁹ Kahraman, Abdullah, **İslâm’da İbadetlerin Değişmezliği**, s.195.

²⁵⁰ Kahraman, Abdullah, **İslâm’da İbadetlerin Değişmezliği**, s.198-199.

süresinde oruç tutması durumunda ibadeti sahih olmaz ve oruçlarını tekrar kaza etmesi gerekir.²⁵¹

Kimi âlimler namaz ile oruç arasında ayrıma gitmemişler ve temizlendikten sonra nasilki tutulamayan oruçları kaza etmek gerekiyorsa aynı durum namazlar için de geçerli olmalıdır demişlerdir. Ancak bazı âlimler namaz ile oruç arasında ayrıma gitmişlerdir. Namazın oruca kıyas edilemeyeceğini söyleyenler oruç tutmama durumunun bir hastalık ve yolculuk gibi değerlendirmişlerdir. Namazda ise böyle bir mazeret olmadığı için kaza edilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bazıları ise kaza edilen namazların nafîle sevabı getirdiğini söylemişlerdir. İslâm hukukundaki genel yaklaşım ise böyle bir ibadetin aslen sevab getirmeyeceği yönündedir.²⁵²

Fıkıh âlimlerine göre adetli kadının orucunu kaza ederken namazını kaza etmemesi hükmü taabbudi bir hükümdür. Bunun dayanağı ise daha önce zikredilen Hz. Aişe (r.anha) rivayetidir. Ayrıca bu hüküm üzerine icmâ oluşmuştur. Bu hüküm taabbudi olmakla beraber âlimler bu hükmün gerekçesini meşakkat olarak ta'lil etmişlerdir. Bu ta'lile göre namaz her ay tekrarlandığı için bunların kazasını talep etmek zorluk doğuracaktır. Oysa oruç yılda bir defa olduğu için çok fazla meşakkat getirmeyecektir. Buna binaen arasında ayrıma gidilmiştir. Aslında yapılan bu ta'lil değerlendirmesi gerçek anlamda bir illet aramaktan ziyade bir hikmet arayışıdır. Çünkü hüküm bu ta'lil üzerine kurgulanmamıştır. Hüküm taabbudi olarak gelmiş ve gelen bu taabbudi hükmün hikmeti meşakkat olarak açıklanmıştır.²⁵³ Şatıbî de bu hükmün illetle değil taabbudle açıklanması gerektiğini ifade etmiştir.²⁵⁴

Kahraman, modern dönemde kadınların adetli iken namaz kılma ve oruç tutma durumlarına yönelik yaklaşımların iki grupta toplanılabileceğini ifade etmiştir. Bu gruplar temelde bu hükümlerin ya değiştirilmesi gerektiğini veya esnetilmeye gidilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu hükmü İslâm hukukunda kadının aşağılandığı şeklinde yorumlamışlardır.²⁵⁵

²⁵¹ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.198-199.

²⁵² Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.199.

²⁵³ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.199-200.

²⁵⁴ Şatıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ (ö. 790/1388), **el-Muvâfakat**, (haz. Ebû Ubeyde Al-i Salman, Huber: Dâru İbn Affan, 1997/1417), II, 308.

²⁵⁵ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.202.

Birinci Yaklaşım: Birinci yaklaşım Kur'ân'ı merkeze alan yaklaşımdır. Bunlara göre namaz kılmama ve oruç tutmama hükmü Kur'ân'da yer almadığı için böyle bir hüküm bağlayıcı değildir. Bu hükmü ifade eden rivayetler ise bağlayıcılık ifade etmeksizin bir öneri kabilindedir. Bu rivayetler ilgili hükmün ruhsat ve kolaylık ilkesine binaen verildiğini söylemişlerdir. Ruhsat ve kolaylık olduğu için adetli kadının bu ruhsat ve kolaylığı kabul etmeyip her vakit yeniden abdest alarak namazlarını kılacaklarını söylemişlerdir. Aynı durum oruç için de geçerlidir. Adetli olan kadının oruçlarını güç yetirebilmeleri durumunda tutabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımı benimseyenler Kur'ân'ı merkeze koydukları için Kur'ân'da da sadece adet halindeki kadınla cinsel ilişki yasaklandığı için diğer hükümler serbest olmuş oluyor. Hükümlerin haramlığını ifade eden rivayetler ise kesin ve bağlayıcı olmadığı için ruhsat ifade etmektedir. Ayrıca bu görüşü benimseyenler adetli kadını hasta olarak değerlendirmişlerdir. Bunlara göre adet görme de bir hastalıktır. Ayette nasıl hasta olan için ruhsat durumu varsa aynı durum adetli kadın için de geçerlidir. Eğer adetli kadın kendini iyi hissederse oruçlarını tutabilir. Ama kendini iyi hissetmez ise orucu tutmayabilir. Namaz konusunda ise özürlü kişi gibi kabul edilir ve her vakit için abdest alarak namazını kılabilir.²⁵⁶

İkinci Yaklaşım: Bu yaklaşımı benimseyenler ise bu hükümlerin dayanağını ataerkil toplum zihniyeti olarak görmekteler. Bu zihniyete göre kadın hem akıl hem de din açısından eksiktir. Oysa bu yaklaşımı benimseyenler kadının aklen eksik olmadığı gibi dinen de eksik olmadığını ve adetli olsa dahi kadının ibadet hayatında bir kısıtlamaya gidilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımı benimseyenler de kadını hasta gibi kabul edip isterlerse kılacakları istemezlerse kılmayacaklarını ifade etmişlerdir.²⁵⁷

Birinci yaklaşımı benimseyenler Kur'ân'ı merkeze aldıkları ve sünneti devre dışı bıraktıkları için hadislerde ifade edilen hükümlere pek itibar etmemişlerdir. Oysa İslâm hukukunda ilk önce naslara yani Kur'ân ve sünnete bakılır ardından akla başvurulur. Oysa bu örnekte nassın ikinci ayağı olan hadisler gözardı edilmiştir. Bu

²⁵⁶ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.203; Atay, Hüseyin, **Kur'ân'a Göre Araştırmalar I**, (Ankara, 1993) s.25; Öztürk, Yaşar Nuri, **Kur'ân'daki İslâm**, (İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1996), s.429.

²⁵⁷ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.203-204.

hükümün Kur'ân'da olmayışı onun ruhsat olduğu anlamına gelmemelidir. Kur'ân'da olmayıp ancak haram veya helallik bildiren birçok hadis vardır ve bunlar bağlayıcıdır. Ayrıca bu hükümde icmâ olduğu vurgusu çokça yapılmaktadır. Oysa modern dönemdeki bu yaklaşım icmânın hilafıdır. İcmânın aksine bir şey iddia etmek için güçlü delillere dayanmak gerekir. Oysa iddia sahiplerin güçlü argümanları bulunmamaktadır. Vurgulanması gereken diğer bir nokta hadislerde ifade edilen emirlerin vücut değil ruhsat ifade ettiği iddiasıdır. Bu hadislerdeki emirleri ruhsat olarak kabul eden kimse de bilinmemektedir. Ruhsat olarak kabul eden bir âlim ve mezhep olsaydı bir şekilde mutlaka zikredilirdi. Selef âlimlerinden ise böyle bir nakil bulunmamaktadır. Müslüman toplum bu hükümü fıkıh kitaplarında zikredildiği şekilde kabul etmiştir. Günümüzde bu iddiaları dile getirmek aslında kadına yeni sorumluluklar yüklemektir. Fıkıhtaki hükümlerde ise onlardan meşakkati kaldırmaya yöneliktir.²⁵⁸

Adet halindeki kadının ibadetlerinden oruç ve namaza getirilen bu kısıtlama hem nassa hem de icmâ dayandığı için modern dönemdeki söylemler geçersiz olmaktadır. Bu konudaki icmâ herhangi bir akli gerekçeden ziyade nassa dayandığı için kesinlik arz eden bir icmâ olmuştur. İcmânın senedi bu konularda nas olduğu için sonradan maslahata binaen değiştirilmez. Bu icmâ gözardı edilerek yeni bir hükme gidilmesi doğru değildir. Bu konuyu meşakkat ile ta'lil etmek insanları şöyle bir düşünceye götürebilir. Bu hüküm tamamen meşakkatin varlığına göre konulduğuna göre meşakkat olmadığı zaman hüküm de olmaması gerekir. Yani adetli iken herhangi bir meşakkat hissetmeyen kadın orucunu tutabilir demektir. Oysa yukarıda ifade ettiğimiz gibi bu hükümün meşakkatle beraber zikredilmesi bir illetlendirmeden ziyade hikmeti ifade etme kabilindedir. Asıl hüküm naslarla konuşmuş ve taabbudi olup illet aranmaz.²⁵⁹

Birinci görüşün temsilcilerinden biri olan ve Türkiye'de daha çok bilinen Abdülaziz Bayındır, yukarıda zikrettiğimiz görüşünü şöyle ifade etmektedir:

“5- Oruca Yapılan İlave ve Çıkarmalar: Orucun her ayrıntısı Allah tarafından açıklanmış ve sonunda “Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır,

²⁵⁸ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.204-208.

²⁵⁹ Kahraman, Abdullah, **İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği**, s.209-2012.

bunlara yaklaşmayın” (Bakara 2/187) uyarısı yapılmış olmasına rağmen sınırlar sadece tahrif ile yetinilmemiş ona ilave ve çıkarmalar da yapılmıştır. Orucun kazası ve keffâreti ile adetli ve lohusa kadına orucun yasaklanması bunlardandır.” İlgili âyetlere göre oruç, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır. Adet ve lohusalık kanamasının bunlarla bir ilgisi olmadığı halde mezhepler, adetli ve lohusa olan bir kadının oruç tutamayacağı konusunda şöyle demişlerdir: “Adetli veya lohusa kadınlar Ramazan’da oruçlarını yer daha sonra kaza ederler. Tutarlarsa oruçları geçersiz olur.” Halbuki Allah Teâlâ, oruç konusunda hiç kimseye yasak koymamış, tutmama ruhsatı verdiği hasta ve yolcularla ilgili olarak da şöyle buyurmuştur: “Bilseniz (hasta veya yolcu iken de) oruç tutmanız sizin için daha iyidir.” (Bakara 2/184).²⁶⁰

Bayındır’a göre kaza ile eda kavramlarının kullanımından dolayı yanlış anlamalar vardır. İlgili açıklaması şöyledir:

“İnsanları yanıltan kaza (قضى) kelimesidir. Bu kelime, Kur’an ve Sünnette ibadetler için kullanılmışsa eda yani ibadeti zamanında yapma anlamındadır. (فإذا قضيتم مناسككم) “Hac ibadetini tamamladığınızda” (Bakara 2/200) (فإذا قضيتم الصلاة) “namazı kıldığınızda (Nisa 4/103)” anlamındadır.” Aloh orucu bozan şeyleri; yeme, içme ve cinsel ilişki olarak belirledikten sonra şöyle denmiştir: “Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır; onlara yaklaşmayın.” (Bakara 2/187) Âdet kanının orucu bozduğunu söylemek sınırları aşmak olur. Sünni–Şii bütün mezhepler, adetli kadının namaz kılamayacağı konusunda da ittifak etmişlerdir. Bunun için Aişe validemizden geldiği söylenen rivayetin “namazı kılmamız emredilmezdi.” bölümü delil alınamaz. Çünkü namaz, kadın-erkek her müslümanın, en zor şartlarda bile yerine getirmesi gereken tek ibadettir. Namazla ilgili tek yasak şudur.

²⁶⁰ Bayındır, Abdülaziz, “Allah’ın Koyduğu Sınırların Aşılması Ve Oruç Örneği”, <https://www.suleymaniyevakfi.org/ramazan-ve-oruc/allahin-koydugu-sinirlarin-asilmasi-ve-oruc-ornegi.html> (erişim: 28.11.2019)

“Müminler! Sarhoşsanız, ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.”
(Nisa 4/43)²⁶¹

Yukarıda zikredildiği üzere kadının adeti ve hükümleri Bakara sûresinin 222. ayetinde açıklanmıştır. İlgili âyet şöyledir:

“Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: "O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever.”²⁶²

Bayındır, ayette emredilen “temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın” emrinden yola çıkarak kadınların temiz sayılmadığını, temizlik için yıkanmanın şart olduğunu ikrar ediyor. Adetli kadının temiz olmadığı için de namaz kılamaz. Yani namazdan sorumlu tutulamaz. Eğer onlar namazdan sorumlu olurlarsa başka bir âyet olan “Allah kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz.” ayeti ile çelişmiş olur. Adetli kadın namazdan sorumlu olmadığı için onun kazasıyla da sorumlu olmaz.²⁶³

Hayızlı kadının namazı kaza etmemesi orucu ise kaza etmesi hakkında meşhur rivayeti yukarıda zikretmiştik. Rivayette Muâze Hz. Aişe'ye hayızlı kadın neden orucunu kaza ediyorken namazı kaza etmiyor diye soruyor. Bu soruda تقضي kelimesi geçmektedir. Bayındır, insanların bu kelimedenden dolayı yanıldığını ifade etmektedir. Bu kelimenin Kur'an ve sünnette ibadetler için kullanıldığında eda anlamında yani ibadeti vaktinde yapma anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. Kaza kelimesinin vaktinde yerine getirilmeyen ibadetlerin vakti dışında yerine getirilmesi anlamındaki teknik anlamın daha sonra ortaya çıktığını, Hz. Aişe döneminde ise böyle teknik bir kullanımın olmadığını ifade etmektedir. Bu düşüncesini farklı âlimlerden yaptığı alıntılarla desteklemektedir. Eda-kaza ayrımının Hz. Peygamber'in sözlerinde söz konusu olmadığını söylemektedir. Buna göre Kur'an ve sünnette geçen kaza kelimelerini eda olarak algılamak gerekir. Hz.

²⁶¹ Bayındır, Abdülaziz, “Allah'ın Koyduğu Sınırların Aşılması Ve Oruç Örneği”, <https://www.suleymaniyevakfi.org/ramazan-ve-oruc/allahin-koydugu-sinirlarin-asilmasi-ve-oruc-ornegi.html> (erişim: 28.11.2019)

²⁶² Bakara, 2/222.

²⁶³ Bayındır, Abdülaziz, **Doğru Bildiğimiz Yanlışlar-1**, s.204.

Aişe'ye sorulan soruya verdiği cevapta *فنؤمر بقضاء الصوم ولا نؤمر بقضاء الصلاة* ifadeleri geçmektedir. Bu durumda Hz. Aişe “oruç tutmamız emredilirdi” demiş oluyor. Yani oruç zamanında orucu tutmayıp sonraki bir zamanda kaza etmekten ziyade kaza kelimesi eda anlamına geldiği için “oruç zamanında oruç tutmamız emredilirdi” anlamına gelmektedir.²⁶⁴

Bayındır'ın zikrettiği ikinci delil ise Bakara sûresinin 187. âyetidir. İlgili âyet şöyledir:

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşıp) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar.”²⁶⁵

İlgili ayette orucu bozan şeyler olarak yeme, içme ve cinsel ilişki zikredilmiştir. Ayette “Bunlar Allah'ın sınırlardır.” uyarısı bulunmaktadır. Adet kanının oruca mani olduğunu, orucun bozulması gerektiğini söylemek bu sınırları aşmak anlamına gelmektedir. Ayrıca oruç/savm kendini sakındırmak, tutmak anlamına gelmektedir. Yeme, içme ve cinsel ilişkiden sakınmak mümkündür. Ama hayızdan ve lohusalıktan sakınmak insanın iradesinde olan bir şey değildir. İnsanın

²⁶⁴ Bayındır, Abdülaziz, **Doğru Bildiğimiz Yanlışlar-1**, s.204-206. Haçkalı bu iddialarını şöyle değerlendirmektedir: Birincisi sorulan soru temizlendiğinde kıldığı namaz ona yeterli midir? sorusudur. Bu soru temizlik zamanı ile ilgilidir. Cevap da buna uygun olarak temizlik zamanında kaza etmekle emrolunmadığını ifade etmektedir. Temizlik zamanında namazın kazası emrolunmamakla beraber orucun kazası emredilmiş oluyor. Ayrıca kada kelimesi gene soruda zikredilen zamanla ilgilidir. Soruda zikredilen zaman ise hayızdan temizlendikten sonradır. Temizlendikten sonra orucun kaza/eda edilmesini ifade etmiş oluyor. Temizlendikten sonraki zaman dilimine yönelik bir cevap olduğu için kada kelimesine kaza veya eda anlamını vermek arasında bir farklılık kalmamaktadır. Ayrıca rivayette Hz. Aişe “Sen haruri misin? Sorusu da onların temizlendikten sonra namazlarını kaza ettiklerini göstermektedir. Bu soru ile onların doğru olmadığını ifade etmiş olmaktadır. Haçkalı, Abdurrahman, “Adetli Kadının Namaz Kılması, Oruç Tutması, Tavaf Etmesi ve Mescide Girmesi”, **Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V İbadetler Ve Aile Hayatı İle İlgili Bazı Meseleler 30.11.2012-02.12.2012 Afyonkarahisar**, s.283-299.

²⁶⁵ Bakara, 2/178.

iradesine bağı olan bir şey olmadığı için de orucu bozan bir durum olarak kabul edilemez. Diğer bir delil ise hayzın bir eza/eziyet olarak ifade edilmesidir ki hastalık gibidir. Hasta kişilerin oruç tutmama ruhsatı ayette zikredilirken “eğer tutarsanız sizin için daha hayır olur”²⁶⁶ ifadesi geçmektedir. Hasta için oruç tutabilme ruhsatı hayızlı kadın için de geçerli olur. Bu durumda nasıl ki hasta oruç tutmama ruhsatına sahipse hayızlı kadın da oruç tutmama ruhsatına sahiptir.²⁶⁷

Bayındır, İslâm hukukunda icmâ olduğu ifade edilen kadınların oruç tutmamalarına ve daha sonra kaza etmeleri gerektiğine dair sitemini şöyle ifade etmektedir:

Allah Teâla, “Sizden kim Ramazanı yaşarsa onu oruçlu geçirsin.” (Bakara 2/185) diye emrettiği halde, bir delile dayanmadan adetli kadının o ayda oruç tutmamasını haram sayıp, o oruçları başka bir ayda kaza etmeyi farz sayanlar, neyin peşindedirler! Ne büyük bir sorumluluk altına girdiklerini nasıl görmüyorlar. ... Allah Kur’ân’da orucun sınırlarını belirlemiş ve âdeti oruca engel görmemiştir. Peygamberimizden de böyle bir rivâyet yoktur. Öyle ise âdeti oruca engel görmek sınırlara yaklaşmak değil, onları aşmak olur. Buna da kimsenin hakkı yoktur.²⁶⁸

Yukarıda ifade edildiği üzere Bayındır’ın bu iddiaları geçerli değildir. Hem delilleri hem de icmâ karşıtı oluşu onun görüşünün geçersiz olduğunu göstermektedir. Bu konuda bütün fıkıh kitaplarında ifade edilen ortak bilgi ve ümmetin ortak ameli esas alınmalıdır.

²⁶⁶ Bakara 2/184.

²⁶⁷ Bayındır, Abdülaziz, **Doğru Bildiğimiz Yanlılar-1**, s.204-207.

²⁶⁸ Bayındır, Abdülaziz, **Doğru Bildiğimiz Yanlılar-1**, s.206.

SONUÇ

İslâm dinin temel beş rüknünden olan oruç ibadeti önceki dinlerde de önemli bir ibadettir. Nitekim ayette “Sizlerden öncekilere fark kılındığı gibi size de farz kılınmıştır.”²⁶⁹ denilmiştir. Oruç hicretin 2. yılında mükellef bütün müslümanlara farz kılınan bir ibadettir. Tutmama ruhsatı ise sadece belli durumlardaki kişilere tanınmıştır. Ayette hasta ve yolculuk, oruç tutmamayı meşru kılan iki sebep olarak açıkça zikredilmiştir. Bunun dışındaki durumlar ise hadis, icma veya kıyas yoluyla elde edilmiş hükümlerdir.

Fıkıhta oruç tutmamayı veya tuttuktan sonra bozmayı meşru kılan sebepler arasında hastalık, yolculuk, gebelik ve emzirme durumu, yaşlılık, şiddetli açlık ve sussuzluk, tehdit edilme ile hayız ve nifas durumları zikredilmektedir. Hastalık ve yolculuk, Bakara suresi 183-185. ayetlerde açıkça zikredilmektedir. Hastalık durumu kıyas yapılan bir asıl olarak kabul edilip şiddetli açlık ile sussuzluk hastalığa benzetilerek aynı hükümü almıştır. Aynı çıkarım yaşlılık için de geçerlidir. Yaşlı olan kimse hasta kişi gibi kabul edilip oruç tutmamasına izin verilmiştir. Tehdit edilme durumu da “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”²⁷⁰ ayeti ile desteklenerek ele alınmıştır.

Gebelik ve emzirme durumundaki kadının oruç tutmama ruhsatı ise hastalık olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Kâsânî, ayette zikredilen “mariz” yani hastalığın gerçek anlamda bir hastalıkla sınırlı olmayıp oruç tutma durumunda zarar gören bütün durumları ifade ettiğini söylemektedir. Yani oruç tutma durumunda zarar görmeyi ifade eden bir kinayedir. Hayız ve nifas durumu da hem hastalığa benzetilmiş hem de hakkında hadislerin olduğu ve ümmetin icma ettiği bir husus olarak ifade edilmiştir.

²⁶⁹ Bakara 2/183.

²⁷⁰ Bakara, 2/195.

Hanefilere göre emzirme ve gebelik oruç tutmama için bir ruhsattır. Bu durumdaki kadının kendi canı veya çocuğunun canı hakkında endişelenmesi arasında herhangi bir fark yoktur. Oruç tutmaması durumunda suç işlemediği için de fidye vermesini gerektirecek bir durum meydana gelmemiştir. Şâfiîler de oruç tutmamalarını “Ruhsat” değil “caiz” diye ifade etmişlerdir. Ancak keffâret durumları hakkında farklı düşünmüşlerdir. Şâfiîler kadının kendi canı ile çocuğun canı hakkında endişelenmesi arasında bir ayrıma gitmişlerdir. Kendisine bir zarar gelme korkusu durumunda fidye vermesi gerekmezken çocuğuna bir zarar gelme endişesi durumunda oruç tutmasa veya tuttuğu orucu açsa tutamadığı gün için fidye de vermesi gerekir düşüncesindedir. Hanefiler emzirme ve hamileliği bir hastalık durumu gibi değerlendirdikleri için sonrasında kazasını yapabilecekleri düşüncesi ile fidye vermeye gitmemişlerdir. Şâfiîler ise hamile ve emziren kadını oruca gücü yettiği halde çocuğunun korkusundan oruç tutmadıklarını, dolayısıyla ayette geçen “Oruca gücü yetmeyenler/yutikun ise bir yoksul doyumu fidye verir.” hükme muhatap olduklarını ve fidye vermeleri gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca Cüveynî’nin de ifade ettiği gibi çocuğu için korkan kişinin özrü artık sadece kendisine özgü değil, onu aşan bir durum söz konusudur. Kendine özgü olduğu durumlarda tutamadıkları günler için sadece kaza yetebiliyorken başkasına sirayet eden –çocuk korkusu- durumu için kazayla beraber fidye de gerekli olmaktadır.

Ayette hayız durumu bir eziyet ve sıkıntı olarak ifade edilmiştir. Bu sıkıntılı süreçte oruç ibadeti onlara yasaklanmıştır. Bu yasak aslında onlar için bir rahmet olarak değerlendirilmiştir. Hayızlı olan kadının oruç tutmaması gerektiği hem hadislerde ifade edilmiş hem de ümmet onun üzerinde icma etmiştir. Bu durumdaki kadının kılacağı namaz ile tutacağı oruç haram olarak görülmüştür. Ayrıca hayızlı olan kadın tutamadığı oruçların kazasından sorumlu iken kılamadığı namazların kazasından sorumlu değildir. Bu ayrımın da temel dayanağı Hz. Aişe’ye sorulan bir sorunun cevabında yatmaktadır. Soruda neden böyle bir ayrıma gidildiği sorulduğunda Hz. Aişe bunun Hz. Peygamber dönemi uygulaması olduğunu ifade etmektedir. Onun ifadeler bize bu konunun üzerine icma edilmiş bir konu olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Hayız ile nifasın en az ile en uzun süreleri Hanefî ile Şâfiîler arasındaki temel farklılıklardan biridir. Hanefîler en az süre için üç gün üç gece şartını koşarken Şâfiîlerde en az için bir an gibi bir vakit tayin etmişlerdir. Farklılaşma hayzın en uzun süresinde de devam etmektedir. Hanefîler en uzun süre için 10 günü tayin etmişken Şâfiîler on beş gün ve geceleri olduğunu söylemişlerdir. İki hayız arasındaki en az süre hem Şâfiîlerde hem de Hanefîlerde on beş gündür. Hanefîler bu noktada mezhep içi farklılaşmaya gitmişlerdir. Mezhepler ilk defa hayız gören bir kızın durumunu da ihtimaller dahilinde ele almışlardır. Ayrıca hayız zamanı ile süresini karıştıran şaşırmış kadının da durumu farklı ihtimaller çerçevesinde tartışılmıştır.

Hayız hakkında verilen hükümler nifas/lohusalık için de geçerlidir. Hanefîler ile Şâfiîler arasındaki en temel fark sürenin miktarındadır. Hanefîler en uzun süre için kırk gün şartını koşarken Şâfiîler ortalama kırk olmakla beraber en uzun sürenin altmış gün olduğunu söylemişlerdir. Nifasın altmış günü aşması, hayzının en uzun süresi olan on beş günü aşması gibidir. Bu sürelerin aşılması gündeme istihaze kanını getirmektedir. İstihaze hayız ve nifas zamanları dışında rahimden hastalık sebebi ile gelen kanı ifade etmektedir. Bu durumdaki kadın temiz olarak kabul edildiği için bütün sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir.

Âdetli kadının ister nafîle ister farz olsun oruç tutamayacağı, tutsa bile sahih olmayacağı ve bu durumlarda tutulan oruçların sonradan kaza edilmesi gerektiği hakkında icmâ oluşmasına rağmen modern dönemde bu icmâ delinmeye çalışılmıştır. Özellikle Kur'ân'ı merkeze alarak Kur'ân'da hayızlı kadının oruç tutmamasına dair herhangi bir emrin olmadığını ifade etmişlerdir. Kur'ân'da hasta ve yolcu için tutmama ruhsatı tanınmakla beraber tutmalarının tavsiye edildiği halde nasıl olur da adetli kadının tutmaması söz konusu olabilir demişlerdir. Âdetli kadının oruç tutmamasını Kur'ân'a yapılan bir ekleme ve tahrif olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşün yanlışlığı ve yaptıkları çıkarımlarda dayandıkları deliller çok zayıf olup farklı akademisyenler tarafından da eleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülganî el-Meydânî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb Tercümesi*, terc: Okan Kadir Yılmaz İstanbul: Yasin Yayınevi, 2017.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah, *Müsned Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, 2010.
- Atar, Fahrettin; Çelebi, İlyas; Erdoğan, Mehmet; Yaran, Rahmi; *İslâm İlmihali*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2010.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I*, Ankara, 1993.
- Ayengin, Tevhit, "Rükün", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/rukun> (13.02.2020).
- Bayındır, Abdülaziz, "Allah'ın Koyduğu Sınırların Aşılması Ve Oruç Örneği", <https://www.suleymaniyevakfi.org/ramazan-ve-oruc/allahin-koydugu-sinirlarin-asilmasi-ve-oruc-ornegi.html> (erişim: 28.11.2019)
- , *Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar I*, İstanbul : Süleymaniye Vakfı, 2014.
- Boynukalın, Mehmet, "Şart", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sart--fikih#1> (30.05.2020).
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh –Sahihü'l-Buhari*, tlk. Mustafa Dib el-Biga, Daru Tavki'n-Necat, 2010.
- Büyükkaya, Hasan, *İlahi Dinlerde Oruç*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Cerrahoğlu, İsmail, "Kur'an-ı Kerim ve Sâbiiler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1962, cilt: X, s. 103-116.

- Cüveynî, Ebü'l-Meali Abdülmelik, *Nihâyetü'l-Matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazim Mahmud ed-Dib, Beyrut: Darü'l-Minhac, 2007/1428.
- Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah, *es-Müsned -Süneni'd-Darimi-*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Darani, Suudi Arabistan: Darü'l-Muganna, 2000.
- Demir, Recep, “Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslâm’da Oruç (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan ve Oruç*, İstanbul: Ümraniye Belediyesi 2015.
- Demirci, Kürşat, “Hinduizm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hinduizm>.
- Dindi, Emrah, “Cahiliye Araplarında Ramazan Ayı, İtikaf ve Oruç”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 3, c.3, sy. 2. Güz 2017. s.37-48
- Dönmez, İbrahim Kâfi, "Oruç", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#2-İslâmda-oruc>.
- Duman, Soner, *Âyet ve Hadislerle Şafî İbadetler İlmihali*, İstanbul: Mirac Yayınevi, 2013.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eşas, *Süneni Ebu Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut: el-Mektemetü'l-Asriyye, 2010.
- el-Haddâd, Ebu Bekir, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, thk. İlyas Kaplan, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006/1427.
- el-Kâsânî, Alaüddin Ebu Bekir b. Mesud b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi'*, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdülmevcut, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997/1418.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul: Ensar 2010.
- Feyizli, Tahsin, *İslâm'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

- Firuzabadi, *el-Okyanusu'l-Basit fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit: Kâmusu'l-muhit tercümesi*; trc. Mütercim Asım Efendi; haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Güdüdede, Ali, *Hinduizm'de İbadet İnanç Panoraması*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- Günay, Hacı Mehmet, "Nifas", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/nifas> (18.02.2020).
- Gündüz, Şinasi, "Sabiîlikte Din ve Din Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları - II*, Sempozyum: 1998, Konya, 2000.
- , *İslâm ve Sâbiîlik*, İstanbul: Hikav Yayınları 2018.
- , "Sâbiîlik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sabiilik> (31.07.2019).
- , "Sâbiî Kaynaklarında İslâm ve Müslümanlar", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, cilt: IX, sayı: 1. 2012.
- , Kur'an'daki Sabiîlerin Kimliği Üzerine Bir Tahlil ve Değerlendirme, *Türkiye 1. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 24-25 Eylül 1992.
- Günenç, Halil, *Büyük Şafî İlmihali*, İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Haçkalı, Abdurrahman, "Adetli Kadının Namaz Kılması, Oruç Tutması, Tavaf Etmesi ve Mescide Girmesi", *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-V İbadetler Ve Aile Hayatı İle İlgili Bazı Meseleler 30.11.2012-02.12.2012 Afyonkarahisar*, s.283-299.
- İslam, Thowhisul, "Hinduizm, Budizm ve İslâm'da Oruç: Mukayeseli Bir Çalışma", *Uluslararası Ramazan Sempozyumu: Ramazan ve Oruç*, İstanbul: Ümraniye Belediyesi 2015.
- İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva' ve'n-Nihal: Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Halil İbrahim Bulut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2017.

- İbnü'n-Nakîb el-Mısırî, *Ümdetü's-Sâlik ve uddetü'n-Nâsik Tercümesi*, terc. Osman Çelik, Diyarbakır: Seyda Yayınevi, 2018.
- Kallek, Cengiz, "Mâverdü", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/maverdi>
- , "Müd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mud> (21.10.2019).
- Karaman, Abdullah, *İslâm'da İbadetlerin Değişmezliği: İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi Açısından İbadet ve İbadet Nitelikli Taabbudi Hükümler*, Sivas: Akademi Yayıncılık, 2002.
- Keskinöz, İlhan, *Hristiyanlıkta Oruç*, İstanbul: Türk Dünyası Presbiteryen Kilisesi, 2010.
- Mehâmilî, *el-Lübâb fi'l-Fıkhi's-Şâfiî*, thk. Abdülkerim b. Suneytan el-Amri, Medine: Darü'l-Buhari, 1416.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccac, *el-Câmiu's-Sahîh, -Sahihi Müslim-*, Beyrut: Daru İhyâü't-Turasi'l-Arabi, 2010.
- Nasoiraio, Brikha, "Sabiilikte Tanrı, Evren, Akıl ve Bilgi Anlayışı", *XVII. Kelam Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı&Gnostik ve Okültizm Sempozyumu*, sayı: 1. 2012.
- Öğüt, Salim, "Fidye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/fidye> (21.10.2019).
- , "İstihâze", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/istihaze> (18.02.2020).
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1996.
- Serahsî, Şemsüleimme, *el-Mebsût*, editör: Mustafa Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Soysaldı, Mehmet, "İslâm Öncesi Mekke Toplumunda Namaz, Zekat, Oruç ve Hac Uygulamaları", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu kitabı* 1-3 Temmuz 2011.

- Şâtıbî, İbrahim b. Musa, *el-Muvâfakat*, haz. Ebû Ubeyde Al-i Salman, Huber: Dâru İbn Affan, 1997/1417.
- Şîrâzî, Ebu İshak, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfî*, thk. Muhammed ez-Zühaylî, Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996/1416.
- Şîrbînî, Hatip, *Delilleriyle Büyük Şâfî Fıkhu Muğni'l-Muhtac: Minhacü't-Talibin Şerhi*, terc. Soner Duman, İstanbul: Mirac Yayınları, 2010.
- Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları 1993.
- Yavuz, Yunus Vehbi, "Hayız", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/hayiz> (08.11.2019).
- Yitik, Ali İhsan, "Oruç", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/oruc#1> (13.02.2020).
- , "İzmirli İsmail Hakkı ve Diğer Dinlerde Oruç", İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu -24-25 Kasım 1995.
- Yunus Apaydın, *Diyanet İlmihali*, (Namaz oruç), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.